

క త్యాణ కల్ప వల్లి.

“షెరిడన్” అను నింగ్లీషుకవిచే

రచియింపబడిన

“దిరైవల్స్” అను నాటకముననుసరించి

యీ నాటకము తెలుగున

రాజమహేంద్రవరము దొరతనమువారి కాలేజీలో

ప్రధానపండితుడగు

కందుకూరి - వీరేశలింగము

చేత

రచియింపబడినది.

మొదటి కూర్పు.

రాజమహేంద్రవరము:

శ్రీ వివేకవర్ధనీయద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1894.

దీనివల 8 అణాలు.

Krishnaiah

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

౧. వీరసేనుడు— విక్రమసేనునితండ్రి.
౨. విక్రమసేనుడు— వీరసేనునికొడుకు; కళావతిప్రియుడు.
౩. దర్పసారుడు— చారుమతియొక్కప్రియుడు.
౪. దామోదరవర్మ— కళావతిని వరింపఁగోరిన రాజపుత్రుడు.
౫. పురుషోత్తమదేవుడు— కళావతి తన్నుఁగామించినదనుకొన్న యొక ఊరియ వీరుడు.
౬. విజయపాలుడు— విక్రమసేనుడు పెట్టుకొన్న నూలుపేరు.
౭. రాముడు— విక్రమసేనుని భృత్యుడు.
౮. మాధవుడు— దామోదరవర్మ సేవకుడు.
౯. శంకరుడు— వీరసేనుని బాడివాడు.

స్త్రీలు.

౧౦. సుభద్రమ్మ— కళావతి మేనత్త.
౧౧. కళావతి— విక్రమసేనుని వరించిన రాజపుత్రి.
౧౨. చారుమతి— దర్పసారుని వరించిన రాజపుత్రి.
౧౩. తుంధర— సుభద్రమ్మదాసి.

క థ్యా య క ల్ప వ ల్లి .

[ప్రథమాంకము.

౧. రంగము— పీఠికాపురములోని వీధి.

[రాముఁ డొకప్రక్కను డియు, శంకరుఁ డొకప్రక్కనుండియు,
ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము— వాడు శంకరుడా యేమిటి? అవును సందేహంలేదు. శంకరుడే.—
శంకరా! శంకరా!

శంక—ఎవరువారు? ఓహోహే! నా పాతన్నేహితుడు రాముడా? ఓరామా!
నిన్నుచూచి యెంత కాలమయిందిరా? దగ్గిరగావచ్చి నన్ను కాగిలించుకో.

రాము—వద్దవద్దు. నాబట్ట మాసిపోతుంది. నిన్ను చూడడంచేత నాకుసంతో
షం పట్టరాకుండావున్నది. బండి బాగాతోలుతూ వున్నావా? నిన్ను పిఠాపురంలో
చూస్తానని యెప్పుడూ అనుకోలేదు.

శంక—అయ్యగానూ, చారుమతీ, అత్తగానూ, వెంకిగాడూ, అందరమూ
వచ్చినాము.

రాము—అలాగా?

శంక—అయ్యగారికి పిఠాపురంచూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గంటలో మమ్మలినంద
రినీ ప్రయాణంచేసి బయలుదేరినారు.

రాము—ఆయనయెప్పుడూ తొందరమనిషే. అలాచెయ్యకపోతేవీరసేనుడుగారి
పేరులో గొప్పయేమున్నది?

శంక—దానికేంగాని నీచిన్న యజమానుడుగారు చెట్లావున్నారు? విక్రమ
సేనుడిగారిని యిక్కడచూస్తే వీరసేనుడుగారు అవ్యతపడుతారు.

రాము—నేను యిప్పుడు విక్రమసేనుడిగారివద్ద పనిలోలేను.

శంక—అలాగా? మరియెవరివద్దవున్నావు?

రాము—ప్రస్తుతం నేను విజయపాలుడిగారివద్ద వున్నాను.

శంక—ఈచూర్చువల్ల నీస్థితి యేమి బాగుపడదు నేననుకోను.

రాము—యేమీ మార్చేలేదు.

శంక—మార్చేలేదా? విజయపాలుడిగారివద్దపనిలోవున్నానని యిప్పుడునాతో
నీవుచెప్పినావే.

రాము—నిన్ను యిఖ చిక్కులు పెట్టను. ఏక్రమ సేనుడు గారూ విజయపాలుడు గారూ యిద్దరూవాక్కరే.

శంక—ఇద్దరూవాక్కరేనా? యేమిహాశ్చర్యం!

రాము—వాక్కరే. వెనుకటి ఏక్రమ సేనుడిగారే యిప్పుడు విజయపాలుడు గారయినారు. కాబట్టి యిప్పుడు నాకు విజయపాలుడికొలువేకాని ఏక్రమ సేను డితో పనిలేదు.

శంక—అలాగయితే యిదియేదో మాయలాగువున్నది. నీకుతప్పకుండా తెలిసి వుంటుంది. నీ స్నేహితుణ్ణిగదా నాకీమర్త్యంచెప్పవా?

రాము—నీవు రహస్యం దాచగలవా?

శంక—బండివాడ్లో యెడ్లమపెట్టిపట్టు మనస్సులోపెట్టుకొని ప్రతిరాజ్యము.

రాము—దీనికంతా కారణం కాముడు. ఏమిటోచెప్పకో.

శంక—అవు నవును. నాకీప్పుడు బాధపడ్డది. సంగతంతా పూహ చేసినాను. ఈవ్యవహారంలో యేదో స్త్రీవున్నది. సరేకాని నీయజమానుడు తా నెవరని చెప్తుతా వున్నాడు?

రాము—తాను సేనాధిపతిన్న మాట మరుగుచేసి చిన్నవుద్యోగస్థుడయినట్టు నటిస్తూవున్నాడు.

శంక—సేన కధిపతి అయివుండగా చిన్నవుద్యోగస్థుణ్ణి యెందుకు చెప్పకో వలెను? సేనాధిపతినని చెప్పకోవడానికి చిన్నతనంగా వున్నదా?

రాము—కాదుకాదు. దానికి హేతువు వేరేవున్నది. నాయజమానుడు కామిం చినచిన్నది మహా విచిత్రమయినది. అవిడెకు ముప్పుయివేల రూపాయలు వచ్చే సంస్థానానికి ప్రభువయిన వీరసేనుని కొడుకున్న సేనాధిపతిన్నీ కావడం కంటే చిన్నవుద్యోగస్థుడుగావుంటేనే నాయజమానుడియందు యెక్కువ యిష్టం.

శంక—ఇదీ వింతగా వేవున్నది. అవిడెవద్దడబ్బుబాగా వున్నదాయేమిటి? అవిడె భాగ్యవంతురాలా?

రాము—భాగ్యమే గీగ్యమే నాకు తెలియదు. అవిడెయింట్లోమోహిరీలు మీ పశువులదొడ్లో గడ్డిపరకలులాగు యెక్కడచూచినా దొర్లుతూవుంటవి. పశువుల కడుగు గోతములుకూడా వారియింట్లోబంగారపువే. పంజరంలో చిలకలకు మంచి ముత్యాలు మేతపెడుతారు.

శంక—అలాగయితే అవిడెవద్ద పనిసంచులయినా వుంటవి. అవిడెకు నీయజ మానుడియందు అనురాగమేనా?

రాము—అనురాగమేమిటి? నాయజమానుడంటే చెవులుకోసుకుంటుంది.

శంక—అవిడెపేరు యెవరై నా వినవచ్చునా?

రాము—అవిడెపేరు కళావతి. అయితే నేమికాని అచిన్నదానికి ముసలిమేనత్త వాకతె పానకంలో పుడకలాగు ప్రతిబంధంగావున్నది. అయినాకానీ ఆపెద్దావిడె యిదివరకు నాయజమానుణ్ణి యెప్పడూ చూడలేదు. అచిన్నది పువ్వులతోటలో విహారానికివచ్చినప్పుడు మేమామెతో పరిచయం కలుపుకున్నాము.

శంక—అలాగయితే వారికిద్దరికీ వేగిరంముడివేసి పెళ్ళిలంకెవేస్తే బాగావుంటుంది. ఈ సంగతికేమికాని యీపితావురం యెటువంటిది? యీవూరినిగురించి నేను యిదివరకు చాలావిన్నాను. ఈవూళ్ళో వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చడానికి అన్న పుటవి కావూ?

రాము—అన్నీవున్నవి. మేముయెప్పడూ స్నానం చెయ్యకపోయినా నాయజ మానుడూ నేనూ ప్రతిదినమూ ప్రాతఃకాలము పాదగయకు వెళుతాము. భోజన మయినతరువాత తోటలోకయినా వెళుతాము; చీట్లయినా ఆడుకుంటాము. సాయం కాలమువూరిబయటికి పికారు వెళుతాము. పాడువూరు. ఈవూరంటే నాకప్పుడే విసుగువేస్తూవున్నది. రాత్రి ఫదిగంటలయినతరువాత వూళ్ళో యెక్కడా సందడే వుండదు. పాటలూలేవు పదాలూలేవు యేమీలేవు. అయినా దర్పసానుడిగారి నవు కరూనేనూ కలుసుకుని రాత్రి వినోదంగా ప్రొద్దుగడుపుతూవుంటాము. అతణ్ణి నీకు చూపిస్తునా? వొక్కమాటు చూచినావంటే నీవతణ్ణి మళ్ళీచదిలిపెట్టవు.

శంక—నేనాజోగిగాడిని యెరుగుదును. వాడి యజమానుడు మనచారుమతిని పెళ్ళాడేమాట నీవు యెరుగవు కాబోలును.

రాము—నేను మరిచిపోయినాను. ఓయీశంకరా! మాతో సహవాసం చెయ్య వలెంటే నీవు నీవేషకొంచెం మార్పుకోవలెను. గంగిరెడ్లపాగాలాగు నీకీతలగుడ్డ యెంతనూత్రమూ బాగావున్నదిగాదు. నీవీపాటి తలగుడ్డమూ; వేసి టోపీపెట్టు కోవడం నేర్చుకోవలెను. ఇప్పుడు వుద్యోగస్థులూ అందరూకూడా పాగాలు మాని వేసి టోపీలు పెట్టుకుంటూవున్నారు.

శంక—వాళ్ళగ్రహచారం టోపీలుపెట్టుకుంటే వాళ్ళే చెడిపోతారు. నేను మాత్రం లక్షవరహాలు యిచ్చినా మా తాతముత్రాతలనాటినుంచి వంశపరంపరగా వస్తూవున్న తలపాగా మానివెయ్యను. యెవళ్ళో పనికిమాలిన నిర్భాగ్యులు పూర్వా చారం వదులుకుంటారుగాని నావంటి దేశభిక్షమానులు యెప్పుడూ వదిలిపెట్టను.

రాము—నీవు టోపీ పెట్టుకోకపోతే మానినావుగాని వూరికేకోపపడకు.

శంక — పూర్వాచారం మీరితే యెంతో పాపం వస్తుంది. స్కూలు పిల్లవాళ్ళు టోపీలు పెట్టుకుంటూవున్న చాకలి సర్విగాడూ, మంగల మల్లిగాడూ, గమళ్ళి గాలిగాడూ, మావూళ్ళో పెద్దమనుషులు అందరూ నెత్తికి తలగుడ్డలే పెట్టుకుంటూవున్నారు.

రాము — పూరుకో. యెవరో వస్తూవున్నట్టున్నారు.

శంక — మరియెవరూకారు. మాచిన్నదొరగారు విక్రమ సేనుడుగారు. నీవు యిప్పుడు చెప్పినది ఆయనతో కూడావున్న చిన్నదేనా?

రాము — కాదుకాదు. ఈవిడెమంధర. నేను చెప్పినచిన్నదానివద్దవుండే దానీ. ఆయన అయింట్లోనే బసచేసినాడు. నేను వెంటనే వెళ్ళి మీరు యీవూళ్ళోకి వచ్చిన వర్తమానం చెప్పవలెను.

శంక — అడుగో ఆయన దానిచేతులో సొమ్ము పెడరూ వున్నాడు! ఓరీరామా! నిన్ను వొక్కసంగతి అడగవలె ననుకుంటూ వున్నాను.

రాము — నాకు యిప్పుడు మాట్లాడడానికి తీరుబడిలేదు. వేగిరంపోవలెను. నేటిరాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు మేమందరమూ తాటితోటలో సభచేరుతాము. నీవు కూడా అక్కడికిరా. సావకాశంగా అన్ని సంగతులూ అక్కడ మాట్లాడుకుందాము.
(ఇద్దరును వేరువేరుమార్గములం బోవుచున్నారు.)

౨. రంగము — సుభద్రమ్మ గారియింట వాకగది.

[కళావతి పుస్తకము చేతంబట్టుకొని కూరుచుండియుండఁగా నేవోసందేశమును గొని మంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంధ — ఆ పుస్తకంకోసం నేను పూరంతా వెతికినాను. యీవూళ్ళో యేపుస్తకాలకొట్టులోనూ ఆపుస్తకంలేదు.

కళా — తారాశశాంక విజయమయినను దొరకినదా?

మంధ — అదీ దొరకలేదు.

కళా — బిల్వణీయమే?

మంధ — అదీలేదు.

కళా — రాధికాసాంత్వన మున్నదా?

మంధ — అది వొక్కపుస్తకంవుండగా యెవరో కొనుక్కుపోయినారట!

కళా — మఱియేమి తెచ్చినావు?

మంధ — మీరు యిచ్చిన రెండురూపాయలకూ మూడుపుస్తకాలు తెచ్చినాను.

ఇరుగో యిది సార గధరచరిత్ర; యీ రెండోది ప్రమాకళ్యాణం; మూడోది రుక్మిణీ కళ్యాణం. (అని బల్లమీద పెట్టుచున్నది.)

కళా—రుక్మిణీకళ్యాణము మాత్రము నా చేతికిచ్చి తక్కిన పుస్తకములు పరువు క్రింద పెట్టు.

మధ—ఇవి పరువుకింద పెట్టి, అక్కడవున్న రాధామాధవవిలాసం నీసుకు రానా?

కళా—నీవు మతేదియుఁ దీసికొనిరాకకూడలేదు. ఈ పుస్తకము అక్కడఁబడ వేసి నీవు వేగిరముపో. అక్కడకెవరో వచ్చుచున్నాడు. ఎవరోచూడు. మాచారు మతి కంఠములాగున వింటుచున్నది!

మధ—అమ్మా! జానికమ్మగారు వస్తూవున్నారు.

కళా—కాదు. నీవు వెళ్ళిపో.

మధ—అమ్మా! వెళ్ళుతూవున్నాను. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—ఓప్రియసఖీ! చారుమతి! నిన్ను చూడటచేత నా మనస్సున కపరిమితానందము కలుగుచున్నది. ఇంత శీఘ్రకాలములో నీదర్శనసుఖము కలుగునని నేనెన్నఁదూ ననుకోలేదు. (అని లేచి కాఁగిలింపుకొనుచున్నది.)

చారు—చెలీ! కళావతీ! నీకంటెను నాకెక్కువ సంతోషముగా నున్నది. విశేషమేమి? మొట్టమొదట నేనడిగినప్పుడు నీవింటలేవన్నారే!

కళా—సఖీ! నేను నీకు చెప్పవలసినవి వేయిసంగతు లున్నవి. మీరింత యాకస్మికముగా వీరికాపురమున కేలవచ్చినారో మొట్టమొదట చెప్పు. వీరనేనుఁడు మామ గారుకూడ వచ్చినారా?

చారు—వచ్చినాడు. మేమీయూరిలో నడుగుపెట్టి రెండు గడియలయినది. ఆయన స్నానముచేసి బట్టలుకట్టుకొనుట కాఁగా నేనుభద్రపిన్నిగారిని చూచుటకు వత్తురనుకొనెదను.

కళా—అట్లయినపక్షమున చారువచ్చి విఘ్నముచేయుటకు మొదలుపెట్టకముందే నాకష్టకథలు నీతోఁజెప్పుకొనెదను. నీవుమాదాలోచన కలదానవగుటచేత నావేగిర పాటుచూచి చీరొట్టుపెట్టినను నీ మంచిస్వభావముచేత నీవునామరవస్థకు బాలిపడక మానవని నేనెఱుఁగుదును. విజయపాలునకును నాకునుగల సంబంధమును నాయుత్తరములవలన నీవుఁ నియున్నావుగదా! అతఁడు అభించుభాగ్యము నాకిప్పుడు పోయినది. మామేనత్తమాయుత్తరమొకటి త్రోవలో పట్టుకొని మాయుత్తర ప్రత్యు

తరములసంగతి తెలిసికొని, అప్పటినుండియునన్నీ గదిలోఁబెట్టి పైఁపొసక నిర్బంధించుచున్నది. చెప్పితే నీవు నమ్ముచువో నమ్మవోకాని యింకొక విశేషముకూడజరగినది. ఒకనాఁటిగాత్ర జానికమ్మగారి యింటికి మేము భోజనమునకు వెళ్ళినప్పుడక్కడ జైనవిగ్రహములాగున పొదుగుగానన్న యా పురుషోత్తమ దేవునిజూచి మోహించి మామేనత్త యాతనివలలోఁబడి పరితాప పడుచున్నదినుమా!

చారు— చీ! నీవూరకే పరిహాసముచేయుచున్నావు.

కళా—నీతోడు! పరిహాసముకాదు. నేను నిజముగానే చెప్పుచున్నాను. ఏదో మాటుపేరుపెట్టుకొని యిప్పుడొమె యతనితోను తర ప్రత్యుత్తరములు జరపుచున్నది. కొంతకాల మగునతగువాత తననిజమయినపేరు బయలఁబెట్టఁ దలంచుకొన్నది కాఁబోలును! ఆమె “రాధ” అని చేవాలుచేయుచున్నది.

చారు— అట్లునుపక్షమున, ఇప్పుడొబిడ నిశ్చయముగా తనమేనకోడలిని స్వతంత్రురాలిగా విడిచిపెట్టియుండును!

కళా—లేదులేదు. ఆమెచర్య నీవనుకొన్నదానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగా నున్నది. తనదౌర్బల్యమును తెలిసికొన్నప్పటినుండియు, నానుందాబిడ కనుమాన మెక్కువయినది. గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటులాగున నాకిప్పుడు మఱియొకపీడకూడ పట్టుకొన్నది. ఆనిర్భాగ్యుండు దామోదరవర్తకూడ నేఁడ్డిగ్రామమునకు వచ్చుట తటస్థించినది. కాఁబట్టి నేనిప్పు డిన్నిపితాచములబాధవదల్చుకొనుటకు పోరాడవలెను.

చారు—కళావరీ! అదైర్యపడకు. నీకిప్పుడువచ్చిన భయములేదు. వీరసేనుండు బాబుగారు నీమేనత్తతో మాటాడి నీకులొందరకలుగకుండఁ జేయుదురులే.

కళా—అన్నిటినిమించిన దురవస్థ నా కింకొకటిపట్టినది. నీవదియింకను విననేలేదు. ఆయుత్తరము నామేనత్త పట్టుకొనుటకుకొంచెము ముందుగా నాదౌర్భాగ్యమువలన నేను మందభాగ్యుండైన విజయపాలునితో కలహముపెట్టుకొన్నాను. ఆ కలహనివారణము చేసికొనుట కతఁ డప్పటినుండియు మరల నాకంటఁబడలేదు.

చారు—అతఁడు చేసిన యపరాధమేమి?

కళా—నీమియులేదు. అదియేమో నాకు తెలియదుగాని మేమెన్నిసారులు కలిసికొని మాటాడినను మాలో మాకొకసారియైనను నివాదమురాలేదు. అందుచేత నతఁడెప్పుడును ప్రయణకలహమునకైననాకవకాశ మియ్యఁడేమోయని భయపడి, నాలోనేనాలోచించుకొని కడచినగురువారమునాడు నాకు నేనేయొక యుత్తరము వ్రాసికొని, దానిలో విజయపాలుండు మఱియొకసుందరిపయిని వలపునిలిపియున్నట్లు తెలియఁబడినాను. అట్లు వ్రాసి యాయుత్తరములో క్రింద యిట్లుఁగని నీప్రియ

నేవకురాలు” అని చేవ్రాలుచేసి, ఆయుతరమను : జయపాలునికి జూపి, నాయెడల
స్రోహము చేసితివని యాతని నిందించి, మనసులోలేని కోపమును ముగమునఁ
దెచ్చుకొని మండిపడి, ఇంకముందెప్పుడును నేనాతని ముఖముచూడనని యెట్లు
పెట్టుకొన్నాను.

చారు—అట్లు పంపివేసిన తరువాత నీవాతనిని మరలఁ జూడనేలేదా?

కళా—అయినాఁడేమామేనత్త మాగుట్టుకనిపెట్టి నది. నేనతనిని మొట్టమొదట
మాడుదినములుమాత్రమే బాధపెట్టఁదలఁచుకొంటినిగాని యిప్పుడతనిని దక్కిం
చుకొనుభాగ్యమే యెప్పుటిని దప్పిపోయినది.

చారు—నాకు నీవు వ్రాసినట్లతఁడు నీమీఁద గజమయిన కూరిమిగలవాఁడని
నీచెట్టపట్టుట కర్హుఁడేయని పక్షమున, నిన్నింతటితో నాతఁడెప్పుడును విడువఁ
జాలియుండఁడు. అయినను నీవే యాలోఁచుకో. అతఁడు చిన్నయద్యోగములో
నున్నాడని వ్రాసినావు. నీకు మాడులతులరూపాయల సొత్తున్నదిగాదా!

కళా—అవునుగాని యుక్తవయస్సు వచ్చులోపల నామేనత్త యనుమతి లేకుండ
నేను వివాహము చేసికొనెను పక్షమున నాసొమ్ములో విశేష భాగము నాకు రాదన్న
సంగతి నీవే యెఱుఁగునువు. అయినను నాతండ్రి యిట్టి యేర్పాటుచేసినాడని
నాకుఁ దెలిసినప్పటినుండియుఁ బదునెనిమిది సువత్సరములు నిండకముందే పెండ్లి
చేసికొనవలెనని నేను నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ధనమే నిమిత్తమయి యొక్క
దినమయినను వేచియుండవలసినదని కోరెను పురుషుని నెవ్వనిని నేను కామింపఁ
జాలను.

చారు—ఇదికేవల చపలత!

కళా—ఏమి! నాప్రియసఖి చారుమతి నాయందే చపలత్వమారోపించి తప్పు
పట్టుచున్నదా! నేనింత వఱకును చారుమతి క్రియుండు దర్పసారుండు చారుమతి కే
చపలత్వము నేర్పినాడనుకొన్నాను.

చారు—అతనిదోషములను గూడ గుణములని భావించి నేనెప్పుడును ప్రేమిం
పను.

కళా—అయినను సమయమున కతనికి సందేశముపంపియే నీవిక్కడకువచ్చితి
వనుకొనెదను.

చారు—నీతోడు! లేదు. నేనీపీతికాపురము వత్తునన్న మాటయే యాతనికిఁ
దెలియదు. వీరసేనుండు బాబుగా రీప్రయాణముకష్టాత్తుగా తలపెట్టినందున, నే
నాతనికి వర్తమానము పంపుటకయిన నవకాశములేకపోయినది.

కళా — ఓ చావవో! వీరసేనకు గారి సురక్షణలోనున్నను నీవు స్వతంత్రులవు. అయినను నీవతిదీర్ఘమునయీ సంతృప్తికాలమునుండియు భర్తృస్వాతంత్ర్యమును వహించుట కనిచూపించు కాలహరణము చేయుచున్న కృతఘ్నుడయిన యాదర్పసాగుని చాపల్యమునకును శంకాశీలత్వమునకును దాసురాలవయి యాతని గర్వము సాగనిచ్చుచున్నావుగదా!

చారు — చివ్వి! నీవుఁడై యభిప్రాయ మెంతమాత్రమును సంతృప్తికాదు. మాతండ్రిగారి మరణమునకు ముందే మేము వివాహమునకు నిశ్చయముచేసికొన్నాము. ఆయన మృతియు తన్నూలమున వచ్చిన కొన్నిచిక్కులను నడుమనిలిచి నాహృదయ వల్లభుడయిన దర్పసాగుని మనోరథమునకు నిలబడనము కలుగఁజేయుచున్నవిగాని యిందాతనికోపము లేకమునులేదు అటువంటి యల్పాంశమునుబట్టి కాలహరణము చేయుట కతఁడత దయమాలినవాఁడుకాఁడు. ఆతని స్వభావమును గుఱించి కూడ నీవు వట్టిపాపము కట్టుకొనుచున్నావు. కళావతి! అటువంటి మహాదూర చిత్తుఁడెప్పుడును శంకాశీలుఁడుకాఁడు. అతఁడప్పుడప్పుడు కొంచెము చంచల హృదయుఁడుగానున్నను, ఆతని హృదయమునందు కాపట్యమున్నది యేమూలను లేదు; అప్పుడప్పుడు కొంచెము చిరాకుపడినను, మృదువు తప్పినమాట యాతని నోటినుండి యెప్పుడునురాదు. అతఁడిదివఱకు కామతంత్రముల కలవాటుపడిన వాఁడు కాకపోవుటచేత, ప్రియురాండ్రు నాయకులవలనఁబ్రతీక్షించు ప్రియభావలను వేషములను జూపుటయందు మాత్ర మతఁడంత నిపుణుఁడుకాఁడు. కాని యాతని ప్రేమయు వినయవర్తనమును నవ్యాజములయినవి. అతని హృదయము నందలి ప్రేమ మేరమీతినదగుటచేతఁ దనప్రియురాలును మాటలచేతను చేతలచేతను దనయందట్టి ప్రేమమునే చూపవలెనని యతఁడు ప్రతీక్షించుచుండును. తనయందుఁగల గుణాలిశయమునుబట్టి యతఁడెంత ప్రేమకయినను నర్హుఁడేయైనను, వినయగుణముచేత నతఁడు తనగుణాలిశయమును గొప్పగా భావించుకొనకున్నాఁడు. అవ్యాజప్రేమమును జూపుట కర్హుయిన గుణగౌరవము తనయందేమున్నదని భావించుకొను ననుతకలవాడగుటచేత, అతఁడు తనమీఁద తగినంత యనురాగముండదేమోయని శంకించుచుండుటకలదు. ఆతని యెడఁగల యీస్వభావమే నామనస్సును గొన్నివేళలయందుఁ బరితాపము పాలుచేయుచున్నది. ఇటువంటి సందేహములుకూడ నాయందుఁగల ప్రేమాధిక్యమునుబట్టియే యుత్పన్నములగుచుండుటచేత, అనురాగమును పూర్ణముగా తీర్చుకోలేక నేనేయాతని కప్పపడియున్నానని నేనొప్పుకోవలసియున్నది.

కళా—ఓచారుమతీ! ఆతనిపక్షమవలంబి చి సమాధానము చెప్పఁబూనుకొన్నందుకు నిన్ను నేను నిందింపను. కాని నిన్ను నేనొక్క ప్రశ్నవేసెదను. నీవు దానికి కపటము విడిచి యంతరముచెప్పవలెను. అతఁడు నీప్రాణరక్షణము చేసినవాఁడు కాకయుండినపక్షమున, ఇప్పుడున్నంత ప్రేమ నీకతనియందుండి యుండునా? అది యందునీపడవను తలక్రిందు చేసిన యాక్రూర వాఁడతే యంతమందు నీమనస్సులో నాతనిపై యనురాగరసమును పూరించుటకునీపాలిటి యనుకూలదేవతయైంది.

చారు—నాకతనిమీఁది యనురాగము కృతజ్ఞతవలనఁ గొంతబలపడి యుండవచ్చునుగాని నాప్రాణరక్షణముచేయకముందే నాకాతనిమీఁద నవ్యాజానురాగము గలదు. అయినను నాకతఁడు చేసిన మహిమకార మొక్కటియే నన్నాతనియొడ బద్ధానురాగముగాఁ జేయఁజాలినంత యనుబంధమయినందుకు సందేహములేదు.

కళా—ఇదియొక యనుబంధకారణమా! ఆసమయమందు నాపుననున్న పక్షమున నీటికుక్క సహితమట్టి పనిచేసియుండును. ఈతచేతనయినవాఁడన్న హేతువుచేత నేనుమాత్ర మెన్నఁడును నాహృదయ మెవ్వరికి సర్పింపఁజాలను.

చారు—కళావతీ! ఇటురా. బొత్తిగా నీజాలోచనలేని మాటలాడుచున్నావు.

కళా—నేనూరక పరిహాసమునకన్నాను. ఈమాటలు పాటిగాఁబట్టఁబోకు.— ఎవరోవచ్చుచున్నారు.

[మంధర త్వరతో ప్రవేశించుచున్నది.]

మంధ—అమ్మా! అమ్మా! మీమేనత్తగారితో గలిసి వీరసేనుడుగారు యిప్పుడే మనయింటికి వచ్చినారు.

కళా—వారిక్కడకురారు.—మంధరా! నీవు కనిపెట్టియుండినాలోఁబెప్పు.

మంధ—చిత్తము. (అని వెళ్లుచున్నది.)

చారు—వచ్చినను రాకపోయినను నేనుపోవలెను. నేనిక్కడకువచ్చిన సంగతి వీరసేనుఁడు బాబుగారెఱుంగరు. అయిననున్నక్కడఁజూచినపక్షమున, పోనీకనిలిపి యూరుచూచుటకై నన్నుఁ దనఁజెంతుఁగొనిపోకమానరు. నేను మఱియొకప్పుడు వచ్చి నీమేనత్తనుజూచెదను. అప్పుడామె తనయిష్టమువచ్చినంత నేపురిలిపితన తీతలి యని పెద్దపెద్దమాటలువేసి నాతో సావకాశముగా మాటాడవచ్చును.

[మంధర మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

మంధ—అమ్మా! అమ్మా! వారిద్దఱును మేడమీఁదికే వచ్చుచున్నారు.

కళా—ఇంక నిన్నిక్కడనిలుపను. నాప్రాణసభి! చారుమతీ! నెలరా? వీరాకను దర్పసారునికేఁ బెప్పిపుచ్చుటకయి నీవు తొందరపడుచున్నావు. ఇవిగో వేరమెట్లు

న్నవి. ఈదారిని క్రిందికిదిగిపో.

చారు—చెప్తే! నెలవు. (అని కళ్యాణుని కాంగిలించుకొని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళా—హీనీ! మంధరా! ఈప్రస్తకములు తీసిదాచు. వేగిరము! వేగిరము! రక్షిణీ కళ్యాణము పెట్టెలసంఘనం బడవేయము. విజయవిలాసము పరుపుక్రిందపెట్టు. భాగవతము సప్తమస్కంధము తెరిచి బల్లమీదపెట్టు.

మంధ—పాడుసప్తమస్కంధంలేండి. వంటబ్రాహ్మడు పాస్తకంలో చుప్పనాతి కథపట్టు వచ్చేదాకా చింపివేశాడు.

కళా—హీనీ! ఉన్నతవఱకు తెరిచిపెట్టి గూటిలోనున్న గజేంద్రమోక్షము నామీదగిరవాటుపెట్టు. వారువచ్చుచున్నారు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంధ—అమ్మా! మంచిది. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

[సుభద్రమ్మయ్య, వీరసేనుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—అదిగోనయ్యా! అబద్ధిహీనురా లక్కడఁ గూరుచున్నది. ఈప్రబుద్ధురాలు కాసుకుగతిలేని నిర్భాగ్యుని పెండ్లిచేసికొని తనవంశమునకంతకు నపకీర్తిలేఁజూచుచున్నది.

కళా—అత్తా! వెనుకనీవిషయమయి నేననుకొన్నది—

సుభ—అమ్మాయీ! నీవేమయిన ననుకొందువు. నీయనుకొనుట లెఁకచాలించు. చిన్నపడుచులు తమ మనసు వచ్చినట్లెల్ల ననుకొనుట తప్ప. మేమిప్పుడు నిన్ను ప్రార్థింపవచ్చిన సంగతివిను. నీవతని మఱచిపోయెదనని మాచేతిలో చెయ్యివేయవలెను.

కళా—మఱకెల్లప్పుడును మనమనస్సునకు స్వాధీనమయినపని కాదు. మఱచిపోవలెననుకొన్నను మఱచిపోవుట మాత్రము కొన్ని సమయములయందు చెప్పినంత సులభముకాదు.

సుభ—తెలిసినదానిని నేను సులభమని చెప్పుచుండఁగా నీవుకాదని నామాటకెదురుచెప్పెదవేమి? నిజముగా తలఁచుకొంటే మఱచిపోవుట యెప్పుడును కష్టముకాదు. నాపెనిమిటిని నేనెట్లు మఱచిపోయినానో నీవెఱుఁగుదువా? అశలాయణ భూమిమీద కొంతకాలమున్నట్టే యిప్పుడునాకు జ్ఞప్తిలేదు. నీమామగారిని మఱచిపోవలెనని నేను మనఃపూర్తిగా తలఁచుకొన్నాను; పెంటనే మఱచిపోయినాను. వేగముగా మఱచిపోక యెల్లకాలము వొక్కనినే మనస్సులోనుంచుకొనుట నీవంటి కన్నెలకు బొత్తిగాతగదు.

వీర—నీవు మఱచిపోవున్నదాని వొక్కదానినిదక్క మఱిదేనిని నీమనకొడ

లిప్యడు మనస్సులో నుంచుకొన్నట్లు నడచుచున్నట్లు నేను చెప్పుకొన్న విద్యాప్రభావము.

FREE READING ROOM & LIBRARIES.
అల్లూరు వర్తమాన సమాజము.

కళా—అత్తా! నన్నిట్లు బాధపెట్టుటకు నేను మీ కేమియపరాధము చేసినాను?

సుభ—కళావరీ! నీవు మాటమఱపించి తప్పించుకొనాడకు. నీ నేరమునకు నావద్ద తగినంత నిదర్శనమున్నది. దాని కేమిగాని యింకముందయినను నేను చెప్పినట్లు వినెదనని వాగ్దానముచేయుము. నామాటవిని మనకు కావలసినవాఁ డీయన చెప్పిన పెనిమిటిని చేసికొనుటకంగీకరించు.

కళా—అత్తా! నీతోనేను స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నానువిను. నేను కోరుకొన్న వానినిదక్క మఱొక్కనిని వరించుట కెప్పుడును నేనిష్టపడను. మీరాలోచించిన సంబంధము నాకు సరిపడదు.

సుభ—అమ్మయీ! వరించుటకును వరించకపోవుటకును కన్నెపడుచవు నీయిష్టముతో పనియేమున్నది? ఇష్టానిష్టము లెప్పుడును నీవంటి కన్యల కర్హములయినవి కావు. అవి సదామాటుచుండుట సహజమయినందున, వివాహవిషయములో సాధారణముగా నిష్టములేని వానితో నారంభించుటయే షేమకరమన్న సంగతి నీజెఱిగి యుండవలసినదే. మొట్ట మొదట నేను నీ మామగారిని పెండ్లిచేసికొన్నప్పుడు నా కాయనమీఁద నిజముగా పెద్దపులిమీఁద నున్నంతద్వేషము. అయినను మాది యనుకూలదాంపత్య మయినందుకు సందేహములేమకదా! భగవంతుఁ డనుగ్రహించి నా భర్త గారిని తనపద్దకు రప్పించుకొన్నప్పుడు నేనెంత చిగ్గఱగా నేడ్చినానో కన్నీరెట్లు కాలువలు కట్టించినానో నీవేమొలుఁగుదువు. ఇదివఱకు నేను కుదిర్చిన సంబంధము మూసివేసి మీము మఱియొక మంచిసంబంధము చేప్పెదమనుకో. నీవప్పుడయిన విజయపాలుని వదలివేసెదవా?

కళా—కల్లవాగ్దానములుచేసి నేనొకవేర నామనస్సు నబద్ధము చేయఁగఁగిరను, నాచేష్టలుమాత్రము నాపలుకుల నబద్ధములుచేసి నిజమును బయలఁబెట్టకమానవు.

సుభ—పెద్దమనుష్యుల యెట్లు సరసముగా మూటాడుటకు నీ వర్హురాలవు కావు. నీవు నీగదిలోనికేఁబోయి కొఱకొఱలాడుచు నొంటిగాఁ గూరుచుండి నీ దురాలోచనలు చేసికో. పో.

కళా—మంచిది. సంతోషపూర్వకముగాఁ బోయెదను.

(అని లేచిపోవుచున్నది.

సుభ—ఇప్పుడు మీమీఁద పెద్దభారముపడినది.

వీర—ఇందేదియు వింతలేదు. ఇదియంతయు బాలికలకు విద్యచెప్పించుటవలనఁ

గలిగినఫలము. నాకీశ్వరానుగ్రహమువలన వేయిమంది పుత్రికలు కలిగినను వారిలో వాక్కరికిని విద్యచెప్పింపను.

శుభ—దావగాదూ! మీరు కన్యల విషయమయి తప్పుదలంచుచున్నారు.

వీర—శుభద్రమ్మా! నేనీదినమున ప్రత్యక్షముగా చూచినసంగతి యొక్కటి చెప్పెదను విను. నేను మీరుంటికి వచ్చుచుండగామీదాసి నీమేనకోడలనిమిత్రము శుస్తకముల కొట్టులోనుండి కొన్నిపుస్తకములు కొనితీసికొనివచ్చుచున్నది. పయి యట్టలనుబట్టి యవియెటువంటి పుస్తకములో నేనప్పుడే గ్రహించినాను.

శుభ—శృంగార ప్రబంధములు.

వీర—అవును. అవి వట్టి పనికిమాలిన పుస్తకములు. అవిచదివినవారు చెడిపోక మానరు. అవాసనసోకినతరువాత వాగలోపర్ణింపఁబడినదాని ఫలము ననుభవింపఁ గోరకుండరు. అందుచేతనే నేను స్త్రీలకు విద్యకూడదనుచున్నాను.

శుభ—మీరూరక పరిహాసమునకనుచున్నారు. అంతేకాని మీరుమాత్రము స్త్రీలు మూర్ఖులౌదుగా నుండవలెనని కోరుదురా?

వీర—అదిసరికాని స్త్రీలెంతవఱకు చదువవలెనని నీయభిప్రాయము?

శుభ—బాలికలు విద్యలలో పండితురౌదుకావలెనని నేనెప్పుడును జెప్పను. వారికి సంస్కృతములోను వేదాంతములోను పాండిత్యమక్కఱలేదు. ఇంటిలెక్కలు వ్రాయుటకు కొంచెము వ్యాకరణము వచ్చియుండవలెను; చదివిన పద్యమర్థము చేసికొనుటకు కొంచెము గణితశాస్త్రము తెలిసియుండవలెను; తప్పులు లేకుండ మత్తరము వ్రాయఁగలుగుటకు కొంచెము తర్కము నేర్చుకోవలెను. స్త్రీలకింతవఱకు విద్యచాలును. నేను చెప్పినది సరిగానున్నదా?

వీర—నీవు శాస్త్రపండితురాలవు గనుక, ఈవిషయమయి నీలో నేను వాదులా డను. నీవిప్పుడు చెప్పిన ప్రతివాక్యములోను నీపాండిత్యమును బుద్ధివిశేషమును నాకు బోధపడినవి. విద్యావిషయ మటుండనిచ్చి మనమిప్పుడు కార్యాంశమునకువత్తము. నేనుచెప్పిన సంబంధమానట్టి నీకేమియు నాక్షేప్తములేదుగదా?

శుభ—లేదు. ఆవగింజంతయిననులేదు. దామోదరవర్మ విషయమయి నే నూ రకే సూచనగాఁ జెప్పినానుగాని యతనికి నేను నిశ్చయముగా మాటయ్యలేదు. కల్యాణ తనకతఁ డక్కఱలేదని మూర్ఖప్రపట్టు పట్టుచున్నది గనుక, మీకొడుకు విషయమయి సమాధాన పడవచ్చును.

వీర—వెంటనే యొక్కడకు రావలసినదని మావానికి నేఁడేయుత్తరము వ్రాసి పంపెదను. నేను నామనస్సులో కొంతకాలమునుండి యీలోచించుకొనుచున్నను,

మావానికి మాత్ర మీవిజయములు యెంతమాత్రమును తెలియనియ్యలేదు. వాడు సేనలో నుద్యోగములో నున్నాడను.

సుభ — మీమిదివఱకు కన్నాడును మీకొడుకును జూడలేదు. అయినను మాసంబంధమునకు మీ కుమారుని శేమియు నాక్షేపణ యుండవలసికొనెడను.

వీర — ఆక్షేపణ! చేతనయినయెడల నాక్షేపణ చేయుమను చూతము. వ్వాఁడెప్పుడును నామాటకడ్డకచెప్పెడు. నామాట కావగించంత యెదురు చెప్పినపక్షమున, నేను సహించి యూరకుండువాఁడనుగానని నాదురాగ్రహము మావిక్రమ నేనుఁ డెఱుంగును. వాని చిన్నతనములో నేను “విక్రమా! ఇదిచేయుము” అని యాజ్ఞాపించెడివాఁడను. వాడు తత్తణుముచేయక యనుమానించిన పక్షమున, అప్పుడే వానిని కడతన్నెడివాఁడను. ఏడ్చినపక్షమున, వెంటనే గదిలోనుండి సాగనంపెడివాఁడను. ఎప్పుడును నావద్దలియింతే.

సుభ — అదే నామనసునచ్చిన మంచివద్దతి. కొంచెము కఠినముగా నుండకపోయిన పక్షమున, చిన్నవాండ్రు చెప్పినట్టువిన్నారు. ఇంకదామేదరవర్త కుద్వాసము చెప్పి మీకుమారుని ప్రార్థన లాలోచించవలసినదని నామేనకోడలిని మెడలు విట్టిచి యొప్పించెదను. నావగారూ! మీదుమాత్రము మీకొడుకులో నామేనకోడలు కొంచెము మంకుతనము కలదయినను బుద్ధిచుంతురాలని బోధపడుదలెను.

వీర — ఆవిషయమయి నీవునాకు బోధచెయ్యవలసిన కువిలేదు. నాపని నేను నీచిత్తమువచ్చినట్లు చెయ్యగలను. నీవు మాత్రము కొంచెము గట్టిపట్టుపట్టకపోయిన యెడల, నీమేనకోడలు నీకు స్వాధీనురాలు కాదు. నాబుద్ధివిని నేనుచెప్పినట్లుచేయుము. నీమేనకోడలు మంచిమాటలకు లొంగక నాకొడుకు శనికిరాఁడన్న పక్షమున, మాటాడక గదిలోఁజెట్టి తాళమువేసి లెండుదినములు నీసేవకు లెవ్వరును దీసికొని పోయి యన్నముపెట్టకుండునట్లు దిట్టముచేయుము. మూడవ దినము నీమేనకోడలెట్లు చెప్పినట్లు వచ్చునో యప్పుడు వీరే తెలియవచ్చును. మంచిది. నేనిప్పటికి నెలపుపున్నుకొనెదను. (అని వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

సుభ — ఏలాగుననయినను నేనుదానిని లోఁబఱుచుకొనవలెను. పురుషోత్తమ దేవునిమీఁద నామనస్సు తోగిలియున్నట్టెది యేలాగునకో కనిపెట్టినది. మంధర నాగుట్టు భయలఁజెట్టియుండదు. నిశ్చయము. అది వట్టివెట్టిబాగులది. అయినను విజము దానితోటనే పలికించెదను. — మంధరా! మంధరా! (అనిపిలిచి) అది రహస్యము వెల్లడిచేయు స్వభావము కలదయిన పక్షమున, దానినెప్పుడును నేను నా యొద్దఁ జేర్చకయే యుందును.

[మంధర ప్రవేశించుచున్నది-]

మంధ—అమ్మా! పిలిచినారా?

సుభ—పిలిచినాను. నీవు వీధిలోనికి వెళ్ళినప్పుడు నీకెక్కడనైనా పురుషోత్తమ దేవుడుగారు కనబడినారా?

మంధ—లేదు. అమ్మా! లేదు. ఆయన మొఖమయినా నేను చూడలేదు.

సుభ—నీవాయన సంగతి యెవరితోను చెప్పలేదుగదా?

మంధ— నేనా? నేనా! ఓయిదేవుడా! నేను యెవరితోనైనా చెప్పితే నాలుక తెగ్గొయ్యవలెను.

సుభ—నీకెట్టిబాగులతనము చూచి ఎవరైనా మోసము చేయవలసివస్తుమా. భద్రము!

మంధ—అమ్మా?

సుభ— కొంచెము సేపుండి మరలరా. పురుషోత్తమ దేవుడుగారి పేరనాక యుత్తరము వ్రాసియిచ్చెదను. ఇతరుల రహస్యములను నాతోఁ జెప్పటయేకాని నీవు నారహస్యములను మఱియొక్కడను జెప్పరాదుసుమా! చెప్పితివా, అమాయకురాలవని నిన్ను తమించను. తరువాత నీవు నాయాగ్రహమునకు పాత్రురాలవగుదువు. (అని లోపలికిఁ బోవుచున్నది.)

మంధ— అహహహహ! నాకెట్టిబాగులతనమా! నీవు కొంచెంసేపు విశ్రాంతి పొందు. నాతోటివాళ్లు తాము గడుసువాళ్ళులాగు కనపడడానికి చూచినా నేను మాత్రం పయికి పెట్టిబాగుల వేషమేపెస్తాను. నాఅమాయకత్వంవల్ల నాకు యెంతలాభంకలిగిందో చూచుకుంటాను. (కాగితముతీసి చదువుచు) విజయపాలుడితో లేచిపోవడానికి సహాయం చేస్తూవున్నందుకు కళావతి యిచ్చినవి యిరవయిరూపాయల రొక్కిమూ రెండుచీరెలూ- విజయపాలుడుగారిచ్చినవి ఘదిరూపాయలు.— రెండోపద్దు—వారి సంగతి బయలపడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు రహస్యంపట్టి యిచ్చినందుకు సుభద్రమ్మగారిచ్చినవి రెండురూపాయలు.— మూడో పద్దు— యిస్తాననిచెప్పి యివ్వకుండా దోవలో చింపిపాతకమేసిన వుత్తరాలు పట్టుకు వెళ్ళి నందుకయి దామోదరవర్త యిచ్చినవి రెండు రూపాయలు.— నాలుగోపద్దు— పురుషోత్తమదేవుడుగా రిచ్చినవి మూడు రూపాయలు.— ఓకెట్టిబాగులతనమా! బాగాచేసినావు. నీడయచేత నేనా పురుషోత్తమదేవుణ్ణి మేనత్తతోకాకుండా మేనకోడలితోనే కాను వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నట్టు నమ్మేటట్టుచేసి నాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

ద్వితీయాంకము.

౧. రంగము— విక్రమసేనుని గృహము.

[విక్రమసేనుడును, రాముడును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము—సేను అక్కడవుండగానే వీరసేనుడంగారు వీధులోనుంచి వచ్చినాడు. మీక్షేచ సమాచారం తెలుసుకు రావడానికి మీకొమారుడుగారు శన్న యిక్కడకు పంపినారనిన్నీ, తమదర్శనంచెయ్యడానికి యెప్పుడు సమయంగావుంటుందో కనుక్కురమ్మన్నారనిన్నీ, మనవిచేసినాను.

విక్ర—సేనిక్కడనున్నానని విన్నప్పుడాయనయేమన్నారు?

రాము—యేమంటారు? ముక్కుమీద వేలువేసుకుని యెక్కడలేని హాశ్వర్యమూ పడ్డారు. కొంచెంసేపు అడ్చితపడి నిలుచుండి మావాడు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినాడని అడిగినాడు.

విక్ర—నీవేమిచెప్పినావు?

రాము—పెద్ద అబద్ధ చెప్పినాను. చెప్పిన అబద్ధంయేమిటోసరిగ్గా యిప్పుడు జ్ఞాపకంలేదుగాని నానోటినుంచి నిజమాత్రంరాలేదు. ఇఖముందయినాపొరబాటు లేకుండా వుండడానికి మనంపితావురం యెందుకువచ్చినామో యేకోవాకటి యిప్పుడే నిశ్చయం చేసుకోవలెను. యిప్పుడు వాకటిచెప్పి యింకోమాటు యింకొకటి చెపితే తంటావస్తుంది. చెప్పే అబద్ధాలయినా వాకడానికి వాకటి పొసగి వుండేటట్టు ఆలోచించి మరీచెప్తుమా వుండవలెను. మరీ ఆయన నవుకర్లు మీరు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినారు యెందుకు వచ్చినారని ఫదిపార్లు అడిగినారు.

విక్ర—వాండ్రతో నీవేమియు చెప్పలేదుగదా?

రాము—లేదు లేదు. వాక్కమాటయినా చెప్పలేదు. వాళ్ళల్లోబండివాడు శంకరుడు మహానమ్మకమయినవాడు.

విక్ర—ఓరి నిర్భాగ్యుడా! కొంపతీసి వానిని త్రవ్వి వానితో నీవేమైనా చెప్పినావాయేమి?

రాము—లేదు. వాక్కతురంచెప్పలేదు. వూరికేయెవరినిపడితేవాణ్ణి నమ్మడానికి నేనంత పెట్టివాణ్ణికుకున్నారాయేమిటి? నేను మహాగడుసువాణ్ణి. నామాట నమ్మండి. వాడుమాత్రం నన్ను నీయజమానుడు యిక్కడికి యెందుకు వచ్చినాడని గుచ్చి గుచ్చి అడిగినాడు. మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినారని చెప్పినాను. కుదుర్చుకోవడాని కన్నమాటమాత్రం నిశ్చయంగా చెప్పినాను. మగవాళ్ళనో,

ఆడవాళ్ళతో, యెవరిని కుదుర్చుకోవడమో మాత్రం చెప్పలేదు. యెవరిని కుదుర్చుకోవడమోలోలమాలిన సంగతి వాడికెందుకు?

విక్ర—కుదుర్చుకొనుటకన్నమాట సరిపోయినది. ఎవ్వరడిగినను నీవామాలే యింకముందును జెప్పదుండును.

రాము—సంతోషమాట నేను యెన్నడూ చెప్పను. కుదుర్చుకోవడమన్నది దివ్యమయినమాట. దానికి వచ్చే తేజోదానికి మీరప్పుడే ఫదిమందిబంటునూ యిరవైమంది తప్పెటవాయింజే పాళ్ళనూ ముప్పయిమంది బాకావూదేవాళ్ళనూ కుదుర్చుకున్నారనికూడా చెప్పినాను.

విక్ర—పీరి మూఢుడా! అవశ్యమయినదానికంటే సధికముగా నీవెప్పుడును జెప్పబోకు.

రాము—క్షమించండి. నా నేరం క్షమించండి. అయినాకానీ మీరు నామనవి వొక్కటి చిత్తగించవలెను. వొకదాన్ని జలపర్వదానికి నాలుగబద్ధాలు పెంటనే వుంటే నేకాని అబద్ధం యెన్నడూ పనికిరాదు. అందుచేత వొక అబద్ధం చెప్పినమ్మించడానికి నేను యెన్నడూ దానికి సాక్ష్యము మరినాలుగు అబద్ధాలు తోడుగాకల్పిస్తూ వుంటాను.

విక్ర—సాక్ష్యమతివిస్తారమయిన పక్షమున నమ్మకము మొదలే చెడిపోవచ్చును. కాబట్టి నీవు జాగరూకుడవయి యుండవలెను.—ధర్మసారుడు గారింటికి వచ్చినారా?

రాము—ఆయన పయిన బట్టలు కట్టుకుంటూ వున్నారు.

విక్ర—ఆయనకు వీరసేనుడుగారును చారుమరియు వచ్చినసంగతి తెలిసినదేమో నీవెఱుంగుదువా?

రాము—ఆసంగతి నేనాయనకు తెలిపిననుకోను. ఆయన యిక్కడకు వచ్చిన తరువాత పెద్దాపురాన్నుంచి వచ్చిన పెద్దవునిషిని వొక్కరినితప్ప మరియెవరినీ యింకా చూడలేదు. మెట్లుకప్పుడవుతావున్నది. ధర్మసారుడుగారు కిందికివస్తూ వున్నట్టున్నారు.

విక్ర—నేనిక్కడనున్నానని నీవాయనతో చెప్పిరా.

రాము—చిత్తము. (అనిబోవుచు) అయ్యా! వొకవేళ వీరసేనుడుగారు యీ తోపుగా యిక్కడకువచ్చి మిమ్మల్ని అడిగినట్లయితే, మనం మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినామన్న మాట మీరు మరిచిపోకుండా బాగాజ్ఞాపకం వుంచుకోవలెను.

విక్ర—మంచిదిపో.

రాము—నామాట బోటు కాకుండా మీకు సాధ్యమయ్యే పక్షానికి తప్పెట వాళ్ళ నూ బాకావాళ్ళనూ కూడా పోగు చేసి మీరు యిక్కడవుంచితే నేను చాలాసంతోషిస్తాను. నాయజమానుడికోసం అబద్ధాలాడడానికి నేను యెప్పుడూ సందేహించక పోయినా, నా అబద్ధం బయటపడితే మాత్రం నామనసుకు చాలానొప్పిగా వుంటుంది సుమండీ. (ఆని పోవుచున్నాడు.)

విక్ర—నామిత్రుడు కొంచెము చంచలచిత్తుడు. తనప్రియురాలు వచ్చినవార్త యతనికి చెలిసియుండనిపక్షమున, అతనితో జెప్పక కొంతసేపు చిక్కులు పెట్టెదను.

[దర్పసారుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విక్ర—మిత్రుడా! సంతోషముగా నున్నది. వీరికాపురమునకు నీవనుకొన్న వేళకే తప్పక మరలవచ్చినావు!

దర్ప—వెళ్ళినపని తీవీతరువాత నేనక్కడ నిలువవలసిన యావశ్యకము లేక పోయినందున తిరిగి వెంటనేవచ్చినాను. నేను వెళ్ళినతరువాత నిక్కడవిశేషములేమి? కళావతికిని నీకును నడుచుచున్న వ్యవహారమెట్లున్నది?

విక్ర—పూర్వమున్నట్లే యున్నది. మా కలహదినము మొదలుకొని నేనామెను మరల జూడనేలేదు. అయినను నేనామెయొద్దనుండి సందేశమువచ్చునని ప్రతిక్షణమును ప్రతీక్షించుచున్నాను.

దర్ప—తక్షణమే నీతో లేచిరావలసినదని బోధించి యామెనేలయొప్పింపలేవు?

విక్ర—ఏమి? ఆమెసొత్తులోమాట రెండుపాళ్ళు పోగొట్టినా? మిత్రుడా! నీవీ సంగతి మఱచిపోయినావు. గట్టిగా తలచుకొన్నయెడల నేనామె నిదివఱకే లేవదీసికొని రాగలిగియుండును.

దర్ప—నీపూరక కాలమును వ్యర్థపుచ్చుచున్నావు. ఆమెదక్కట నిశ్చయమని నీకు నమ్మకమున్న పక్షమున, నీ నిజమయిన వేషముతోనే పోయి యామె మేనత్తతో నీసంగతి తెలుపుకొని యనుమతిసంతమయి నీతండ్రి పోరనేనుని కేలవ్రాయరాదు?

విక్ర—మెల్లగా; మెల్లగా. విజయపాలవేషముతోనున్న నాతోలేచివచ్చునని నాకు దృఢనిశ్చయమున్నను, గొప్పసంస్థానమునకు నేను కర్తను గాంగలనని తెలిసి కొన్నప్పుడు మేనత్త యంగీకారముతో సరియైన వివాహమహోత్సవములతో కళావతి నన్ను భర్తనుగా వరించునన్న నిశ్చయముమాత్రము నాకేవిధముచేతను లేదు. తొందర పడఁగూడదు. ఈపనికయి నేనామెరునస్సును క్రమక్రమముగా శిక్షితము చేయవలెను. ఇటువంటి సాహస కృత్యమునకుఁ బొచ్చి కార్యము చెడఁగొట్టుకొ

నుటకంటెముందుగానే నామెను నాలోడిచేలోకమనుకొనునట్లుగాఁ జేయవలెను. —
మంచిది. వర్చసారా! నేఁడు నీవు మాయింటికి భోజనమునకు వచ్చెదవా?

దర్ప— నేను రాతేను. నేఁడు విందులు కుడుచుటకు తగినంత యుత్సాహస్థితిలో నేను లేను.

విక్ర— నేను నిన్ను విడిచిపెట్టను. నీవెంత కామాతురుఁడవయియున్నను, పురుష గుణముమాత్రము విడిచిపెట్టఁబోకు. ధైర్యము పురుషలక్షణము.

దర్ప— అది సత్యమేకాని నేనిప్పుడు విందులారగించుటకు తగినస్థితిలో లేనని నేనే యొప్పుకొనుచున్నాను.

విక్ర— నీవలె నేనుమాత్రము కాముకుఁడను గానా? మదనవికారము నాకు మాత్రము తలకెక్కి నాచేత సాహసకార్యములు చేయించుచుండలేదా? అయినను పనికిమాలిన యాఁడుదానివలె నేనెక్కడకుఁబోయినను నావెంట లేనిపోని యను మానములను, భయములను, ఆశలను గొనిపోదునా?

దర్ప— నాకువలె నీహృదయమంతయు తదేకధ్యానముతో నొక్కదానిమీఁదనే నిలిచియుండలేదు. నీవిప్పు డొక్కచోట పెద్దగాలము వేసినావు. అది తప్పిపోయిన పక్షమున వేటొకచోట వేయుదువు. నీవలెఁగాక నాబ్రతుకంతయు ప్రాణాధికమైన యొక్క పదార్థముమీఁదనే నిలిచియున్నది. అది జాతిపోయినపక్షమున నేను సర్వ విధములఁ జెడిపోవుదును.

విక్ర— చీ! ఊరకుండు. ఇట్టిభయమును పెట్టుకొనుటకు నీకిప్పుడు క్రొత్తగా నేమిపాతువులు వచ్చినవి?

దర్ప— ఏమిపాతువు లున్నవని యడుగుచున్నావా? నాభయమునకు లక్షపాతువులున్నవి. ఆమెయుత్సాహ మెట్లున్నదో, ఆరోగ్యమెట్లున్నదో, ప్రాణమెట్లున్నదో, అని నేను భయపడుచున్నాను. హా! దైవమా! నా వియోగలాపమును, నా సుఖాగమనకాంక్షయు, ఆమె మృదుహృదయము నెంత నొప్పించుచున్నవోకదా! ఆమె యారోగ్యమునుగూర్చి ప్రతిక్షణమును స్థానిత్రము తత్తరిల్లుచున్నది. ఆమెది నిరవమాన కోమల సుకుమారశరీరము. రెండు చినుకలు పడినను, కొంచెము చలి గాలి వీచినను, కైత్య మామె మృదులాంగములను నాగిలింపవచ్చును. మధ్యాహ్న తీక్షణతపతాపమును సాయంసమయ శీతవాత ప్రకోపమునుగూడ నాప్రాణములకు ప్రాణమైన యామె ప్రాణముపాలిటికి మృత్యుదేవతలు కావచ్చును. తుల్యనురా గముగల కాముకీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాసియున్నప్పుడు మలయమారుతము నందును పెన్నెలబయళ్ళయందును లీలోద్యానములయందును దేనియందు వారిమన స్సులకు భయపాతువుతోఁచకుండును?

విక్ర—నీవు చెప్పినది సత్యమేకావచ్చును. కానిమ్ము. చారుమతిమనోల్లాసముతో సుఖముగా నున్నదని నీహృదయమునకు దృఢవిశ్వాసము కలిగినపక్షమున, నీమనస్సు సంతృప్తి పొందునా?

దర్ప—నిస్సందేహముగా నపరిమితానందము పొందును. ఆమెక్షేమవార్త తెలియకయే నాయుల్ల మిప్పుడు తల్లడిల్లుచున్నది.

విక్ర—అంతే యయినయెడల నీ మనస్సంతాపమును తుణముతో చల్లార్చెదను. నీప్రాణవల్లభ చారుమతి సంపూర్ణారోగ్యదశయందున్నది. అంతేకాక యామె యీతుణమునం దీ పీఠికాపురముతోనే సుఖురాలయియున్నది.

దర్ప—ఓయీ! విక్రమసేనా! నన్నెగతాళిచేయకు.

విక్ర—ఎగతాళికాదు. ఆమె యొకగంటక్రింద మాతండ్రిగారిలోఁ గూడ నిజముగానే యీగ్రామమునకు వచ్చినది.

దర్ప—నిజముగానా?

విక్ర—నిన్ను మోసముచేయుటకు వీరసేనుఁడుగారు నీవెఱుంగని క్రొత్తవారు కాకుగదా? నీతోడు! నిజముగానేవచ్చినది.

దర్ప—మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నీవు నాచెవుల కమృతము పోసినావు. ఇంక లోకముమీఁద లోకముపడినను నామనస్సునకు విచారము లేదు.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! దామోదరవర్తగారు యిప్పుడేవచ్చి కిందవున్నారు.

విక్ర—ఈదామోదరవర్త యిల్లు విక్రమసేనుఁడుగారి యింటికిమిక్కిలి సమీపము. నీవు విడిచివచ్చినప్పటినుండియు నీ ప్రాణేశ్వరియెట్లున్ననో యితఁడు చెప్పఁగలఁడు. కొంచెముసేపు తాళు. — రామా! ఆయనను రమ్మను.

రాము—చిత్రము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

దర్ప—ఇతఁడు మీయింట చనువుగలిగి మెలఁగువాఁడా?

విక్ర—మిక్కిలి చనువరియిన్ని సదా మాయింటికిఁ బోవుచుండును. నీవిప్పుడే పోఁగూడదు. ఈతనిచర్య నీకిప్పుడు మహా వినోదము గలిగించును.

దర్ప—మంచిది. అతనిని నేనును గొన్నిప్రశ్న లడిగెదను.

విక్ర—ఇతఁడు నాకు ప్రతిపక్షనాయకుఁడునుమా! అనఁగా నాఅపరాధతారుఁడయిన విజయపాళుని కన్నమాట. తన మిత్రుఁడయిన విక్రమసేనుఁ డెప్పుడయినఁ గళావతిని జూచి యుండవచ్చునన్న మాటయే యీతనిమనస్సునకు తట్టలేదు. తన శత్రువయిన విజయపాళుఁడు ప్రచ్ఛన్నపేషముతో తన క్రియకాలివిషయమయి

కృషి చేయుచున్నాడని యీతఁడు నాతో మొట్ట పట్టుకొనుచుండట యెంతో నభ్యులాటగా—

దర్ప—చాలు. ఊరకుండు. ఇతఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

[దామోదరవర్త ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దామో—ఓహూ! నాప్రాణమిత్రుఁడా? విక్రమసేనా! సుఖముగా నున్నావా? నేనింతకుముందే యిక్కడకు వచ్చినాను. మహావేగముగా వచ్చినాను. బెత్తములు గుఱ్ఱముల పీపులమీఁద విఠిగిపోయినవి. త్రోవపొడుగునను దుమ్ము మేఘములవలె లేచినది.

విక్ర—అభినవవును. నీవామేఘములలో మెటుపులాగున వచ్చినావు. నిన్నింత వేగముగా నిక్కడకాకగ్నించిన యయఃకాంతమేదో నేనెఱుంగుదును. నీవీదర్ప సారుని నెఱుంగుదువా? దర్పసారా! ఇతఁడు దామోదరవర్తసుమా!

దామో—మీదర్పనలాభము కలిగినందున నాకు బహుసంతోషముగానున్నది. మీరునన్న మీన్నేహితునిగా సంగీకరింపవలెను.—విక్రమసేనా! ఈదర్పసారుఁ గారి వృత్తాంతము కొంచెము చెప్పెదవా?

విక్ర—ఇతఁడు మనచారుమతి హృదయేశ్వరుఁడు.

దామో—అలాగా? చారుమతియు నీతండ్రియు నాకంటె రెండడుగులుముందుగా నీగ్రామమునకు వచ్చినారు. ఓ దర్పసారా! నీవదృష్టవంతుఁడవు.

దర్ప—చారుమతిని నేనింకను చూడలేదు. ఆమె క్షేమముగానున్నదిగదా?

దామో—కావలసినంత క్షేమముగా నున్నది. ఆమెముఖవర్చ స్పృహటికంటె తేటగా మఱియెప్పుడు నుండలేదు.

దర్ప—ఈమధ్య నామె దేహమేమో కొంచె మస్వస్థముగానున్నదని విన్నానే.

దామో—ఎవ్వరు చెప్పినారోగాని మీరువిన్నదబద్ధము. మీమనస్సునకు నొప్పికలిగించుటకై యూరకే చెప్పియుందురు. ఆమె యస్వస్థతయన్న మాటయే యెఱుంగదు.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? ఆష్టమనస్సు నాదానికంటె దృఢమయినది. నేనిక్కడ నేమియుతోచక యస్వస్థముగా నుండఁగా నామె యక్కడ నెంత స్వస్థముగానున్నదో విన్నావా?

విక్ర—నీప్రియురా లాలోగ్యము కలిగియున్నదని నీకు వ్యసనముగా నున్నదా యేమి?

దర్ప—కాదుకాదు. నాయభిప్రాయమును నీవు గ్రహించలేదు. ప్రాణవల్లభులెడఁబాసియున్నప్పుడు ప్రియుగాండ్రు మనసులోఁ గొంచె మస్వస్థముగానుండుట

యసహజము కాదుగదా! ఆమె యంత యూరోగ్యముగలదై సంతోషముగా నుండుట
యనురాగ విశేషమునకుఁ గొంచెము లోపమగునో కావో నీవే చెప్పు.

విక్ర— నీ పూరణేనప్పుడు రోగపడకుండుట యామెది గొప్పతప్పిదమే!

దామో— చక్కగా చెప్పినావు.

దర్ప—చారుమతి యుల్లాసముగా నున్నదని మీరుచెప్పినారుగదా? ఆమె నిర్వి
చారముగా నవ్వుచు శ్రుశ్శ్చుఁగూడ నుండియుండును. ఉన్నదా?

దామో—ఆమెయేప్పుడును నవ్వులాటమాటలుచెప్పి యందఱకును వేడుకకలిగిం
చుచుండును. పదిమందిలో సంభాషణకెల్ల నామెయే ప్రాణముగా నుండుచువచ్చెను.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? నవ్వులాటమాటలట! చారుమతియే సంభా
షణకెల్ల ప్రాణమట! నేనూర లేనప్పుడట! వేడుకలట!

విక్ర— అయినదా? నీమాట లసందర్భములుగా నున్నవి. ఇంతకుముందు నీవు
చారుమతి వ్యసనము గా నుండినదేమో యని విచారపడినావు. ఇప్పుడు వ్యసనముగా
నుండకపోయినదని విచారపడుచున్నావు.

దర్ప—విక్రమసేనా! పదిమందిలో నవ్వులాటకు నేనెన్నడయిన ప్రాణముగా
నున్నానా?

విక్ర—లేదు. ఎప్పుడును నుండలేదు.

దర్ప—నేనెవ్వరికైన వేడుకను కలిగించినానా?

విక్ర—లేదు. అట్టిపాపము నీవెప్పుడును కట్టుకోలేదు.

దర్ప—నీవెఱిగినంతవఱకు నేనెన్నడయిన నొక్క నవ్వులాటమాటయయినఁ
బడికినానా?

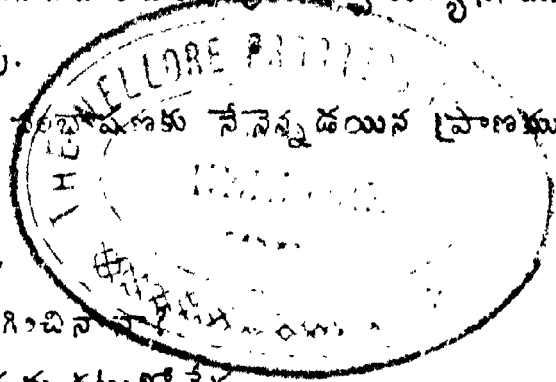
విక్ర— లేనిమాటచెప్పరాదు. నీవెప్పుడును జడునివలె మొగము ముడుచుకొని
యుండెడివాఁడవుగాని యొకప్పుడును నవ్వువచ్చెడిమాట యొక్కటియైనను పనికి
యుండలేదని నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పఁగలను.

దామో—ఈయన యిట్లు మాటాడుచున్నాఁడేమి?

విక్ర—నుతేమియులేదు. చారుమతి సుఖముగా నున్నదనివిని తనతృప్తి తెలుపు
చున్నాఁడు. అంతే.—అవునా? దర్పసారా!

దర్ప—అవును. ఆమెసుఖవార్తవిని నేను సంతోషించుచున్నాను. అవునవును.
ఆమెయేప్పుడును సుఖస్వభావురాలు.

దామో— ఆమాటనిజమే. ఆమె యేడుపుమొగ మెప్పుడును బెట్టుదు. బహు
కళలయందామె సమర్థురాలు. ఆమె కంఠస్వరము మృదువై యత్యంతమధుర మైనది.

ఆమె వీణమీఁద మేఘపు చిగుళ్ళునట్లుగాను రాళ్ళు కరంగునట్లుగాను పాడఁగలదు. ఆమె మొన్న త్రిపురసుందరమ్మ గారి యింటివద్ద కర్ణరసాయనముగా వీణవాణుంచి పాడునపుటికి విన్నవారందఱును చిత్రప్రతిమలవలె నిశ్చేష్టులై పోయినారు.

దర్ప—విక్రమ సేనా! దీనికేమిచెప్పదవు? ఆమెతనపాటలేమో వినోదములేమో కాని నాపేరైనను తలపెట్టినట్లు కానరాదు.

విక్ర—ఓయీ! సంగీతము కామోద్దీపకముకాదా?

దర్ప—అయియుండవచ్చును. — అయ్యా! — పాడుపేరు మఱచిపోయినాను. ఈయన పేరేమి? — అప్పుడు చారుమతి పాడిన పాటలేవో మీరుచెప్పఁగలరా?

దామో—నేను చెప్పలేను.

దర్ప—ఆవిడేవో శృంగారగీతములయి యుండును. ఆమె—“నేరాళలేనే” — అన్నపదము పాడినదేమో స్మరణకు తెచ్చుకొండి.

దామో—ఆపదము పాడలేదు.

దర్ప—“ఓశుకములారా! పికములారా!” — ఇదిపాడినదేమో! (అని పాడుచున్నాఁడు.)

దామో— ఇటువంటివేవియు పాడలేదు. ఆమెపాడిన పాటలలో నాకిప్పుడొక్కముక్క జ్ఞప్తికివచ్చినది. “ఓమనసా! నన్నేలబాధించెదవే” — అనిపాడినది.

దర్ప— నేను వట్టి బుద్ధిహీనుఁడను. అటువంటి వేడుకకత్తెను నమ్మి సుఖపడఁగోరుచుండుటచేత నేను నిస్సందేహముగా బుద్ధిహీనుఁడనే. పొరుగుచారి వినోదముకొఱ కింటింటికీఁబోయి పెండ్లి పేరంటాలివలె పాటలుపాడుటనుగూర్చి యిప్పుడు నీవేమి సమాధానము చెప్పఁగలవు?

విక్ర— నీప్రాణవల్లభవలె నాప్రియురాలంతసంతోషముతో పాటలు పాడుచుండినపక్షమున నేను పరమానందభరితుఁడనై యుంచును.

దర్ప—ఆమె సంతోషముగానుండి పోయినదని నాకు విచారములేదు. ఆవిషయమయి నాకును సంతోషముగానే యున్నది. ఆమె విచారముగా నుండవలెననికాని వ్యాధిగ్రస్తురాలు కావలెననికాని నాకోరికకాదు. అయినను నాయం దనురాగముగల చిన్నది నావిరహదశలో నటువంటి మంచిపాటపాడక, కొంచెమనాలోగ్యముగానుండి, పరిమితమయిన సంతోషమును పొందియుండవలసినది. అటువంటి పాట పాడినచిన్నది కొంచెమభివ్యక్తముకూడ పట్టియుండక మానదు. అందుకు సందేహములేదు.

దామో— ఏమి! ఈయన యభివ్యక్తమునుగూర్చి యేమో యడుగుచున్నట్లున్నాఁడు!

విక్ర—మమిప్పుడు చెప్పకొనుచున్న చిన్నదిపాటమాత్రమే కాక యభినయము కూడ పట్టినదనుచున్నాఁడు.

దామో— చారుమతి మొన్నపాడినప్పుడు పట్టిన యభినయము ముద్దులుమాట కట్టినట్లున్నది.

దర్శ— హాదైవమా! నేననుకొన్నట్లేజరిగినది! విక్రమసేనా! నీతో నేనన్నానా? నేనన్న యక్షరములన్నియు నయినవి. అభినయమా? ఎంతపని! ఆమె వర్తనమంతయు నాదానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగానున్నది. నేను రేయింబగ శృష్టముగాను, చిరాకు గాను, వ్యసనముగాను, ఉన్నాను. ఆచిన్నది స్వస్థముగాను, ఉల్లాసముగాను, నిర్విచారముగాను, ఉన్నది. ఆమె యాటలును పాటలును నాకు తల కంటగించుచున్నవి.

విక్ర— ఓదర్శసారా! నీయవివేకమును వెల్లడిపలుచుకోకు. పదిమందిమిత్రులు చేరి విసోదముకొని కొకపాట పాడుచున్నప్పుడు, వారిని సంతోష పెట్టుటకయి యొకపాట పాడినమాత్రమున తప్పేమున్నది?

దర్శ—మందిది. నేనిక నోనువిప్పును. మనసువచ్చినన్నిపాటలు పాడి యామె యితరులను సంతోష పెట్టనిమ్ము. — దామోదరా! ఏమి? నీవు చారుమతి పాటలు మిక్కిలి మెచ్చుకొనుచున్నావే!

దామో— హృదయ రంజకముగా నుండుటచేత నామెపాట నా యెంతయైనను మెచ్చుకొందగియే యున్నది. ఆచిన్నదాని నేత్రాభినయ మన్నిటిలోను—

దర్శ— నేత్రాభినయము నీమనసువచ్చినట్లున్నది కాబోలును! — ఓయీ! విక్రమ సేనా! ఈమాటకేమియొకబెప్పవేమి? చేతనైనపక్షమున దీనికి సమాధానము చెప్పు. నేత్రాభినయమట! ఇప్పుడెవరితో తప్పిదము జేటపడినదా? దీనికిని నేను సహించి యుండునుగాని— అక్కడ ననేకులు పడుచువాండుండియుండురు.

విక్ర— అనేకులు నీతాతముత్రాతలంత యీడుగల పడుచువాండ్రు—

దర్శ— అనేకులతోఁ బనిలేదు. దుష్టుడైన పడుచువాఁడొక్కఁడున్నఁ జాలును. వాఁడే యెంతహానియైనను జేయఁజాలును. ఇక నేనిక్కడ నుండలేను. — నామనసు దడదడలాడుచున్నది. నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి— నాస్థితి యీ మహానుభావున కప్పుడే పొడకట్టినది. నేను పోయెదను. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

విక్ర— దర్శసారా! నీవు కొంచెముసేపు తాలి నీ కీశుభవార్త చెప్పినందుకు దామోదరవర్తకు వందనములుచేసి మరిపో.

దర్శ— ఆతని శుభవార్త లిసికొనిపోయి తగులఁబెట్టుమను. (అని వెడలిపోవు చున్నాఁడు.)

విక్ర—అహహహహ! పాపము! అయిదు నిమిషములక్రిందట దర్ప సారుఁ డెంతో సంతోషముగా నున్నాఁడు.

దామో—తన ప్రియురాలిని నేను పొగడినందున కాతనికి కోపము రాలేదుగదా?

విక్ర—నీమీఁద కొంచెనునుమాన పడ్డాఁడు. అంతే.

దామో—అనుమానమా! అహహహ! నామీఁదనా? నీవు నన్ను కేశాకోళము చేయుచున్నావు.

విక్ర—అతఁ డనుమానపడుటకు సందేహమేమి? నీ వాశ్చాతుర్యముచు శరీర సౌందర్యముచు యశావనవతులయిన చిత్తగుల చిత్తముల నుట్టుఁత లూచకనూఁపు.

దామో—అహహహ! నీవు పరియూచకమాడుచున్నావు. అహహహ! చిత్తముల నుట్టుఁతలూచుటా? ఇప్పుడు నాశరీరము నాసొస్తుకాదు. దాని నిడివఱకే నాప్రాణేశ్వరియైన కళావతి దక్కించుకొని తనసొస్తు చేసికొన్నది. పరమఛాందసుఁ డయిన మాతఃక్రిగారి భయమువల్ల మాగ్రామములో నేను మీసములు గొటిగించుచు వచ్చుటచేత నామొగమప్పుడు కొంచె మందముతక్కువగాఁ గనఁబడుచు వచ్చెనుగాని యిప్పుడిక్కడ నిర్భయముగా మీసములుపెంచి సంపంగినూనె రాయుటచేత నాముఖమున కెంతయందమైనను వచ్చినది.

విక్ర—అలాగుననా?

దామో—మతేనుకొన్నావు? సంపంగినూనెమూలమున నా యెరిగియెదుగని మీసము లిప్పుడు నిగనిగలాడుచున్నవి. కనిపెట్టినావా?

విక్ర—ఓహో! యువతులు వలచి పయినిబడునట్లుగా నీవిప్పుడు నీరూపమునకు పెఱుఁగు పెట్టుచున్నావు. తెలిసినది.

దామో—ఈక్రొత్తమీసములతో నాముఖమున కిప్పుడు క్రొత్తపౌరుషముకూడ వచ్చినది. ఆవిజయపాలుఁడుగాఁ డిప్పు డొక్కసారి నాకంటఁబడెనా, నా మీసాలతోడు! నాపౌరుష మతనికిఁదేటపడునట్లు చేయుచును.

విక్ర—నీవిప్పుడు పౌరుషముగల మాటలవలెనే యున్నవి. అవునుగాని, దామో దరవర్త! నీవీక్రొత్తయొ ట్లెప్పుడు నేర్చుకొన్నావు?

దామో—అహహహ! నీవది కనిపెట్టినావా? ప్రాంతయొట్టిప్పుడుబొత్తిగాపాటి తప్పిపోయినది. దైవముతోడని, గురువుతోడని, తల్లితోడని, ఎల్ల వారును కల్లయొట్లు పెట్టుకొనుటచేత వానిగౌరవము పోయినదని యొక పెద్దవనుష్యుఁడు మొన్న నాతో ననుటచేత నాయొట్లకు గౌతవము కలుగుటకయి మీసములలోడని యొట్లు పెట్టుకొన్నాను. ఇది బాగున్నదా?

విక్ర— దివ్యముగా నున్నది. ఈక్రొత్తయొట్లతో నీక లోకములోని ప్రాంత యొట్లన్నియు పడిపోవుటకు సందేహముండదు.

దామో— కాలమహిమచేత నేమైనను కావచ్చును. కాలవశమచేత పుతాత నాచారములకు గౌరవముతగ్గి నూతనాచారములకు గౌరవము హెచ్చుట స్వభావము. శీఘ్రకాలములోనే యిక “దైవముతోఁడు” మొదలయినవాని కాలము పోవచ్చును.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! వకపెద్దషనిసి తమకోసంపచ్చి కింద నిల్చున్నారు. ఆయనను పయికిరమ్మనవచ్చునా?

విక్ర— అనవచ్చును.

దామో— ఇక నేనుపోవలెను.

విక్ర— అక్కఱలేదు. ఉండు. — రామా! ఆవచ్చినవారెవరురా?

రాము— మీతండ్రి గారు.

విక్ర— ఓరిగాడిదా! ఆయనను వెంటనే యెందుకు పయికి రమ్మన్నావుకావు?

రాము— ఇప్పుడంటాను. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

దామో— నీవు మీతండ్రి గారితో మాటాడవలెను కాఁబోలును. నాకు సుభద్రమ్మ గారిపద్దతుండి నూయింటికి వర్తమానము రావలసియున్నది. నా మిత్రుఁడైన పురుషోత్తమ దేవుఁడుగారిని మాయింటికి రావలసినదని నేను వీటికూడ వ్రాసి వచ్చినాను. విక్రమసేనా! ఇప్పటికి నాకు నెలవిమ్ము. మనము సాయంకాలము మరలఁ గలిసికొందము. అప్పుడు నీవు కళావతియొక్క సుఖవార్తలు విని సంతోషింతువు గానిలే.

విక్ర— అందుకు సందేహపడకు. నేను మనఃపూర్తిగా సంతోషించెదను.

దామో— నెలవు. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర— (తనలో) ఈయన యిప్పుడు కొడుకుకేదో పెద్ద యుపన్యాసము చదువుటకు వచ్చినారు. నేనిక్కడ కెందునిమిత్రము వచ్చినానూ యీయనకుఁ దెలియకుండిన బాగుండును. ఈయనవాయువు నొప్పులచేత స్వగ్రామమును విడిచి రాలేకుండినయెడల నేను పరమానందమును బొందియుందును.

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— తమరి నిక్కడ చూడఁగలుగుటచేత నాకెంతో సంతోషముగా నున్నది. మీరిప్పు డారోగ్యదశయందున్నట్లే కనబడుచున్నారు. తమరిక్కడకు హఠాత్తుగా

వచ్చినట్లు విన్నప్పుడు మీదేహస్థితి యెట్లున్నదోయని నాకు భయముకలిగినది.

వీర— నీమొగముచూడఁగా నీవు భయపడినట్లే లోచించుచున్నది. నీవిక్కడకు పనిమీఁదవచ్చినావా?

విక్ర—పనిమీఁదనే వచ్చినాను.

వీర—విక్రమా! నీవిక్కడనుండువని నేనెంతమాత్రము, ననుకోకపోయినను, సమయమునకు నీవువచ్చుటచేత నాకు సంతోషముగా నున్నది. ఒక చిన్నపనియుండి యిక్కడకు రమ్మని నీకు వ్రాయవలెననుకొన్నాను. నేనంతకంతకు పెద్దవాఁడ నగుచున్నాను; నాకవయవపటుత్వము తగ్గుచున్నది; కాబట్టి నేనిక చిరకాలము నిన్ను బాధపెట్టుచు బ్రతుకను.

విక్ర—మీవంటి పెద్దలు పైనుండి యాజ్ఞ పెట్టుచుండుటయే సదా నావంటి చిన్నవాండ్రకు జేయకరము. అయినను మీరిప్పుడు మంచి యారోగ్యదశతో నున్నట్లే కనబడుచున్నారు. మీరెప్పుడు సంతకంపె నెక్కువ దృఢముగా నుండలేదు. ఎల్లకాలము మీరీప్రకారముగా నుండవలెననియే నేను దేవుని ప్రార్థించుచున్నాను.

వీర—దేవుఁడు నీప్రార్థన ఫలింపఁజేయవచ్చును. అట్లయినపక్షమున నీ యభీష్టప్రకారముగా నేను దార్థ్యముతో చిరకాలముజీవించి నిన్ను బాధించుచునే యుండెదనులే. నీకు జీతముతక్కువ. నీజీతమును నేనుపంపెదను సొమ్మును నీయిష్టము వచ్చినట్లు వ్యయముచేసి కొనుటకు చాలవని నేనెఱుఁగుదును.

విక్ర—మీకు నాయందుఁగల దయారీశయమునకు సంతోషించుచున్నాను.

వీర— నేను బ్రతికియుండఁగానే లోకములో నీవు గొప్పవాఁడవు కాఁగా చూడవలెనని నాకోరిక. కాబట్టి తగినస్థితియిచ్చి పెంటనే నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయవలెనని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

విక్ర—మీకృపారీశయముచేత నాదేహము పరవశమగుచున్నది. మీరిప్పుడు చూపఁదలచుకొన్న పుత్రవాత్సల్యమువలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞత నాహృదయములో చిరకాలమునుండి నెండియున్న పితృభక్తిని ద్విగుణము చేయుచున్నది.

విక్ర— నీ పితృభక్తికి నాకు సంతోషమయినది. కొన్ని వారములలోనే మన సంస్థానమునకు నిన్ను పెద్దనుగాఁ జేయఁబోవుచున్నాను.

విక్ర— నాకృతజ్ఞత నిప్పుడు మాటలలోఁ జెప్పుటశక్యముకాదు. ముందుమీరంతయు నావర్తనచేతనే చిత్తగించెదరు. నాయుద్యోగము మానివేయవలసినదని మీరు చెప్పరనితలచెదను.

వీర—అది నీభార్యయిష్టము.

విక్ర—నాభార్యా!

వీర—ఉద్యోగము మానివేయుట నీయిష్టము నీభార్యయిష్టము. మీరిద్దఱు నాతో చించుకొని మీయిష్టమువచ్చినట్లు జేయవచ్చును.

విక్ర—నాభార్యా! మీరిప్పుడన్నమాట భార్యయని కాదుగదా?

వీర—అదే. నీభార్యయనియే వేసన్నాను. ఆవిషయమయి యిదివఱకు నేను నీతోఁజెప్పలేదు.

విక్ర—లేదు. ఒక్కమాటయినను జెప్పలేదు.

వీర—ఇదివఱకుఁ జెప్పకపోయినను, ఇప్పుడు స్పష్టముగాఁ జెప్పచున్నాను. నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్నానని నేనన్నమాటకు నాయుర్ధమదే. భార్యవచ్చుటయే నీకు భాగ్యముపట్టుట. భార్యవచ్చుటవలన నీస్వాతంత్ర్యమునకు భంగమురాదు.

విక్ర—అయ్యా! అయ్యా! మీమాటవలన నాకు మరిభ్రమకలుగుచున్నది.

వీర—ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! నీకు వెట్టియెత్తుచున్నవా యేమి? ఇంతకుముందు నీవు కృతజ్ఞతయంతయు నీయందే మూర్తీభవించినట్లు మాటాడినావే.

విక్ర—నేనట్లే మాటాడినాను. మీరిదివఱకు స్వాతంత్ర్య మనియు భాగ్యమని యు నెలవిచ్చినారుగాని భార్యనుగూర్చి యొక్కమాటయైనను జెప్పలేదు.

వీర—భార్యయని చెప్పుటచేత నిప్పుడు నీభాగ్యమున కేమిశబ్దము వచ్చినది? నీకుభాగ్యము వచ్చినప్పుడు దాని కాధారమయిన జీవధన మెట్లురాకుండును?

విక్ర—నాసౌఖ్యమునకు భంగము వచ్చెడుపక్షమున, నేనెట్టిభాగ్యమునైనను తృప్తిప్రాయముగా నిరాకరించవలసినదే. నన్ను భగ్యునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్న యాఁనైనది యెవరు?

వీర—ఆవిన్నదియెవరో నీకెందుకు? ఆవిన్నదియెవరైనను నీవాకన్నెను వరించి పెట్టనే వివాహమాడెదనన్న మాటమాత్రము నాతోచెప్పు.

విక్ర—నేనెఱుంగని కాంతను కామించి వరింపుమని చెప్పుట మీకుధర్మముకాదు.

వీర—నీవెఱుంగని కాంతను వరింపనని నిరాకరించుట నీకంతకు మునుపే ధర్మము కాదు.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున మీతో నేనొక్కసంగతి మానవిజేయవలెను. ఇదివఱకే నామనస్సు వేటొకకన్యమీఁద తగిలియున్నది. నాపాలిటి యాభాగ్యదేవతను చెట్టు పట్టుటకునా హృదయము కృతనిశ్చయమయినది.

వీర—అనిశ్చయమును మానుకొనుటకేదో సాకుకల్పించుమని నీహృదయమునకు

కోధించు. నీహృదయము మొట్టమొదట కొంత భేద పడవచ్చునుగాని తరువాత నని వార్యమయిన యాజ్ఞ చేత నామె నేనను వదులుకోవలసినదై సమాధానపడును.—

విక్ర—నేనామెతో నెన్నో శపథములు చేసినారు.

వీర—నీశపథములకు మూఱుగా నీభాగ్యదేవతయు నీకంటె నెక్కువశపథములు చేసియుండుచుగాన, నీకందువలన వచ్చెడు నష్టములేదు. కామాతురులు చేసెదూ శపథము లేప్పడును చెల్లింపఁ దగినవికావు. కాంటి నీశపథము లామెశపథము లలో చెల్లుపెట్టుకొన్నను.

విక్ర—నేనొక్క విన్నపముచేసెదను. మీరుకోపపడక తమింపవలెను. ఈ యొక్కవిషయములో మాత్రము మీయాజ్ఞను నేను మన్నింపఁజాలను.

వీర—విక్రమా! ఇంతవఱకును నీమాటలు శాంతివహించినాను. ఇంక నేను శాంతత వహింపఁజాలను. నామాట కెదురాడనంతవఱకును నేను శాంతమూర్తిని. నామాట కెదురుచెప్పిన తరువాత నాకు శాంతియుగీతియు నుండదు. నిష్కారణముగా నాకుకోపము తెప్పించఁబోకు.

విక్ర—అయ్యా! ఈవిషయములో మాత్రము నేను మీయాజ్ఞను మన్నింపఁ జాలను.

వీర—పో! నాబొందిలో ప్రాణముండఁగా నిన్నింక “విక్రమా!” అని పిలిచిన పక్షమున, నన్నీ పేరునఁ బిలువఁబోకు.

విక్ర—నామనవి చిత్తగింపవలెను.

వీర—ఇంక నీమాటవినను. నీనోటినుండివచ్చిన యత్యురమొక్కటి వినను. నేను చెప్పినదాని కొప్పుకొన్నపక్షమున, తలయూచు. లేనిపక్షమున—

విక్ర—మొగమైనను చూడకమునుపే నేను దేనినో కురూపినిఁ గట్టుకొనుట కొప్పుకోనా?

వీర—నోరు మూసికో. పెండ్లికూతురు నామనసువచ్చినంత కురూపిణిగా నుండనీ. అచిన్నదానికి రెండుబుజములమీఁదను రెండుకంతు లున్నవనుకో; గడ్డకట్టి లాగున పొడుగుగా నున్నదనుకో; కుడికంటిలో కుంకుడు కాయంత కాయయున్న దనుకో; గడ్డమును మీసములును గలిగి మడుతలుపడ్డ ముసలిచర్తము కలదనుకో. ఇన్ని యవలక్షణము లున్నను నేనువరింపుమన్న చిన్నదానిని నీవు రాత్రిందివములు బట్టువలె పొగడుచు పద్యములుచెప్పి సౌందర్యవర్ణనము చేయవలసినదే.

విక్ర—కుమారుని విషయమై యిట్లు నిర్బంధపెట్టుట తండ్రికి ధర్మముకాదు.

వీర—ఓరిగాడిదా! నీయధికప్రసంగము చాలించు. డొరకప్రేలకు.

విక్ర—జన్మ మెత్తినతరువాత నాకింతదుఃఖ మెప్పుడును కలుగలేదు.

వీర—అబద్ధమాడుచున్నావు. నిజముగా నీమనస్సులో నీవు సంతోషించుచునే యున్నావు. నేను కొంచె మావలికిఁ బోగానే నన్నుచూచి పండ్లికిలిచి తప్పక నవ్వెదవు. నేనెఱుంగుదును.

విక్ర—పెద్దలయెడల నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో నేనెఱుంగుదును.

వీర—ఆగ్రహపడఁబోకు. కొంచెము శాంతిపడు. నీకోపము గీపము నావద్ద పనికిరాదు.

విక్ర—కోపములేదు. నాజన్మమధ్యమన నిజముగా నేనింతశాంతత యెప్పుడును వహించియుండలేదు.

వీర—ఇది శుద్ధాబద్ధము. నీమనస్సులో నీకెప్పుడు కావలసినంత కోపమున్నది. ఆకోపము నాముంగుసాగదు.

విక్ర—దయచేసి నామనవి చిత్తగించవలెను—

వీర—నీమనస్సులో నున్నదంతయు పెడలఁగ్రక్కవలె ననుకొనుచున్నావేమి? నావలె కొంచెముసేపు శాంతుఁడవగు యుండలేవా? కోపమువలన కార్యమేమి యు లేదు. ఓగిగాడిదా! ఓచండాలుఁడా! కోపమువలన మేలుకలుగునురా? ఓరి మూర్ఖుఁడా! ఓరినిగ్భాగ్యుఁడా! మద్ధునివలె మానముపూని నీకోపము వెల్లిడించు కొనుచున్నావు. నాకు కోపము తెప్పింపఁబోకు. నాశాంతస్వభావమునుజూచి నీవు నిర్భయముగా చెలరేఁగుచున్నావు. నాపరమశాంతత నీకు లోకువయినది. ఇటు వంటి చర్యలవలన పరమశాంతుఁడయిన మహర్షికి సహితము కోపమురాకమానదు. నామాటవిను. ఆలోచించుకొనుటకు నీ కాటుగంటలకాలము గడువిచ్చినాను. ఈ గడువులోపల నీవు బుద్ధితెచ్చుకొని మాటుమోటాడక నేను చెప్పినదానికెల్ల నొప్పు కొన్నపక్షమున, నేనునిన్ను శ్రమించవచ్చును. తొందరపడఁబోకు. నామాటకు సమాధానపడనిపక్షమున, ఇంకనీవు నాయంట నడుగుపెట్టఁగూడదు. నేను ముందెప్పు డును నీమొగముచూడను. నీపని తీరులచివేసెదను. నీకు శిల్పిగవ్వలేకుండ నాసౌత్తితరులకువ్రాసేయిచ్చెదను. నిన్నీ భూమిమీఁద నిలువనియ్యను. నిన్ను సుఖముగా బ్రతుకనిచ్చినయెడల నాపేరు మాటుపేరుపెట్టు. (అని పెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—ఈయన దొడ్డతండ్రి; పరమశాంతుఁడు. నాయనా! నన్నింతటితో విడిచి పెట్టినందుకు నీకు పదివేల నమస్కారములు. పెండ్లివిషయముతో కొడుకునకు బుద్ధి చెప్పుట చక్కగా నేయున్నది! ఎవతెనో పెద్దదానిని ధనవంతురాలిని నాకీయనకట్టి పెట్టఁదలంచుకొన్నాఁడు. ఈయనమాత్రము చిన్నతనములో నితరవిచారములుమాని

యశ్చక్రిమానురాగముచేత తనమనసువచ్చిన కన్యనే భార్యగా కోరి తెచ్చుకొన్నాడు! అట్టివాడు కన్నకొడుకువిషయముతో నన్యభా తలచుట వింతగానున్నది.

[రాముడు మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.]

రాము—అయ్యా! అయ్యా! మీతండ్రిగారు మహాకోపంతో వెళ్ళిపోతూవున్నారు. నోట్లోయేమిటో గొణుక్కుంటూ వబడబ మెల్లదిగి నేను దోవలో అడ్డం వుండేటప్పటికి నానెత్తిమీద వక్కచరువు చరిచి కావలిస్తే నీయజమానుడితో చెప్పకో పొమ్మని నన్ను లోసుకుని వెళ్ళిపోయినారు. నేనే మీస్థిరిలోవుండి నాతండ్రి నామీద యిలాకోపపడ్డ పక్షానికి, నేనతణ్ణి తక్షణం తరిమివేస్తును.

విక్ర—ఈత్రాగుఁబోతుప్రసంగ ముచాలించినోరుమూసికో. నీవిందు కేవచ్చినావా? మరియేదైన పనిమీద వచ్చినావా? నాచేదుటనుండి లేచిపో. (అనిగెంటి లోపలికిఁ బోవుచున్నాడు.)

రాము—సరిసరి! ఇది మరిచాగావున్నది. ఈయనగారు తనకోపం తండ్రిమీద చూపించడానికి చేతగాక లోకువయినవాణ్ణి నామీద చూపిస్తూవున్నారు. పకరు కోపం తెప్పించినప్పుడు ఆకోపం మరివకరిమీద చూపడం న్యాయంకాదు. అలా చెయ్యడంచేత—

[ఒకభటుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

భటు—రామా! రామా! నీయజమానుడు నిన్ను పిలుస్తూవున్నాడు.

రాము—ఓరిగాడిదా! అలా అరుస్తావేమి? మెల్లిగాపిలిస్తే నాకు విసబడదనుకున్నావాయేమిటి? ఇది నీనీవస్వభావం తెలియచేస్తుంది. వట్టి నీచ—

భటు—వేగిరం. వేగిరం.

రాము—వేగిరమేమిటి! ఓరిగాడిదా! నీవుకూడా నన్నాజ్ఞాపించడమేనా? ఓ పొగరుమోతుమొండి— (అని భటునిగొట్టుచు వెడలిపోవుచున్నాడు.)

౨. రంగము— ఉత్తరపువీధి.

[మంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంధ—సరి! నాయజమానురాలి కిప్పుడు విక్రమసేనుడని మరివకవరుడుకూడా వచ్చినాడు. పొమ్ము నాచేతిలో పడితేనేగాని వట్టిపొడిమాటలలో నేంతనికి వుత్తరాలు జేరచెయ్యను. పాపము! మా దామోదరవర్తకు లిలోదకాలు చెప్పి సాగవలసినారు. విజయపాలుడు యీవ్రాల్మోనేవున్నాడని చెప్పి, అతనికి నేనుచెయ్యవలసిన అఖరుపని చేసేవేసినాను. తాను రాధాదేవి అని భ్రమపడుతూవున్న తనప్రియు

రాలివడ్డనుంచి వచ్చేవుత్తరాలు వుచ్చుకోవడానికి పురుషోత్తమదేవుడుగారు సరిగ్గా వేళకు యిక్కడవుండకుండా వుండేవారుకారు. తన ప్రియురాలు చిన్నావిడగాదు పెద్దావిడేఅనీ, అవిడకు నలభయియేళ్ళు వుంటవనీ తెలియచెప్పివేస్తే నాకువచ్చే లాభం పోతుందని నేను యేరిగినదాన్ని అయినా, యీలా కెద్దమనసిని మోసం చేస్తూవుండడంచేత నామనస్సునన్ను బాధిస్తూవున్నది.

[పురుషోత్తమదేవుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

పురు — ఓదూతీ! నాప్రాణములు నిలిపెడు దేవదూతిక యింకను రాలేదేమని నీ నిమిత్తమే నేనెదురుచూచుచున్నాను. గడియనేపటినుండి నేనీవీధియొక్క దక్షిణపు కొననున్నాను.

మంధ — ఓయిదేవుడా! ఉత్తరపుకొననుమీనిమిత్తం నేనెదురుచూస్తూవున్నాను.

పురు — అందుచేత నేకాంబోలును నీవు నాకు కనబడలేదు. నీవావై పుననుండియే యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు నీవెందుకు కనబడలేదో నాకాశ్చర్యముగా నున్నది. నీ వావై పునుండి వచ్చినప్పుడు నన్నదాఁటిపోకుండ నిన్నుపిలిచి పలుకరించుటకే నేను బట్టలకొట్టులో వీధికెదురుగానున్న కిటికీలో కూరుచుండిమరి నిద్రపోయినాను.

మంధ — అలాగయితే మీరు నిద్రపోతూవున్న సమయంలో మీదగ్గరనుంచే నేను వెళ్ళివుంటాను.

పురు — అయియుండును. ఇంతప్రాద్దేశ్కినదని నిద్రలేచువఱకును కలలోనైనను నేననుకోలేదు. మంధరా! నీవు నాకేమియు తీసికొనిరాలేదా?

మంధ — యెంచుకు లేకుండావుంటాను? తెచ్చినాను. ఉత్తరంతెచ్చి నారవికె లో పెట్టుకున్నాను.

పురు — నీవెప్పుడును వట్టిచేతులతో రావని నేనిదివఱకే యూహచేసినాను. ఏదీ? నాప్రాణేశ్వరి యేమివ్రాసినదో చూడనీ.

మంధ — ఇదుగో! (అని యుత్తరముతీసి యిచ్చుచున్నది.)

పురు — (చదువుచున్నాడు.) “ఓహృదయప్రియా! ఒకానొకప్పుడు మోహవిష యములో నాకస్తీకముగా నొక వింతయనురాగముపుట్టి, సంవత్సరములకొలది స్నేహము చేసినవారిలోకంఠెనుఘనమైన యనుబంధమును కలిగించుచుండును. పురుషోత్తమదేవుడుగారి ప్రథమసందర్శన సమయమునందే నామనస్సులో నటువంటి గాఢానురాగ ముదయించినది.” — మేలుమేలు! — “లజ్జాశీలయైన యవతి యింత కంఠె నెక్కువచెప్పరాదు. అయినను నేనింకొక్కమాట చెప్పెదను. పురుషోత్తమదేవుడుగారు నేను తమదాస్యమున కర్హురాలనని భావించినయెడల నేను ధన్యు

కాల శగుదును. ఇట్లు మీపాదసేవకురాలు—కాధ.”

మంధరా! నీయజమానురాలు భావయందు మహా విద్వాంసురాలుగా నున్నచే! నీరు యీపాండిత్యము! ఏమియీవాగ్ధార!

మంధ—ఆమెకువున్న లోకానుభవానికి యిదివకహాశ్చర్యం—

పురు—ఏమి! పదునెడేడ్లకే యింత లోకానుభవమా!

మంధ—నిజంగానే. ఆవిడకు కావలసినంత లోకానుభవంవున్నది. ఆవిడ యెన్నోగ్రంథాలు చదివింది.

పురు—ఈ ప్రకారముగా వ్రాయగలుగుట కామె బహుగ్రంథములు చదివి యుండవలెను.

మంధ—వ్రాతకేమి? మీవిషయంలో ఆవిడ యెలాగు చెప్పుతూవుంటుందో మీరు వింటేనా?

పురు—ప్రాణమిచ్చి యాదరించుటలో నావంటి మంచిభర్త లోకములో తెనకు మఱియొకఁడు దొరకఁజూడని నీదేవితో చెప్పము. అయినను మనము సర్వమును యథావిధిగా చేయవలెను గనుక, ముందుగా వివాహమునకు పెద్దావిడ సమ్మతి పొందవలెను.

మంధ—పెద్దావిడ వప్పుదలకోరడంచూస్తే, యీవివాహంవల్ల ధనవంతులు కావడం మీకోరికయినట్లు నేనుకుంటాను.

పురు—ఓదూతీ! నాయుద్దేశమును నీవు చక్కగా గ్రహించినావు. నేను బీడ వాడనగుటచేత, నేనయోగ్యకార్యమునకు లోబడఁజాలను. నాకు ధనమే యక్కఱలేనిపక్షమున, నీయజమానురాలిని తద్ధనమునుగూడ నేనుదొంగతనముగానే గ్రహించియుందును. నేనుధనికుండను కాకపోయినను లోభినికాను. ఇదిగో! ఈ రూపాయిపుచ్చుకొని నీవు చీరకొనికట్టుకో. పో. (అని చేతఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

మంధ—మీరు మహాదొడ్డవారు. మీవంటిదాతను నేను యిదివరకు యెక్కడా చూడలేదు. మీవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకున్నానంటే అమ్మగారు కోపపడుతారేమో!

పురు—పయికనకపోయినను ధనమిచ్చువానియందు స్త్రీలకు లోపల బహుశం లోషము. నీయజమానురాలినిగినిపక్షమున, ఒకరూపాయికాదు నీకునేను పది రూపాయలిచ్చితిని చెప్పు.

మంధ—ఇయ్యనిదే అబద్ధంకూడా చెప్పనా? పాపంకాదూ! ఏమయినా యివ్వండి. అలాగేచెప్తాను.

పురు—మావివాహమయినతరువాత నిది నిజమగునట్లే చేసెదనులే పో.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

[రామఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రామ—అమ్మ! నన్ను తుమించవలెను.

మంధ—రామా! యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినాననుకున్నావు? వీర కొడుక్కొవడానికి—

రామ—నీమాయవేమాలు కొంచెంసేపు కట్టిపెట్టి నాతో నిజంచెప్పు. ఇక్కడ యెవరూలేరులే. నీవు మమ్మల్ని మోసంచేస్తావున్నావు. నీగుట్టు నేను కనిపెట్టి నాను. పురుషోత్తమదేవుడిగారిచేతికి నీవు వుత్తరంయిస్తావుండగా నేను కళ్ళారా చూచినాను. నీవు యిలాగు వుత్తరాలు వేరవేస్తావున్నావుగా? యీసంగతి నేను మాప్రభువుగారితో తప్పకుండా చెపుతాను. ఆయన వూరుకుంటే యీయనపని వేసుపట్టిస్తాను.

మంధ—ఓరి తెలివితక్కువవాడా! యేమనుకున్నావు? అహహహ! ఓరి బుద్ధి హీనుడా! యీవుత్తరం సుభద్రమ్మగారు వ్రాసిందిరా. అవిడగారు యితణ్ణి మోహించి వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నది.

రామ—అహ! యేమివంతలు వినబడుతూవున్నవీ! అవిడె గుమ్మంవద్దనుంచి నేను యాభై మాట్లు నడిచినాను. నాకు యీసంగతి వొక్కమాటూ తెలిసిందికాదూ!—మంచిది! చిన్నావిడె యేమంటూవున్నది? నాయజమానుడికి యేమయినా సమాచారం పంపిందా?

మంధ—ఏమి సమాచారం? అవిడమనస్సు తిన్నగాలేదు. ఇప్పుడు మీవిజయపాలుడికి పులిమీద పుట్రలాగు దామోదరవర్తకంపై కెడ్డపోటీదారు వచ్చినాడు. వీర నేనుడుగారు తనకొడుకుకోసం ప్రయత్నం చేస్తూవున్నారు.

రామ—ఏమీ! ఏక్రమ నేనుడిగారికోసమా?

మంధ—అవును. ఆయనకోసమే. ఇదంతా నేను పొంచుండివిన్నాను.

రామ—అహహహ! మంధరా! ఈకుభవార్త తీసుకుని నేనువేగం పెళ్ళిపోవలెను.

మంధ.—నీవు నవ్విలేవవు. నేనుచెప్పిన మాటమాత్రం నిజం. నేను ప్రమాణం చేసి చెపుతాను. (పోవుచు) రామా! యిందువల్ల అధైర్యపడవద్దని నీయజమానుడితో చెప్పు.

రామ—నాయజమానుడి కధైర్యం యెప్పుడూలేదు.

మంధ—యీవిషయమయి ఏక్రమ నేనుడితో పోట్లాడతలచుకోవద్దని చెప్పు.

రామ—అవిషయమై నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. అపనియెప్పుడూజరగదు.

మంధ — అది నీకు నిశ్చయమేనా? విచారంమాని ధైర్యంతెచ్చుకోవలసిందని చెప్పు.
రాము — మాకిక కావలసికంత ధైర్యం.

[ఇద్దఱును వేరువేరుగా వెడలిపోవుచున్నారు.]

తృ తీ యాం క ము.

౧. రంగము — ఉత్తరపునీధి.

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర — రాముఁ డిప్పుడు చెప్పినమాట నిశ్చయమే యగుచుండును. ఇదంతయు వింతగానున్నది. ఏమీ! నాతో పాటిపోయి రాండలఁచుకొనియున్న చిన్నదానినే వివాహము చేసెకొమ్మని నన్ను మాతండ్రి బలవంతపెట్టఁ గోరుచున్నాఁడు. ఇంకను గొంతకాలమువఱకును నాకున్న సంబంధ మతఁడెఱుంగఁగూడదు. ఇటువంటి విషయములలో నతఁడు వ్యవహారము చక్కఁబెట్టువిధము చూడఁగా మహానిరంకుశముగా కనబడునని. కానింట్లు. నేనుమాత్రము పెంటనే నానిశ్చయమును త్రిప్పుకొని యతనియొద్ద నాసమ్మతిని తెలుపవలెను. అత్యాకస్మికముగా నామతిని మార్పుకొన్నట్లైతని కొకవేళ లోచనవచ్చును. అయినను నాహృదయముయొక్క మార్పు కృత్రిమమయినది కావని నేనాతనికి నమ్మకము పుట్టించఁగలను. ఓహో! ఆయనే యిక్కడకు వచ్చుచున్నాఁడు! కోపముచేత ఆయన ముఖ మెంతకూరముగాఁ గనబడుచున్నది! (అని ప్రక్కకు లొలఁగుచున్నాఁడు.)

[వీర సేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర — ఈప్రాణములతో నేను వానిని తుమింపను. ఇటువంటి యవమానము జరిగినతరువాత నేను భూమిమీఁద బ్రతుకను. ఏమన్నాను! బ్రతుకనన్నానా? కాదు. వానిని బాధ పెట్టుటకయి యేఁబడియేండ్లయినను నేను తప్పుక బ్రతికెదను. ఇందాఁక వాఁడుచూపిన యవిధేయతవలన నామతి చెడినది. వాఁడు కేవల దురహంకార మూర్ఖ స్వేచ్ఛావిహారశీలుఁడు. ఈ యవినయమతయు వానికెట్లువచ్చినది? ఇది యంతయు నేను వానిని తక్కిన యందఱి కొడుకులకంటెను కూఁతులకంటెను ముందుగా కన్నందువలనను జీతముగాక సంవత్సరమున కేఁబడి రూపాయ లధికముగా పంపుచున్నందువలనను గలిగినఫలము. ఇంక వానికిని నాకును ఋణముచెల్లినది. నాకుకానివాఁడు నాకొడుకేకాఁడు. ఇంక నేను వానిముఖము చూడఁను. చూడఁను. ఎసఁడును చూడఁను.

విక్ర— (ముందుకువచ్చి తనలో) పశ్చాత్తాపపడుచున్న వానివలె దీనమఖిమ పెట్టవలెను.

వీర—ఓనిర్భాగ్యుడా! నాకంటబడక దూరముగా తొలగిపో.

విక్ర—అయ్యా! పశ్చాత్తప్తుడయిన కుమారుడను మీముందు నిలువబడినాడు.

వీర—నాముందు బుద్ధిమాలిన క్రూరుడను నిలువబడినాడు.

విక్ర— నేను నిజముగానే పశ్చాత్తప్తుడ నయినాను. చేసిన యపచారము నాపక్షకొని తమ చిత్తవృత్తికి లోబడవలెనని నేనువచ్చినాను.

వీర— ఏమి?

విక్ర—ఇదివఱకు తమరు నావిషయమునఁ గనఁబడిన మంచితనమును దయను పుత్రవాత్సల్యమును చింతించి తలపోసి యాలోచించుకొని బుద్ధిలెచ్చుకొనుచున్నాను.

వీర—చుందిది. తరువాత?

విక్ర—అంతేకాక తమరు నెలవిచ్చిన సుతధర్మమునుగూర్చియు విధేయతను గూర్చియు పితృస్వాత త్ర్యమును గూర్చియుఁగూడ పదింబదిగ నాలోచించుకొని కర్తవ్య విచారము చేసికొనుచున్నాను.

వీర—ఓ పెట్టికుఱ్ఱవాడా! ఆపయిని?

విక్ర—నాయాలోచనయొక్క పర్యవసానము తమ సుతుష్టినిమిత్రమయి నాయుష్టములను మఱచి సమస్తవిషయములలోను తమకు భృత్యుడనయి నడుచుకోవలెనని నిశ్చయము చేసికొన్నాను.

వీర—ఇప్పుడునీవు కొంచెము తెలివైనమాట లాడుచున్నావు. నీవాడినమాటలలో తెలివిమాలిన మాట యేదియులేదు. ఇంతకంటె తెలివైనమాటలు నీవెంతకుముందెప్పుడు నాముందు పలికియుండలేదు. నీవిప్పుడు మరల నాకొడుకు విక్రముడవయినావు.

విక్ర—తమ యనుగ్రహమునకు పాత్రుడ నగుటచేత నేను కృతార్థుడ నయినాను.

వీర— నాప్రాణమా! నాముద్దుకుఱ్ఱా! నిజముగా ఆచిన్నదియెవరో నీకిప్పుడు చెప్పెదను. నీమూర్ఖత్వమును కోపమును జూచి నేనప్పుడు నీతోఁబెప్పలేదు. ఇది నీవిప్పుడచ్చతప్రమోదములపాలు కావచ్చును. కళావరివిషయములో నీయభిప్రాయమేమి?

విక్ర—ఎక్కడికళావరి? భీమవరములో నుండెడు కళావరికాదా?

వీర— భీమవరమా! ఎక్కడి భీమవరము? కాదు. సుభద్రమ్మను, ఆమె మేన

కోడలు కళావతిని నీచెన్నఁడును జూడనేలేదా? నీవు పనిలోఁబ్రవేశించి తెల్పిన తరువాత వారు మనయింటి కొకపర్యాయము వచ్చినారు.

విక్ర—సుభద్రమ్మ! కళావతి! ఈమేరులెప్పుడును నేను విన్నట్టే జ్ఞాపితేను. ఇప్పుడు కొంచెము నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నది. అవునవును. ఆచిన్నదానిది మెల్లకన్ను. అవునా? కొంచెము రాగిపెండుకలు.

వీర—మెల్లకన్నా? రాగిపెండుకలా? ఎంతమాత్రమును గావు.

విక్ర—అట్లయిన పక్షమున నేనే మఱచిపోయియుండును. ఆచిన్నది నేనుచూచిన చిన్నదికాదు.

వీర—విక్రమా! ఆచిన్నదాని సాదర్య మేమనిచెప్పను! ఆయువతీయణి రెండవ రతీదేవి. పదునాఱు సంవత్సరములు దానికి పూర్ణచంద్రబింబమువలె కళావతి యిప్పుడు పడునేడవయేట నిండయావనివతియై యున్నది.

విక్ర—ఆవిషయమయి నాకంత చింతలేను. మీమనస్సును సంతోష పెట్టుట యొక్కటియే నాకు కావలెనుగాని నాకితరములో దేనిలోను పనిలేదు.

వీర—విక్రమా! అదిసత్యమేకాని, ఆచిన్నదిమాత్రము కేవల సమ్మేహన మం త్రాధిదేవతసుమా! ఆమెకన్నలలో లక్ష్మీ కాపురమున్నది. ఆమెకటాక్షప్రసారము కొంచెముతగిలెనా, తమ జపతపములు చాలించి మానికాంతులయినను దాసులగు పాదాక్రాంతులు కావలసినదే. ఆహా! ఏమి యానవృత్తమొగము! ఏమి యాచెక్కు టద్దముల భారభక్త్యము!

విక్ర—(తనలో) ఇదిసత్యము. వృద్ధుండయినను, ఇతఁడు సరిగా వర్ణించినాఁడు.

వీర—విక్రమా! ఏమి యామె మల్లెమొగ్గలఁబోలు పలువరుస!

విక్ర—వర్ణనాంశము చాలును. వారిలో నేనిప్పుడు వరింపవలసినది మేనత్తనా? మేనకోడలినా?

వీర—ఓరినిర్భాగ్యుండా! నీమనస్సు కాయవలె నున్నదేమి? నాచిన్నతనములో నీవయస్సున నాకిటువంటి వర్ణన చెపులఁ బడినపక్షమున, ఆకాశదాసులువలె మైకొగిలి గంతులుతేనెడివాఁడను. నీవిప్పుడు కదలనే కదలకున్నావు. మేనత్తనా? ఓరిబుద్ధి మీకుండా! నీతల్లిని నేను తేవఁదీసికొనివచ్చి వరించినప్పుఁగతి నీవు విన్నావా లేదా? నాకు చక్రవర్తిత్వము వచ్చినను, నేనయినపక్షమున వయసుజాతినదాని వాసుడ నాకు సోకనీయును.

విక్ర—మితఁడ్రీగారిని సంతోష పెట్టుటకయినను, అడనిదేయరా?

వీర—మాతఁడ్రీగారిని సంతోష పెట్టుటకా? లోకములో నెవరిని సంతోష

కెట్టుటకును నేను చేయను— ఏమన్నావు? మాతండ్రిగారిని అనుభవించును. మనవి పోయినాను. నాతండ్రిగారు చెప్పినపక్షమున— ఆమెనుగూడ విడిచిపెట్టా! ఆయన నావలె కొడుకుకు చనువిచ్చెడివాడను నాకునుమా! నాకు నావల

విక్ర—కాదు. నిశ్చయమే.

వీర—విక్రమా! నిభార్య చక్కరిదయనంబుకున్నాను. చాళిమేలేదుగదా!

విక్ర—నేనాసంగతి యిదివఱకే చెప్పినాను. నాకు నావల సేందెల్లను మిమ్ము సుతోష పెట్టుట యొక్కటియే. మీకిష్టమయినయెడల చక్కని దన్నహేతువుచేత నే నేచిన్నదానిని నిరాకరింపను. ఇంనాక మీరు కంతులని, కాయ కన్నని నావధువునం దిటువంటివే మఱికొన్ని కుభలక్షణములనుగూడ వర్ణించి యున్నారు. లోకసామాన్యముగా మీ భివర్ణించిన యవగుణములు లేనికన్యను వర్ణించుటయే నాయభిమతమయినను, తమకత్తాపసారముగా కన్నులదు కాయలుమాత్ర మేకాక పువ్వులున్న చిన్నదానిని వరింపుమన్నను నేను వరింపవలసినవాడనే.

వీర—ఏమి యీపితృభక్తి! నీనీతివాక్యము లింతటితో చాలించు. ఆచిన్నదాని సౌందర్యము తలచుకొంగానే యిప్పుడు నాకే యాచిన్నదానిని వరింపవలెనన్న బుద్ధి పుట్టుచున్నది.

విక్ర—తమయిష్టానుసారముగానే జరగవచ్చును. కళావతిని మీరే వరింపఁ దలచుకొన్నయెడల, అప్పుడు నే నామెమేనత్తను వరించుట తమయభిమతమయి యుండవచ్చును. లేదా మీరింతలో మీరుభిప్రాయము మార్చుకొని పెద్దామెనే చే పట్టఁ దలచుకొన్నయెడల, అప్పుడు చిన్నామెనే నేనువరించుట తమయిష్టము కావచ్చును. మేనత్తయైనను, మేనకోడలయినను, నాకెవ్వరైనను భేదములేదు. తమయిష్టమేదో యదేజరగవచ్చును.

వీర—ఓరిదొంగా! నీవిప్పు డిచ్చకములకయి మాయమాటలాడుచున్నావు. నీ విప్పుడాడెడు మాటలు మనఃపూర్వకములైనవి కావు. నీమొగముచూడగానే నీ వబద్ధము లాడుచున్నట్టు నాకు పొడకట్టుచున్నది. నీదొంగవేషములు నావద్ద పనికిరావు. విక్రమా! నిజమొప్పుకో.

విక్ర—నాపితృభక్తియు విధేయతయు మీమనస్సునకు మఱియొక విధముగా తోచిందందుకునాకు విచారము—

వీర—చాలు. నీపితృభక్తియుగిక్తియుతుంగలోనూరఁద్రొక్కు. నీమాయమాటలు కట్టిపెట్టి నీవు నాపెంటకా. సుభద్రమ్మవీర చీటివ్రాసి నీచేతి కిచ్చెదను. నీవిప్పుడే పోయి యాచిన్నదానిని చూడవచ్చును. ఆ భూలోక దేవతయొక్క దివ్యసుందర

విగ్రహమును జూచినప్పుడు నీకన్నులు మిలుచుట్లుగొనక మానవు. ఆమె ముఖము దగ్గననుచేత వలపుపెట్టి తలకెక్కి యగ్భతప్రమోదములలో మోహపరవశుడవయి నీవు నావద్దకు పరుగెత్తుకొని రాకపోయినపక్షమున, నన్నీమేమనఁ బలువఁబోకు. అప్పుడును నీవుదాసీవతసే కనఁబడినయెడల నీకు మాఁజేసి యాచిన్నదానిని నేనేపెండ్లి చేసికొనెదను.

[అని రుద్దలుచు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

౨. రంగము. — చారుమతియొక్క గది.

[దర్పసారుఁ డొంటిగాఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దర్ప — చారుమతి యిప్పుడేవచ్చునని చెప్పినారు. ఆమె యింకనురా లేదు. నేను స్వస్థుడైతఁడనయి యాలోచించుకొన్నప్పుడు చంచలమైన నా యసఃకుప్త స్వభావము నాకే నీచముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను నాకీ యొక్కదానిమీఁదఁ బక్క మఱిదేనిమీఁదను ధ్యానము పాఠింపబడినది. ప్రాణాధికురాలయిన యామెయే నాకు లోకముగానున్నది. నేనెందుచేతనో నిష్కారణముగా 'కొఱకొఱలాడుచు నున్నత్తునవలె చంచలఁడైతఁడనై యున్నాను. నాతప్పిదము నాకు స్పష్టముగా కనఁ బడుచున్నను దిద్దుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. మేమిద్దఱుమను సమావేశమయినప్పు డామెకన్నులయం దెట్టి యవ్యాజప్రేమమును అకృత్రిమానందమును గనఁ బడినవి! ఆమెచూపిన యాదరము మనస్సు నెంతకరఁగించినది! మాడుమీగమును బెట్టుకొని యామెను నిందింపవలెనన్న నిశ్చయముతోనే నేరువచ్చినను, ఆమె ప్రసన్నముఖమును జూడఁగానే యట్లుగ పడుటకు నాకే సిగ్గువేసినది. వీరసేనుఁడు గారెదుట నుండుటచేత నేననఁ దలఁచుకొని వచ్చిసమాటలను సహిత మనలేకపోయినాను. అయినను నన్నెడఁబాసియున్నప్పు డామె నేననుకొన్నంత సంతోషముగా లేదన్న వార్తను తెలిసికొని నామనస్సును తృప్తిపఱుచుకోవలెను. అదిగో! ఆమె వచ్చుచున్నట్టున్నది. అవును! దర్పసారుఁడు తనరాకకు వేచి నిమిషములు లెక్క పెట్టుచుఁ గూరుచున్నప్పు డెంతమందగమనముతో వచ్చుచున్నదో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు — ఇంతశీఘ్రముగా మీరు మరలవత్తురని నేననుకోలేదు.

దర్ప — ఓచారుమతి! మన ప్రథమ సమావేశసమయమునందే యభేచ్ఛముగా మాటాడుకొనుటకు ప్రతిబంధకముగా పాశకముతో పుడకవలె మఱియొకరు నిలిచి యున్నప్పుడు, నేనొక్కసందర్శనముతో తృప్తిపొంది యుండఁగలుగుదునా?

చారు— ఓదర్పసారా! నీవిప్పుడు చూపుచున్న యనుగ్రహము నన్నపాత శుభ్రోష సాగరమునందు దేల్చుచున్నప్పుడు, ప్రథమసందర్శన సమయమునందు నీవు చూపితివనుకొన్న యనాదరమునుగూర్చి నేను ప్రస్తావించుట యుచితము కాదు.

దర్ప—చారుమతీ! అది కేవలభ్రమ! నీవప్పుడు మరభ్రమ పడినావు. నీవటువంటి యారోగ్యదశలో నుండుటచేత నేను పరమానందభరితుడనయినాను. నేననాదరము చూపుటకేదియు కారణములేదు.

చారు—అయినను నీవేదో మనస్సులో విచారము పెట్టుకొన్నట్లు నాకు స్ఫురించినది. అదియేదో నీవు నామొద్ద దాచుచున్నావని.

దర్ప—ఇక నామనస్సులోనున్నది నీకు చెప్పివేసెదను. నీక్షేమవార్తలు మొదలయినవి మీపారిగింటివాడై దామోదరవర్తవలన విన్నప్పుడు, మీయూరిలోనున్న పుటి నీయుత్సాహమునుగూర్చియు నీసంతోషమునుగూర్చియు నీయాటలనుగూర్చియు నీపాటలనుగూర్చియు నతడు వర్ణించిందానిట్టి నామనస్సునకు కొంచె మాయాసము తోచినది. నీవు నన్నెడఁబాసియున్నప్పుడు నేను నవ్వుచు త్రుళ్ళుచు నేడుకలుగుభవించుట ద్రోహముగాఁదలచు నస్వభావము గలవాడనగుటచేత నాకట్లు తోచినది. కామక్రీడాకామకు లొందారుల నెడఁబాటునప్పుడు కన్నుకొలుకులనుండి పుట్టి చెక్కులజాలువాలు కన్నీటికాలువ లొకపట్టున నిుకిపోవునవి కాక స్థిరముగా నుండునవి యొనందున, వారు పుంస్సమావేశముచేత వానిని తుడిచివేయఁగలుగువారి కును తారి మొగములయందు మందహాసాంకురము లువయించవుగదా?

చారు—ఇటువంటి యల్పాంశములను పెద్దచేసి నాప్రాణేశ్వరుడగుదర్పసారుడను నన్న బాధించుచుండుట యెల్లకాలమును మానకయే యుండునా? చిరకాల పరీక్షితమైన మనోవల్లభయొక్క దృఢానురాగమునకంటెను నీహృదయముతో మృగప్రాయుడైన యాకుస్సుత పురుషుఁడయొక్క న్యర్థాలాపములే యెక్కువ గౌరవనీయము లయినవా?

చారు—లేదులేదు. చారుమతీ! నాకాతనిమాటలయం దెంతమాత్రమును గౌరవము లేదు. నీవట్లుండినందుకు నాకు సంతోషముగా నేయున్నది. అయినను నీవప్పుడతడు చెప్పినంత హృదయోత్సాహముతో పాటలుపాడలేదని చెప్పితివని నేను తృప్తి పొందెదను. అనినోదసమయమునందు నీవు నీదర్పసారుని ముఱివిపోలేదని మాత్రము చెప్పు. చాలును.

చారు—నీవు దూరముగా నున్నప్పుడు నేనెన్నఁడును సంతోషము పొందఁజాలను. దర్పసారునికి నాయెడఁగల యనురాగ విషయమయి నాకణిమాత్రమును

సంశయములేనందున, నేను పయికి నవ్వుమొగముతో నుల్లాసముగా నున్నట్లు కనఁబడుదును. నేనెప్పుడయిన విచారగ్రస్తురాఁనఁగూ యున్నట్లు కనఁబడినపక్షమున, ఆసూయాపరులు తమలో సంతోషించి తన్నువిడిచి దుఃఖముల పాలుచేసెడి గుణవంతుని నమ్మి యీమె తన హృదయము నాతనివశము చేసెనని నావిషయమయి చెప్పుకొనునట్లు చేయుటకొఱకేకాని వేఱుకారణముచేతఁగాదు దర్పసారా! నిశయాపించుటకయి చెప్పడు. నామాటనమ్ము. ఎవరియొక్క యనాదరమువలన నాకు మనస్తాపము కలిగినదో నాచెలికత్తెలు గ్రహింపబోదురేమోయని నేను నిశ్చయముగా లోపల దుఃఖమున్నప్పుడు సహితము పయికి సంతోషమునే యభినయించుచుండును.

దర్ప—నీవెల్లప్పుడును నాయెడల నవ్యాజప్రేమగల భాగ్యదేవతవే. బద్ధాచారాగవయిన నీవిషయమున సంశయపడినందున నేనే పశుప్రాయుఁడను.

చారు—నీవలనఁ దగినంత కారణము కలుగనిచే నాహృదయములో నీమీఁదఁగల యనురాగము తేజమయినను తగ్గుట తటస్థించినపక్షమున, లోకములో నావంటి పరిహాసపాత్రురాలును కృతఘ్నురాలును స్త్రీజాతిలో మఱియొకతె యుండఁబోదు.

దర్ప—ఓచారుమఠీ! నీవటువంటిమాట యొన్నఁగు ననఁబోకు. కృతఘ్నురాలన్నమాట నామనస్సునకు నొప్పికలిగించుచున్నది. నీకృతజ్ఞతకు యోగ్యుఁడనుగావలసినంత యుపకారము నీకు నేనేదియుఁ జేసియుండలేదు. ఆసంగతి చక్కగా పరిశీలించినచో నీహృదయమునకే తేటపడవచ్చును. అతి కృతజ్ఞతాబుద్ధిగలదానవయిన నీవు నీసౌజన్యాతిశయమును బట్టి నీహృదయమునందుఁగల నామీఁదిప్రేమకు కృతజ్ఞత యొకకారణమని భ్రమపడుచున్నావుకాఁబోలును!

చారు—కృతజ్ఞతను బట్టియే కాకపోయినపక్షమున నీయందలి యేగుణాతిశయమునుబట్టి నీమీఁద నాకనురాగము కలుగవలసినది?

దర్ప—ఏగుణాతిశయమునుబట్టియుఁగాదు. బుద్ధినిశేషమునుబట్టిగాని నీతినిశేషమునుబట్టిగాని నన్ను నీవుప్రేమించుట నాకు గౌరవావహము. ఇంకశరీరసౌందర్యమందువేమో, నాశరీరములోని యే యంగసౌష్ఠ్యమును బట్టియు నీప్రేమలో తేజభాగమును నామీఁద నిలువఁగూడదని నీకుఁ జూపుటకయి నే నంగపైకల్యము చేసికొని కురూపినగుదునాయని నామనస్సులో నేను పలుమాఱు కోరుకొనుచుండును.

చారు—ఈశ్వరుఁడెవ్వరితైన నొక్కదేహసౌందర్యమునుమాత్రము ప్రసాదించినపక్షమున, తనవిషయమయి పరిహాసాస్పదమయిన పౌరపాటు జరిగినదని యట్టివాఁడు చింతిల్లవలసియున్నది. అట్టివ్యర్థమయిన శరీరసౌ.ందర్యమునందు నీకంటె

. గొంచెమధికులని చెప్పవచ్చినవారిని నేను గొండటిని జూచియున్నా ననుకొనెదను. అయినను వారట్టివారగునుకా కారాయను ప్రశ్నను మాత్రము నాహృదయమెప్పుడును నాకన్నుల నడిగియుండలేదు.

దర్ప— ఓచారుమతీ! ఈవిషయములో నీచర్య నామనస్సునకు సరిపడియుండలేదు. పురుషులయందు శ్రేష్ఠీరసాందర్యమన్న నాకు పరమద్యేషము. నేననుకొన్నంత యరుతాగము నీకు నామీద నుండినపక్షమున, నే నష్టావక్రనివంటి కురూపినయినను నీవు వేతాకపుగుఱు రూపవంతునిగా భావించియుండవు.

చారు— నీవు నన్ననాదరము చేయవలెనని నిశ్చయించుకొని వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నది. శోచనీయులయిన మాతండ్రిగారి మనల నిడ్డటిని బద్ధులనుజేసిపోయిన యాజ్ఞాబలము చూచుకొని, వరులు తమప్రియురాండ్రయెడలఁ జూపవలసిన స్వాతంత్ర్యముల నతిక్రమించి నీవు నన్నిట్లు చులకచేయుచున్నావు.

దర్ప— చారుమతీ! నీవిప్పుడు నాసందేహము బలపడి వృద్ధియగుటకుఁ దగినట్లుగా మాటాడుచున్నావు. నే నధికస్వతంత్రుండ నయినపక్షమున— అక్కఱలేదు. ఎప్పుడును తదాజ్ఞాబద్ధుండనయి యుండుటయే నాకు పరమసత్తుతము. అయినను— ఒకవేళ నీతండ్రిగారి యాజ్ఞయందు నీకుఁగల యధికగౌరవమే నీయిచ్చ నిట్లు నిర్బంధించి యున్నదికాబోలును! అది లేకపోయినయెడల నీమనస్సు నాకంటె నర్హతరుండయినవానిని గోరియుండును. నీవా ఛలయందును వాగ్దానముల యందును నీకట్టి నిర్బంధమే యుండియుండనిపక్షమున, నే నెల్లప్పుడును నీ స్థిరమయిన ప్రేమకాస్పృశుండనై యుండునన్న యశమునందు నేనెట్లు నిశ్చయము కలిగియుండఁగలను?

చారు— అట్లయినపక్షమున నన్ను నేటినుండియు శోధించిచూడు. పెనుకటి దంతయు మఱచిపోయి యేనిర్బంధమును లేక మనము క్రొత్తవారివలె నగుదము. నాహృదయము మాత్రము తానెక్కువ స్వాతంత్ర్యమును పొందినట్లు భావింపకున్నది!

దర్ప—అదిగో! అదిగో! చారుమతీ! ఇంతవేగిరపాటు కూడదు. నీవు నీనిర్బంధమును వదల్చుకొనుట 'కెంతతొందర పడుచున్నావు' నీకు నాపయినిగల యమెరాగ మవ్యాజమును దృఢమయిన దయినయెడల, నేనాకవేళఁగోరినను నీమనస్సు నుండి యని తనపట్టువిడిచి తొలఁగను.

చారు—ఓదగ్గసారా! నీవు నామనస్సునకు మర్ఫరవేదనను కలిగించుచున్నావు. నేనది సహింపలేదు.

దర్ప—నీమనస్సునకు నొప్పికలిగించుట నాయుద్దేశముకాదు. నీమీద నాకేంత

ప్రేమ లేకుండినపక్షమున, నేనెప్పుడు నలుమాత్రమును నీకాయాసము కలుగఁజేసి యుండను. నే నొక్కమాట చెప్పెదను విను. నాకు కలిగిన సందేహముల కెల్ల ను మూలకారణ మిది— శ్రీ లెప్పుడును తమ ప్రేమకుఁగల కారణములను చక్కగా యోచించుకొని వానివాని గుణగౌరవమును నిర్ణయించుకొన నలవాటుపడినవారు కారు; పితృజ్ఞవలనఁగాని కృతజ్ఞతవలనఁగాని లాభదృష్టివలనఁగాని కలిగిన డాక్షిణ్యమును కొన్ని సమయములయందు నిర్మలమయిన హృదయానురాగమునుగా భ్రమింతురు. ఆత్మస్తుతికూడదు. ఆయినను చెప్పవలసినదిచెప్పకోవలెను. వయస్సును బట్టికాని రూపమునుబట్టికాని గుణములను బట్టికానియెవ్వరును నన్ననాదరము చేయవలసిన యవస్థలో నేనులేను; నా ధనసంపదనుబట్టి చూచినను నన్నువరించు వారు విచారపడవలసిన స్థితిలో నేనులేను. ఇటువంటి లక్షణములు కలవారిమీఁద వలపు ప్రసరించినప్పు డది యేకారణమునుబట్టి పుట్టినాయని బుద్ధిమంతులు సందేహ పడుట యసహజముకాదు.

చారు— ఈయెత్తిపాడుపుమాట లేలయనుచున్నావో నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలను. ఆయినను నన్నవమాన పఱుచుటకయి యీ పుల్లకుట్టుమాటలు నీ వనుచున్నట్లు నాకు కనఁబడుచున్నందున, నన్నవమాన పఱచినందునకయి ముందు నీవు పశ్చాత్తాపపడుట కవకాశము కలుగకుండఁ జేసెదను. ఇట్టి యవమానము కలిగించుటకు నీకు నేనేమియు దోషము చేసియుండలేను. (అని కన్నీరు పెట్టుకొని లేచిపోవుచున్నది.)

దర్ప— ఓ చారుమతీ! కన్నీరు పెట్టుకొనుచు నన్ను విడిచిపోకు. ఊణకాల మిందునిలువు. అదిగో తలుపుకూడ లోపలవేసికొన్నది! ఓచారుమతీ! నాప్రాణమా! ఊణకాలము మాత్రమే! లోపల కెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది! నాప్రాణములు నిలువకున్నవి. ఆమెను నిష్కారణముగా దుఃఖపెట్టినాను. నేను పశుప్రాయుండను. తాళు. ఆమెవచ్చుచున్నట్లున్నది. శ్రీలకు విత్తస్థైర్యముండదు. కొన్నిమంచిమాటలు చెప్పఁగానే వారుబి్బి తబ్బిబ్బగుదురు. ఏదీ? ఆమెరానేలేదు. ఓప్రాణేశ్వరీ! చారు మతీ! ఒక్కసారివచ్చి నన్ను ఊమించితినిని యొక్కమాటమాత్రము చెప్పిపో. పగ సాధించుట కదిసమయముకాదు. అనిగో! వచ్చుచున్నట్లున్నది. నన్ను కొంచెమునే పూరక భ్రమపెట్టుటకయి యామిషమీఁద లోపలికి పోయినది. నేను మనస్తాప పడఁగా చూచి ఊణకాలమయినను సహించి యుండఁగలుగునా? నేనామెను లక్ష్యము చేయనట్లు నటించవలెను. (అని యేదో గీతము పాడుచున్నాఁడు) ఏమి! యింకను రానేలేదు. ఆమె రాదలంచుకోనే లేడుకాఁబోలును! ఇది

కేవల మూర్ఖతగాని చిత్రస్థైర్యముకాదు. అయినను నాకిట్టిప్రాయశ్చిత్తము కలుగ వలసినదే! అంతకాల మేడఁబాసి యున్నతరువాత స్వల్ప శమునుబట్టి కలహము పెట్టుకొన్న నేనీవ్యధ కర్హుఁడనే. నేను వట్టిపశుతుల్యుఁడను; మృగప్రాయుఁడను. ఆమె మొగముచూచుటకు నాకిప్పుడు సిగ్గుగుచున్నది. ఆమెకోపము కొంత శాంతి పొందువఱకును తాళి వేచియుండెదను. ఈప్రకారముగా నేనామెను మఱియొక సారి యవివేకినయి బాధపెట్టితి నా, శాంత స్వభావురాలయిన నా ప్రాణవల్లభును నేను బోఁగొట్టుకొని సదా పండ్లు పటపటఁ గొలుకుచుండెడు కోపశీలురాలి నెవ్వ తనూ చెట్టఁబట్టి నా యవివేకమునుగుర్చి కాత్రి నాలుగుజాములును పగలుకెండు జాములును పరితపింపవలసినవాఁడ నగుదును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

3 రంగము—సుభద్రమ్మ గారి యిల్లు.

[చేత నాక యుత్తరము పట్టుకొని సుభద్రమ్మయు, విక్రమ సేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—విక్రమసేనా! నేను నిన్ను గౌరవించుటకు నీవు వీరసేనుని పుత్రుఁడ నగుట యొక్కటియే చాలును. ఇప్పుడు నేను నీతో మాటాడిన దానినిబట్టి నీగుణ గౌరవము విషయమయి యిదివఱకు విన్నదానికిని నేనిప్పుడు ప్రత్యక్షముగాఁ జూచినదానికిని సరిపోయినది.

విక్ర—కళావతిని నేనిదివఱ కెన్నఁడును జూడనివాఁడనైనను నేనాచిన్నదానిని వివాహ మాడఁగోరుటకుఁగల ముఖ్యకారణమంతయు నీతెలివి తేటలను గుణ సంపదను విద్యావివేకములను సర్వజనులును పొగడుచుండుట విని సుభద్రమ్మ గారిలోడి బంధుత్వగౌరవ మాశపడుటయే కాని మఱియొకటికాదు.

సుభ—నీకు నాయెడలఁగల యాదరాతిశయమునకు సంతోషమగుచున్నది. దయచేసి కూర్చుండుము. (ఇద్దఱును కూర్చున్నారు.) నీవంటి బుద్ధిమంతులెవ్వరో యెఱుకానాకరుగాని యీ కాలమునందు సామాన్యముగా స్త్రీలయందుండెడు వినయ వివేకాదులగు గుణసంపదను కనిపెట్టఁగల పురుషులేతరు. అల్పమయినను స్త్రీలకు విద్య యెంతయలంకారమో యెవ్వరును ఆలోచింపనే యాలోచింపరు. మనుష్యులు జ్ఞానహీనులగుట చేత నొక్కపక్షిమానిన శరీర సాందర్యపుష్పమును దక్క మఱి దేనిని జూడరు.

విక్ర—నీవుచెప్పినదంతయు పరమసత్యము. అయినను నీవిప్పుడు చెప్పినవిషయ ములో స్త్రీలదోషముకూడ కొంతవఱకున్నది. మేము పూవువంటి తమ చక్కదన

మునుగాంచి యద్భుతపడుచుండుట చూచి, స్త్రీలుకూడ తమకు విద్యావిశేషము లనావశ్యకములని తలచుచున్నారు. అందుచేత వా రారామలతలవలె కాలమహిమ చేత తామాపుష్పమును గోలుపోవువఱకును ఫలములను బొందకున్నారు. చూత లతవలెను సుభద్రమ్మవలెను నేకకాలమం దెవ్వరో కొందఱుమాత్రమే పుష్పఫల సంపదలను కంటిఁ బొంది యీలోకములో ప్రకాశించుచుండురు.

సుభ—అబ్బాయీ! నీవు నీ సుగుణసంపత్తిచేత నన్నానందపరచుకొనినదేయు చున్నావు. (తనలో) పరగుణగ్రహణ పారీణతయంతయు నితనిసొమ్ముగా నున్నది! (ప్రకాశముగా) విక్రమసేనా! ఈ తెలివిమాలినది తనమనస్సు నేలాగునో పొంతుల మారి తిరుగుబోతు విచ్చగాఁడయిన విజయపాలుఁడనువానిమీఁద నిఁ పియున్న సంగతి నీకిదివఱకు తెలిసియుండకపోదు. వానిమొగ మెట్లుండనో మేమిదివఱ కెవ్వరమును జూడలేదు; వానివిషయము యెవ్వరికిని ఏమియుతెలియదు.

విక్ర—ఆనవ్యలాట వ్యవహారమునుగూర్చి నేనుకొంచెమెఱుంగుచును. ఆవిషయ మునుగూర్చి నాకామేమీఁద మనస్సులో నసూయ యెంతమాత్రమునులేదు.

సుభ— నీవు మిక్కిలిదొడ్డవాఁడవు; శాంతస్వభావుఁడవు. ఆవ్యవహారమును బయటికి లాగినది మొదలుకొని నాచేతనయినపనియంతయుఁ జేసినాను. ఎప్పుడును వానిపేరైనను దలపెట్టవలదని నేను చిరకాలముక్రిందటనే దానికి గట్టియుత్తరము చేసినాను. అటుతరువాత వీరసేనకుడుఁగారు చెప్పినవిషయము దానికి చక్కగా తోధపఱివి చెప్పినాను. నేనెన్నివిధములఁ జెప్పినను నాకృషియంతయు బూడిదలో పోసిన పన్నీరయిపోయినది. నాబుద్ధికి చూడఁగా నాసూటినుండివచ్చిన ప్రతివిషయ మును నిరాకరించవలెనని యది నిశ్చయము చేసికొన్నట్లు తోచుచున్నది.

విక్ర—అందువలన నీమనస్సున కెంతో నొప్పికలిగియుండును.

సుభ—నొప్పిగిప్పి నేనుజెప్పలేను. దానిచేష్టలు చూడఁగా నామనస్సు మండు కొని పోవుచున్నది. అది వాఁతో నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరపుటయైనను నేటి వఱకు మానలేదు. నీవు చూడలేదుగాని వాఁడువ్రాసిన యుత్తరము చుటియొకటి నేను నేటియుదయముననే పట్టుకొన్నాను. అది నారవికలో నుండవలెను.

విక్ర—(తనలో) ఓయిదేవుడా! అది నా కడపటియుత్తరము కాఁబోలును!

సుభ—ఇదిగో! ఉత్తరమున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఇదినిశ్చయముగా నాయుత్తరమే. ఓసిమంధరా! ఎంత మోస ముచేసినావే!

సుభ—ఈవ్రాత నీవు గుఱుతు పట్టఁగలవేమోచూచు. (అని యుత్తరము చేరి కిచ్చుచున్నది.)

విక్ర—ఈవ్రాత నేనిదివఱకు చూచినట్టేయున్నది. ఇది నేను చూచినదే. అవు
నవును—

సుభ—కానిమ్ము. అది కొంచెము చదివించాడు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) “నాభాగ్యదేవతా! నాప్రాణమా! కళావతీ!”—
ఈవృద్ధువచనములు నిశ్చయముగా గాఢానురాగమును నేటపఱచుచున్నవి.

సుభ—వృద్ధువచనములా! వట్టిపనికిమాలినమాటలు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) “నీతృవ్రాసిన వింతసంగతుల వలన నామనస్సున
శ్లోతో భయమగుచున్నది. అందులోను ముఖ్యముగా నానూతనప్రతిపక్షి—”

సుభ—నూతనప్రతిపక్షియనఁగా నీవని వానియభిప్రాయము.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు) “విద్యావినయసంపన్నుడని మాననీయుండయిన
రసికవతంసుండని యెల్ల వారును చెప్పకొనుచుండుటచేత నాభయము మఱింత
యెక్కివగుచున్నది.—” ఇందేదియు నిందలేదు.

సుభ—ఇట్లువ్రాయుటకు వానికి తోపలనేడో యుద్దేశమున్నది.

విక్ర—ఉన్నది. ఆవిషయములు నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలను.

సుభ—ఉన్న నిందయంతయు ముందున్నది. విందువుగాని చదువు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు) “నీకు సంరక్షకురాలుగానున్న యాముసలిపిశాచ
మును—” అతఁడిది యెవరినిగూర్చి యనియొకడు?

సుభ—నన్నుగూర్చి. వానియభిప్రాయము నేననియే. వానిని విషయమై యిప్పుడూ
నీయభిప్రాయమేమి? ఇక్కడ కొంచెముచదువు. ముందు సర్వము తెలియవచ్చును.

విక్ర—కేవల బుద్ధిహీనుఁడు. (చదువుచున్నాఁడు) “మనము తప్పించు కొనుట
కష్టమేయనినను, నా సామర్థ్యవిశేషముచేత వాని జాగరూకతయంతయు విఫల
మగుటలు చేసెదను. అముసలిది తన వాడఁబాటిన చెక్కులకు మెఱుంగు వచ్చుట
కయి వర్ణమువేసికొని తాను పండితురాలని నోచుటకయి సంభాషణలో పెద్దపెద్ద
మాటలుపయోగించెడు వ్యర్థదంభము కలదని విన్నాను—”

సుభ—అదిగో! నామాటల నాక్షేపించుచున్నాఁడు. నీవేమనుకొన్నావు?
అది నాపాండిత్య ప్రకర్షముమీఁద దోషాదోషణ. అటువంటి మృగప్రాయుఁడు
లోకములో మఱియొకఁడుండఁబోఁడు. నేను నాసంభాషణవిషయములో పడునంత
జాగరూకత మఱిదేనిలోనుపడను. వానివ్రాతచూచినావా?

విక్ర—ఈవిషయములో నతఁ డెంతటిశిక్షకయిన నర్హుఁడే. ఏదీ యేమి వ్రాసి
నాఁడోచూతము. (చదువుచున్నాఁడు) “అముసలిదితనవాడఁబాటిన చెక్కులకు—”

సుభ—నీవు చదివినదే మరల చదువనక్కరలేదు.

విక్ర—పొడవైనాను. క్షమించవలెను— (చదువుచున్నాఁడు.) “అట్టి వ్యర్థ
దంభము గలదానిని ముఖస్తుతులతోను కల్లగౌరవముతోను లోబలుచుకొని మోస
పుచ్చి యనాయాసముగా మన కార్యసాఫల్యము చేసికోవచ్చును.”—అహ! ఏమి
యొబ్బిపీసిత!— “కాఁబట్టి యాముసలిభూతముయొక్క యనుమతితోనే శీఘ్ర
కాలములో నిన్నుచూచుటకొక్కయపాయమున్నది. ఈకామతంత్రనిర్వహణముతో
మన యిద్దఱిందఱును సందేశములు గొనిపోవుటకు యాముసలిదానినే మనమొక
దూతికనుగాఁ గూడ నుపయోగించుకోవచ్చును.”—అహ! ఏమియీసాహసము!

సుభ—ఆ కండకావరము చూచినావా? తన సామర్థ్య విశేషముచేత నాజాగ
రూకత యంతయు విఫలమగునట్లు చేయునట! చేయనిమ్ము. అహహహ! ఈత్రాఁ
తను బట్టి చూడఁగా వాఁడు నిశ్చయముగా మనయింటికి రాకమానఁడు. మనము
శ్రద్ధవహించి యెవరియపాయము చక్కగాఁ బాటునో చూతము.

విక్ర—చూతము. మనవిద్వత్తును తప్పక శ్రద్ధవహించిచూతము. అహహహ!
అతంతగర్వము! అహహహ! నేనొక్క మంచియాలోచన చేప్పెదను. సుభ
క్షమా! ఈచిన్నదాని కతఁడుఁడ సంతమోహమున్నందున నీవు కొంతకాలము వారి
యత్తరప్రత్యుత్తరములు చూచియు చూడనట్లు నటించు; ఆచిన్నదాని నిష్ఠమున్న
యెడల సతనితో తేచిపోవుటకుఁ గూడ పన్నగడలు పన్ననిమ్ము; ఆచిన్నది పాటి
పోవుచున్నను నీ వుపేక్షించిన ట్లూరకుండు; ఎఱుంగనట్లు డి యాసమయమునకు
నేనుట్టిపడి యతనిని తఱిమిచేసి, అప్పుడొక మాయోపాయముచేత సతనికి మాటుగా
నేనెట్లదాని నెత్తుకొని పాటిపోయెదను.— ఈయపాయము బాగున్నదా?

సుభ—దివ్యముగానున్నది. ఇటువంటి మంచియపాయము జన్మమెత్తినతరువాత
నేనెన్నఁడును వినలేదు.

విక్ర—ఇప్పుడాచిన్నదానిని నేనొక్కపర్యాయము ముందుగా చూడవచ్చునా?
ఈలోపల ముందుగా నేనామెస్వభావము కొంచెము కనిపెట్టవలెను.

సుభ—చూడనేవచ్చును. తాళు. ఆచిన్నది యిప్పుడు నిన్నుచూచుటకు సిద్ధ
ముగానున్నదోలేదో! ఇటువంటివిషయములలో మనము రాజకన్యలలోఁగల మర్యా
దలను కొంచెముచూడవలెను.

విక్ర—ఈ మర్యాదల నాచిన్నది నావిషయములో సంతలక్ష్యము చేయదు.
విజయపాలుఁడని చెప్పు—

సుభ—ఏమి!

విక్ర—(తనలో) ఏమి యీ కంఠమార్దవము!

సుభ—నీవిప్పుడన్నది విజయపాలుఁడని కాదా?

విక్ర—అవును. పరిహాసార్థముగా నీవాచిన్నదానితో విజయపాలుఁడు వచ్చి నాఁడని చెప్పమని నీతో ననఁబోవుచున్నాను. ఆమాటచెప్పఁగానే యామె క్రిందికి పరుగెత్తుకొనివచ్చును. ఆహాహాహా! (అని నవ్వుచున్నాఁడు.)

సుభ—దానివిషయములో నిటువంటిమామూ చేయవలసినదే. అంతేకాక వాఁడు నాయనుమతితోనే దానిని చూచెదనని వ్రాసినాఁడు. ఆహాహా! చేతనయినపక్షమున, చూడుమను.— ఓకళావతి! క్రిందికిరా. (పిలుచుచు) వాఁడు నన్ను తమ యిద్దఱి నడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకు దూరికనుగా నుపయోగించుఁట!— ఆహాహా! కళావతి! క్రిందికిదిగిరా! నీవునవ్వుటకు నాకాశ్చర్యములేదు. ఆహాహా! దాని పొగరుఁబోతుతనము నిజముగానే పరిహాసాస్పదముగా నున్నది.

విక్ర—అవును. నిశ్చయముగా పరిహాసాస్పదముగానే యున్నది. ఆహాహాహా!

సుభ—నీమిదానిపొగరు! ఆకళ్లుని నామాటే వినిపించుకోదు. నేనేపోయి వచ్చి నది యెవరో యిప్పుడే చెప్పెదను. తన్ను చూడవచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁ డనియే చెప్పి, కన్యకర్హమయిన రీతిని నడుచుకొనునట్లు చేసెదను.

విక్ర—నీమనసువచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

సుభ— విక్రమసేనా! ఇప్పటివఱకు నేను నీకు దూరికనయినాను. ఏమి? ఇంకను నీవు నవ్వుట యయిపోలేదు! వాఁడు నాజాగరూకతయంతయు విఫలమగునట్లు చేయునఁట! ఆహాహాహా! (అనివెళ్ళుచున్నది.)

విక్ర—ఆహాహాహా! ఇంతట నేనీమాటువేషము తీసివేసి నిజవేషముతోనే ప్రియురాలిని దక్కించుకోవచ్చునని యితరు లనుకోవచ్చును. కానికళావతియొక్క చపల చిత్తతనుబట్టి చూడఁగా నిజమయినవేషమును బయలఁబెట్టినపక్షమున మొదలే చెడి పోవునేమోయని నాకు భయమగుచున్నది. ఆమె నన్ను తెలిసికొనునూ లేదో చూతము. (ఇటునటు నడిచి గోడల పటములవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

[కళావతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—నాకిప్పు డొక్క గొప్పగొడవ సంభవించినది! ఇవ్వములేని క్రొత్తవాఁడు వచ్చి తన్నువరించుమని చేసెడి యసహ్యములయిన ప్రార్థనలను విసుటకంటె కష్ట తరమయినపని మఱియేదియు నుండదు. నావలెనే బాధింపఁబడిన కన్యలు తమ్ము వరింపవచ్చినవారితో తమహృదయము వేటొకరిమీఁద నిలిచియుండుట తెలిపి వారిని ప్రార్థించి పంపివేయుచు వచ్చినట్లు విన్నదానను. కాఁబట్టి యిప్పుడు నేనును

న జీవితకారముగాఁ జేయవలెను. అదిగో! నానూతనవరుఁ డెదురుగా నిలిచియు న్నాఁడు. ఇతఁడు గొప్పయుద్యోగస్థుఁడట! ఇతనికిని మావిజయపాలునికిని ఎంత వ్యత్యాసమున్నది! ఇతఁడు ముందుగా మాటాడకున్నాఁడు! ఇతఁడు చూడఁగా సీగ్గుల పెండ్లికొడుకువలెఁ గనబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు నావంకనైనను జూడక నిర్విచారముగా నిలుచున్నాఁడు. నేనే మొదట పలుకరించెదను. — విక్రమసేనా!

విక్ర—అఁ! (అని యభిముఖుఁడగుచున్నాఁడు.)

కళా—ఏమి యీయాశ్చర్యము! నావిజయపాలుఁడా?

విక్ర—ప్రాణేశ్వరీ! మెల్లగా. మెల్లగా. వింతపడఁబోకు.

కళా—ఒక్క వింతమాత్రమేకాదు నాకపరిమితభయ ప్రమాదములు కూడఁ గలుగుచున్నవి. నీొక్కడ కెట్లురాఁగలిగినావు? నాకత్యద్భుతముగా నున్నది.

విక్ర—బహుభావలతో పనిలేదు. నేను నీమేనత్తను మోసముచేసినాను. నా క్రొత్తప్రతిపక్షి యీసాయంకాల మిక్కడకు రాఁబోవుచున్నాడనివిని, ఒక యుపాయముచేత నాతనికి రాకుండఁజేసి నేనే విక్రమసేనుఁడనని యామెవద్దకు వచ్చినాను.

కళా—నీయుపాయము చక్కగా పాటించి. ఆమె నిజముగా నీవే విక్రమసే నుఁడ వరుకొనుచున్నది.

విక్ర—ఆవిషయమును యామెకు దృఢనిశ్చయము కలిగివది.

కళా—అహాహాహా! తనంత తెలివిగలవారు తేరని గర్వపడుచుండెడి యామెను నీవు మించిపోవుట తలచుకొని నేను నవ్వాపుకోలేకున్నాను.

విక్ర—అమూల్యమయిన కాలమును మనమిప్పుడు వ్యర్థమైచుచున్నాము. ఇటు వంటి చుంచినయము మనకు మఱియొకప్పుడు మరల దొరకదు. ఓప్రాణధనమా! నాపాలిటి భాగ్యదేవతవైన నిన్నీయనర్త బాధనుండి రక్షించి యీసేవకుఁడు నీవు) ముగా నుచితబహుమానమును పొందుటకుఁ దగినసుముహూర్తమును వెంటనే సిద్ధాతము చేయుము.

కళా—విజయపాలా! అట్లయినపక్షమున నీవు నా యల్పధనముయొక్క పోకడ కొప్పుకొన్నావా? ఎగిరిపోవుటకు వీలులేకుండునట్లుగా నాయుచ్చావిహంగముయొక్క తేక్కలమీఁద నిప్పుడాధనమే మహాభారముగా నిలిచియున్నది.

విక్ర—ఆభారము విడిచివచ్చి నీవు నన్ను కృతార్థునిజేయుము. నాకు నీసాందర్య ధనమేచాలును. నీయనురాగసంపదను దక్క నీవునాకు మఱేమియు నరణము తీసికొని తానక్కఱలేదు. ఓకళావతీ! ఆయనురాగధనము నీవద్ద వుష్కలముగా నున్నదిగదా!

• గర్భకుండయిన నీవిజయపాగుండు నీవర్పించెడి యాయొక్కభనమును మాత్రమే నీకు మరలఁ దీర్చఁగలఁడు.

కళా— (తనలో) ఈతనిమాట లెంత హృదయాహ్లాద కరములుగా నున్నవి! దారిద్ర్యదేవత యీతనికంటె కేతమనోహరముగాఁ గనఁబడుచున్నది!

విక్ర— ఓహో! మన మెటువంటిబ్రతుకు బ్రతుకఁబోవుచున్నాము! అప్పుడు కామదేవుఁ డొక్కఁడే మనకారాధ్యుఁడయి రక్షకుఁడగును; అప్పుడు మనము తుచ్ఛములగున యితర ప్రాపంచిక భోగములనన్నిటిని విడనాడి మనఃకాయకర్మల చేత నాతని నొక్కనినే తదేకచింతతో నర్పించుచు సుఖింతుము. కష్టమన్న గర్వ పడుచు మనమప్పుడు భాగ్యదేవతయొక్క వైకల్యముచూచి సంతోషసుఖ మనుభవించుము. చుట్టను నావరించియుండెడు విపదంధకారముతో మన యనురాగదీప మన్యోన్య స్నేహరసముచేత మఱింత యసమానకాంతితో ప్రజ్వరిల్లి వెలుఁగుచుండు నట్లు చేయుదము. ఈశ్వరునితోడు! నాజీవధనమయిన కళావతిని నాహృదయపీఠ మునందు స్థిరముగాఁ జేర్చుకొను భాగ్యము నా కజ్జెడుపక్షమున, ఈలోకముతో భాగ్యదేవత ప్రసాదించెడు సమస్తసంపదలను దానశూరతగల యీహస్తములతో తృణప్రాయగా నెగఁజిమ్మివేసి హృదయేశ్వరి నా నిండుకొఁగిట నున్నప్పుడు దక్క వేటొకప్పు డీప్రపంచ మెప్పుడును నాకు సుఖదాయకము కాదని ఘోషింపఁగలను. — (అని కొఁగిలింపఁబోవుచు తనలో) ఈచిన్న దిప్పుడు నన్ను నిరాకరించినపక్షమున, ఇంక నాకాశలేదు.

కళా— (తనలో) ఇప్పుడు నేనితనితో దిగంతములవఱకైనను పాటిపోవలెనని బుద్ధిపుట్టుచున్నది. అయినను నన్నిప్పుడు వీరు పెట్టుచున్న బాధ యింకను నన్నంత తెంపరిని సేయలేదు.

[చెవియొగ్గి యాలకించుచు సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది.]

సుభ— (తనలో) ఈ మంకుకుఱ్ఱుని యతనియెడల నెట్లు ప్రవర్తించుచున్నదో తెలిసికోవలెనని నామనస్సు తహతహ పడుచున్నది.

విక్ర— కళావతీ! విచారముగా నున్నావేమి? ఇంతకుమునుపున్న నీయుద్రేక మిప్పుడు తగ్గిపోయినట్లున్నది.

సుభ— (తనలో) ఉద్రేకమిప్పుడు తగ్గిపోయినదట! అది యితనిమీఁద నింత వఱకును దురాగ్రహ వ్యగ్రురాలయి యున్నదికాబోలును!

కళా— లేదు. నాదేహములో ప్రాణమున్నంతవఱ కెప్పుడును తగ్గిపోదు.

సుభ— (తనలో) ఓసే దుస్స్వభావపు చిటుఘాతమా! ఇది యావజ్జీవమును కోపోద్రేకము విడువనే విడువదట! ఏమి దీని మిడిసిపాటు!

కళా— నా పెట్టిమీన త్రయోక్కు పనికిమాలిన బెదరింపులను నేను లక్ష్యము చేయుచునని నీవు స్వప్నావస్థయందును తలంపవలదు.

సుభ—(తనలో) పెద్ద దానియందు దీనికెంతభక్తి!

కళా—ఆమె కోరితెచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁడేకానిమ్ము. నేను విజయపాలుని దక్క జేటొక్కని వరింపను.

సుభ—(తనలో) దీనిసాహసమునకు నాకద్భుతమగుచున్నది. ఇట్లితని మొగము ముందఱనే స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది!

విక్ర—(కాళ్ళమీఁదవ్రాలి) నీదాసునిప్రార్థన చెల్లింపుము.

సుభ—(తనలో) ఆయ్యో! పాపము! పాదములమీఁదఁబడి యీ చిన్నవాఁడు దయచూపుచుని దీనిని దీనముగా వేఁడుకొనుచున్నాఁడు. ఇంక నేనిదిచూచి సహింప లేను.— (ముందుకువచ్చి) ఓసి కొంకనక్కా!— మీసంభాషణ యంతయు నేను విన్నాను.

విక్ర—(తనలో) ఓసి నీజాగరూకత కాలిపోను!

సుభ—విక్రమసేనా! ఈనిర్భాగ్యురాలు నీయెడలఁజూపిన మొఱకుఁదనమునకై నీకు నేనెట్లు ఓమార్పణము చేయవలెనో యెఱుఁగఁజాలకున్నాను.

విక్ర—(తనలో) ఇంక భయములేదు. సర్వమును సురక్షితముగా నేయున్నది.— (ప్రకాశముగా) కాలమహిమచేత నాకీచిన్నది దక్కునన్నయాశ నన్నువిడువ లేదు.—

సుభ— ఇటువంటి మూఁగురాలివిషయమయి యాశపెట్టుకొన్న ప్రయోజనము లేదు. గోదావరినదితో నుండెడు మొసళ్ళ కెంతతలచిరుసో దీనికంత తలచిరుసు.

కళా—అత్తా! నాయందిప్పుడు నీవారోపింపఁబోయెడు డోషమేమి?

సుభ—ఓసి సీగ్గుమాలినదానా! నీప్రేమ మఱియొకపురుషునిమీఁద నున్నదని నీ విప్పు డిదని ముఖముముందు చెప్పలేదా? నీవీతని నెప్పుడును వరింపనని యిప్పుడు చెప్పలేదా?

కళా—చెప్పలేదు. నేనట్లు చెప్పలేదు.

సుభ— ఓయి భగవంతుడా! ఏమి యీసత్యసంధత! కళావతీ! అబద్ధము లాడుట ముందుకు రాఁదలఁచుకొన్న నీవంటి కన్యకకు తగదని నీ వెఱిఁగియుండవల సినది. నీహృదయ మాపనికిమాలిన విజయపాలుఁమీఁద తగిలియున్నదని నీవెంతకు ముందననేలేదా? నేను మరల నడుగుచున్నాను. నామొగమువంకఁ జూచి నాక్తి యొక్కమాట కుత్తరముచెప్పు.

కళా—అన్నాను. ఒక్క విజయపాటునిమీదదక్క—

సుభ—చాలు! చాలు! ఇంక నోరుమూసికో. ఏమి యీదుండగము! అంతా దాని కింత యదరిపాటు కూడదు.

విక్ర—సుభద్రమ్మా! ఈచిన్నదానిని చెప్పదలంచుకొన్నదంతయుఁ జెప్పనిమ్ము. ఈమి యేమిచెప్పినను నాకు సంతోషమే. ఈమాటలవలన నాకెంతమాత్రమును నష్టములేదు. నామాటనమ్ము.

సుభ—విక్రమసేనా! నీవతికరుణాశీఁడవు; అతిశాంతుఁడవు.— ఓసీ కుఱ్ఱదా నా! నీవు నాపెంటరా.— విక్రమసేనా! మనము మరలఁ గలిసికొందము. మన మే ర్పఱుచుకొన్నది మఱిదిపోకు.

విక్ర—మఱిదిపోను.

సుభ—ఓసీ కళావతి! ఈయనయొద్ద మర్యాదతో నెలపువుచ్చుకొని రా.

విక్ర—నా హృదయేశ్వరుడైన విజయపాటునికి సమస్తకుభములును కలుగును గాక!

సుభ—ఓసీ నీనోరు పడిపోను! పాగురండా! నీచదువు చాలును. ఈపాటి నోరుమూసికొని రా. (అని నోరునొక్కి కళావతిని బలవంతముగా నీడ్చుకొనిపోఁగా, అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౪. రంగము—దామోదరవర్తయిల్లు.

[నుంచిబట్టలు ధరించుకొని దామోదరవర్తయ, మాధవుఁడును

[ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో—మాధవా! నేనిప్పు డందముగా నున్నానా?

మాధ—మహారాజులాగు వున్నారు. ఈకొత్తబట్టలవల్ల పెనకటిరూపమేమారి పోయి యిప్పుడుమీకు యెక్కడలేని అందమూ వచ్చింది. మీ పెనుకటిరూపానికి యిప్పుటిరూపానికి పోలికలేదు.

దామో—ఈబట్టలవల్ల సంతమార్పు వచ్చినదేమి?

మాధ—మార్కోగిర్కో నేనుచెప్పలేను. మీరు యీవేషంతో అవ్వగారియింటికి వెళితే అవిడ మిమ్మలిని ఆనవాలే పట్టలేదు; మీగుర్రపువాఁడు మీరుమీపేరుచెప్పినా నమ్మడు; మనదాసీదీ మిమ్మలినిచూస్తే యెవరో వింతమనిపివచ్చినాడని జడుసుకుంటుంది! వెయ్యిమాటలెందుకు? మీకుక్కూడా మిమ్మల్నిచూస్తే మొరుగుతుంది.

దామో—మాధవా! అలంకారముతో సమానమయినది మఱియొకటి లేదు.

లో పలికూప మెట్లున్నచు పయిమెట్లుగను ముఖ్యముగా నుండవలెను.

మాధ—అందుచేతనే నాయిత్తడిగిన్నెకు మెరుగుపెట్టుమని రోజూ కంచరివాడి లో చెప్పుతాను. వాడు నామాటవినడు.

దామో—టపాలో నాకు తరములేమైన వచ్చినవేమో చూచిరా.

మాధ—చూచివస్తాను. మీముఖించూస్తే నాకు ముచ్చటవుతూవున్నది. (అని బోవుచున్నాడు.)

దామో—(ఇటునటు మందగమనముతో నడుగులుపెట్టుచు) ఇది హంసయా నములాగున నున్నది. ఈపాదవిన్యాసము నేను నాట్యచార్యునియొద్ద నేర్చుకొన్నా ను. నాట్యచార్యుడు తిన్నగా గ్రహింపలేక నాయడుగులువేయుట న్యాయశాస్త్రా నుగుణముగా లేదని తప్పుపట్టినాడు. నాకు నడకలు దిద్దుటకు వానికేమి తెలియు ను? వామద్దనడక యభినయశాస్త్రమును మించియున్నది. నానడక దివ్యముగా నున్నది. మొన్న గ్రామదేవత జాతరలో అమ్మవారుపూజన శివశక్తి శరీరా నావలె నే నృత్యము చేసినది.

[మాధవుడు మరల ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మాధ—పురుషోత్తమదేవుడుగారు మీదర్శనకోసం వచ్చినానని చెప్పుచున్నారు.

దామో—ఆయనలో రావచ్చునని చెప్పినీవుపో.

మాధ—మంచిది. (అని మరల బోవుచున్నాడు.)

[పురుషోత్తమదేవుడుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—దామోదరవర్మా! నిన్నిక్కడఁ జూడఁగలుగుటచేత నాకు కరమ సంతోషముగా నున్నది.

దామో—నాకంతకంటెను సంతోషముగా నున్నది.

పురు—నీవంత యాకస్తికముగా వీరికాపురమున కేమిపనిమీఁద వచ్చినావు?

దామో—కామదేవుని పనిమీఁద వచ్చినాను. కామదేవుడు నన్నిక్కడ కాశ పెట్టి తీసికొనివచ్చి తుదకు చిక్కులలో పడవేసినాడు. నాకిక్కడ గొప్పయవమా నము తటస్థించినది. నన్నవమాన పఱచినవారి పేరులుమాత్ర మిప్పుడు చెప్పును. నాకెంత యవమానము సంభవించినదనుకొన్నావు?

పురు—నీవు నాకు కేర్లు చెప్పనక్కఱలేదు. నీకుతటస్థించిన యవమానమేమో చెప్పు.

దామో—ఒకచిన్న దానిమీఁద నామనస్సు దృఢముగా తగిలినది. అచిన్నదానికి కావలసినవారు నాప్రార్థన కామోదించి యీగ్రామమునకు రమ్మన్నారు. ఎంతో

ప్రయాసపడి వచ్చినతరువాత వారిప్పు డాచిన్నదానిని మఱియొకరి కియ్య నిశ్చయించుకొన్నామని వత్తమానము పలికినారు. నేను దీని శవమానముగా తలచుచున్నాను.

పురు—ఇది తప్పక యవమానమే. లోకములో నింతకన్న మానవంతుల కెక్కువ యవమాన మేముండును? దీనికి కారణము నీచేమ? యూహించెదవు?

దామో— ఊహయొందుకు? అదిప్రత్యక్షమే. దీనికంతకును కారణము విజయ పాలుండనువాఁడు. అచిన్నది వానిని మోహించినదట! వాఁడిప్పు డీయూరనే యున్నాఁడట! ఈ యవమానమున కంతకును వాఁడేమూలమయి యుండవలెను. అందుకు సందేహములేదు.

పురు— నీకు ప్రతిపక్షుఁ డొకఁడు బైలుదేతినాఁడా? ఏమీ! చెప్పవు! అతఁ డక్రమమయిన మార్గముచేత నిన్ను తొలగఁద్రోసినాఁడేమో చెప్పఁగలవా?

దామో— ఆవిషయమయి యంతయాలోచన యెందుకు? అక్రమముగానే వాఁడు నన్ను నిరాకరించునట్లు చేసినాఁడు. క్రమమయిన మార్గముచేత నయిన పక్షమున వాఁడు నన్ను కడలింపఁ గలిగియుండునా?

పురు— నీవికను చేయవలసినదేమో నీకు తెలియునా?

దామో— నాకు తెలియదు.

పురు—మనవద్ద నిప్పుడు కత్తులులేవు. నామాటలు నీకర్థమయినవా?

దామో— ఏమీ! నేను వానితో యుద్ధము చేయవలెనా?

పురు—అవును. చేయవలసినపని యదొక్కటే. అంతకంటె మఱేమియులేదు.

దామో—వాఁడు నాకు కోపకారణ మేదియుఁ గలుగఁజేయలేద!

పురు—అతఁడు కలుగఁజేసినంత కోపకారణము మఱియెవ్వరును నీకెప్పుడును గలుగఁజేసియుండరు. లోకములో నింతకంటె నధికకోపకారణము మఱి యేమందును? ఒకఁడు కామించిన చిన్నదాని కడ్డమువచ్చి తాను గామింపఁబూనుటకంటె మనస్కుఁ డాతనివిషయములో నెక్కువ యపరాధము చేయుట సాధ్యమగునా? అటువంటివాఁడు తమింపఁడగని గర్భశత్రువు. ఇది స్నేహధర్మమునకు మహావిరోధము.

దామో—స్నేహధర్మమునకు విరోధమా! స్నేహధర్మముఁ దుటకు మొదట వానితో నాకు పరిచయమయినను లేదే! నేనిదివఱకెన్నఁడును వానిని చూడనైనను చూడలేదు.

పురు— నీవాతని మొగమెఱుంగకపోవుట యుద్ధము చేయరాదనుటకు హేతువు

కాను. తాను క్రొత్తవాడగునప్పుడు నీకతిండుబొత్తిగానే ద్రోహము తలంపఁ గూడను.

దామో — అదనిజమే. అందుచేతనే నాకు వానిమీఁద మహాకోపము. తుపాకి కాల్యవలెనేమి! కత్తులుకూడ దూయవలెను కాఁబోలును! ఇట్లు పోగాడుటకు మహాధైర్యము కావలెను కాఁబోలును! అవునా? కెద్దమనుష్యునితో కయ్యము పెట్టుకొనుటకు ముందుగా నాపక్షమున న్యాయమున్న దేమో చూడనక్కఱలేదా?

పురు — అవమానము సంభవించినప్పుడు న్యాయ మెవరికికావలెను? పూర్వము హిరణ్యకశిపుఁడును రావణాసురుఁడును విజయయాత్ర బైలుదేతినప్పుడు న్యాయ మాలోచించియే బైలుదేతినారనుకొన్నావా? లేదులేదు. వారు మహాకూరులయి యెదిరించినవారి తలలెల్ల కొబ్బరిపుచ్చెలలాగున ఖడ్గములతో నెగరవేసి న్యాయము నిమిత్తమగు మనసువచ్చినచోట మొట్టమొట్టమొండఁ పిటికిపందలను వదలివేసినారు.

దామో — నీశూరవాక్యములు ప్రతాపాద్వీపకములుగా నున్నవి. నీ వీరాలాప ములవలన నామనస్సులోఁగూడ నొకవిధమయిన ధైర్యమువచ్చి ప్రకేళించుచున్న ట్టున్నది! ఇదే వీరావేశము కాఁబోలును! తుపాకులతోను జాతులతోను తత్తణము కదలి వాని నిప్పుడే నాతో వ్యంద్యయుద్ధమునకుఁ బిలిచెదను.

పురు — ఓ దామోదరా! నానెద్ద నిప్పుడు మావంశవృక్ష మున్నపక్షమున మాపూ ర్వులనందఱిని నీకొక్కొక్కరినేవరుసగా పేరిపేరివరుసమ జూపియుండును. శూరా గ్రేసరులయిన మాపెద్దలలో నొక్క శత్రువునైనను తన ఖడ్గధారతో తలనొకని వీరుఁ డొక్కఁడును లేఁడుసుమా! వంశక్రమాగతమయిన ఔత్రమును మాత్రము మనమెన్నఁడును విడువరాదు.

దామో — ఓ పురుషోత్తమదేవా! మీపూర్వులవలెనే మాపూర్వులును మహా పౌరుషశాలులే. మూలపురుషుఁడు మొదలుకొని నావఱకును మాపెద్దలందఱును యోధానుయోధులే. వారిలో నొకఁడునేనాధిపత్యము చేసెనట! ఆవార్త యటుండ నిమ్ము. ఇప్పుటి నీప్రతాపాగ్నివలన నామనస్సుతో శత్రువుమీఁదఁగల దయారసమం తయునిండిపోయినది. నేను నిజముగా రణకూరుఁడనయినాను. నాశరీరము పరవశ మగుచున్నది!

పురు — కోపముతెచ్చుకొని వేగిరపడకు. ఇటువంటి కార్యములలో తొందరపా టెంతమాత్రమును గూడదు. ఇట్టిపునకార్యములను సదాశాంతతతో చేయవలెను.

దామో — నేను కోపముతెచ్చుకోవలెను. నేను వీరావేశము పొందవలెను. నామానము నిలుపఁదలంచుకొన్నపక్షమున, నీవు నాకోపముమాత్ర మిప్పుడు చల్లా

ఋషిగారు జేయకు. ఇదిగో కాగితమును కలమును. (అని వ్రాయుటకుఁ గూడుచు డి) ఇది యెఱ్ఱసిరాయైన బాగు డును! అప్పుడు నాకంటికి నాపోటువలన నెత్తురువలన నట్లు కట్టుచున్నట్లు కానబడును. నాయత్తరములు చూచి పగవాఁడు భయపడు నట్లుగా నుత్తరము వ్రాయవలెను. పెద్దత్తరములతో వ్రాయునునా? ఎట్లారంభించ వలెనొచెప్ప. ప్రతి పదములోను వీరరస మొలుకుచుండవలెను.

పురు—నీయుత్తరము నీవే యాలోచించుకొని యారంభించు.

దామో— వానిప్రాణము గొనుటకయి శపథములతో నారంభింతునా? ‘ఓ సిర్భగ్యుఁడా!’ అని మొదలుపెట్టుదునా?

పురు—అట్లు చేయఁగూడదు. మన మెదుటివానికి గౌరవమును జూపుచు మనము పెద్దమనుష్యులమని తోచునట్లుగా వ్రాయవలెను. “అయ్యా!”— అని మొదలు పెట్టు.

దామో— నన్నవమానపఱిచిన వానికంతగౌరవము చేయనా? నుంచిది! ఆలా గుననే వ్రాసెదను. వానినే చెడ్డవానినిగా నిమ్ము.

పురు—“మనమిద్దఱమును నేకసుందరి నిమిత్తమే—”

దామో—ఆవల. ఏకసుందరినిమిత్త మన్నమాట దివ్యముగానున్నది.

పురు—“ప్రయత్నము చేయుచున్నందువలన స. భరింపఁబోయెడి యుపద్రవ మును ముందుగానే తొలఁగించుకొనుటకయి—”

దామో— ఉపద్రవమునా? అవును. అది నుంచిమాటే తరువాత.

పురు—“నీవుదయచేసి—”

దామో— దయచేయుమని ప్రార్థించుటకయి నేను వానిని నాయొంటికి విండుకుఁ చిలుతునా? ఆమాట సరిగాలేదు.

పురు—తొందరపడఁబోకు. చెప్పినట్లు వ్రాయుము.

దామో—నుంచిది వ్రాసెదను. “నీవు దయచేసి” అయినది. అటుతరువాత?

పురు—“ద్వంద్వయుద్ధముచేసి మనలోమనమే యుద్ధముఖమున మనవివాదము పరిష్కరించుకొనుటకయి—”

దామో—ఇదిసరి.

పురు—ఇక స్థలస్థలము చేయవలెను. ఈపనికి జనసాధ్యునవన మనుకూల ముగా నుండవచ్చును.— “ఉద్యమమున జనసాధ్యునవనములో నన్ను కలిసికో వలెను.”

దామో— చాలును. ఈయత్తరము మడచి పూని లక్కతో ఖడ్గముగ్ర కేసి యిప్పుడే పంపెదను.

పురు— చూచినావా? ఈచిన్నయత్తరమునలన మీలోమీకు సంభవింపబోయే యిద్దయుపద్రవ మొక్కదెబ్బరు తప్పిపోవచ్చును.

దామో— ఉపద్రవము తొలగిపోవుటకే కాదా యిప్పుడీ యుద్ధము?

పురు— ఇంక కాలనిర్ణయము నీచుననువచ్చినది నీవేచేసికోవచ్చును. నన్నాలో చన యడగితివా కుభస్యశీఘ్రమున యుండుటచేత నే నీసాయంకాలమే మహారత్తము పెట్టెదను. ఇది మెంతశీఘ్రముగానయిన నంతమందిది. ఈరాత్రియే సర్వము నివారణ మయినపక్షమున తేపు నిర్వహారముగా నుండవచ్చును.

దామో— అవును, నీవన్నమాట నజమే.

పురు— నీపీలోపల నాకువ్రాసినంగాని సాయంకాలములోపల నేను నిన్ను మరలఁ జూడను. నీకుభలేఖను నేనే కొనిపోయి నాహస్తముతోనే యాతనికిచ్చెదను. నీతో నేనొక్కరహస్యము చెప్పచున్నాను. నీవునిర్వహింపవలసిన కార్యభారము వంటిదే యొకటి యిప్పుడు నాభుజములమీఁదఁగూడ నిలిచియున్నది. వీరుండయిన యొకానొకయూరిన పురుషుండు కొంతకాలమునుండి నాపౌరుషమును చులక చేసి నన్ను గేలిచేయుచున్నాఁడు. అతనిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుటకయి యేదో యొక మిషపన్ని కలహము పెట్టుకోవలెను.

దామో— అట్లయినపక్షమున నీవు ముందుగా యుద్ధముచేయుఁగా నాకు చూడ వలెననియున్నది. నీవతనిని జంపుచుండఁగాఁ జూచి యుద్ధమేలాగునఁ జేయవలెనో నేనింకను గొంచెము నేర్చుకోవలసియున్నది.

పురు— నీకస్త్రవిద్యాగురువునగుట నాకును గౌరవమే. ఇప్పటికి నేను నెలవు పుచ్చుకొనెదను.— నీకస్త్రువు తారసించినప్పుడు నీవెంతమాత్రమును వేగిరపడక సర్వమును శాంతతతోను నేర్పుతోను నిర్వహింపవలెను. నీమాట లెంతమృదువుగా నున్నను నీకత్తివలెనే నీవీరచేష్టలు మాత్రము వాడిగా నుండవలెనుజమా!

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

౧. రంగము:— దామోదరవర్తగృహము.

[దామోదరవర్తయు, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాధ—దేవుడితోడు! నేను యెప్పుడూ అటువంటిపని చెయ్యను. నాకు యిష్టం లేనప్పుడు వెయ్యిమంది పురుషోత్తమ దేవుళ్ళుచేరినా నాచేత పోట్లాడించలేరు. ఈ సంగతి వింటే మా ముసలాదిదే యేమంటుంది?

దామో— ఓ మాధవా! ఏమనుకొన్నావు? పురుషోత్తమదేవుని మాటలు విన్నపక్షమున నీకుఁ గూడ నెక్కడలేని శౌర్యమును పుట్టుకొనివచ్చును. అతని మాటలలోనుండి నిప్పులు కురిసినవి.

మాధ— నాకు శౌర్యం పుట్టించడానికి అతనిచేతగాదు. అటువంటి ఖజ్జాకోరుల మాటలంటేనే నాకు తలనొప్పి. మీకు పోట్లాడవలెనని వుంటే మాత్రం నేను వద్దని చెప్పను. నేనుమాత్రం మీ పోట్లాటలో కాలుకెట్టను.

దామో— మాధవా! నా గౌరవమునకు భంగమువచ్చును. నా గౌరవమును మాత్రమెట్లయినఁ గాపాడుకోవలెను.

మాధ— నా గౌరవం నేనూ కాపాడుకోవలెను. మొట్టమొదటనన్ను నేను కాపాడుకుంటేనేకాని నా గౌరవం నిలువదు.

దామో— తగు మనుష్యుఁ డెవ్వఁడును తన గౌరవమును పోఁగొట్టుకొనుట కెప్పుడు నిష్టపడఁడు.

మాధ— తగుమనిషి యెప్పుడూ గౌరవాన్ని పోఁగొట్టుకోవడానికి యిష్టపడక పోయినట్లయితే తగు మనిషిని పోగొట్టుకోవడానికి గౌరవంకూడా యిష్టపడకుండా వుండవలెను. అలా చెయ్యకపోయినట్లయితే గౌరవం తాను స్నేహితుడివలె నటించి మిత్రద్రోహంచేసినదవుతుంది. తగుమనిషినని నన్ను యెవరూ అశకపోయినా లోకంలో నాకంటె తగుమనిషి యెవరూలేరు. నా గౌరవం నన్ను మరి వక పెద్దమనిషితో పోల్చాడుమని బోధిస్తుంది. దాని బోధప్రకారం నేను పోల్చాడు తాను. ఆ పోల్చాటలో నేను గెలిచి నా శత్రువును చంపినట్లయితే, అప్పుడా లాభం యెవరికి వస్తుంది? నా గౌరవానికి వస్తుంది. ఒకవేళ నేనే వోడిపోయి నా శత్రువే నన్ను చంపినట్లయితే, అప్పుడు నా గౌరవం నన్ను నేలపాలుచేసి విడిచి పెట్టి నా శత్రువువద్దకు పరుగెత్తుతుంది.

దామో— మాధవా! ఏవాలాగున ననరాదు. అట్టి సమయములో నీ శరీరము

పోయినను భూమిమీద శాశ్వతముగా నీపేరు నిలుచును. నీవు స్వర్గమానకు పోయినను నీ గౌరవమక్కడకే నీవెంట వచ్చును.

మాధ— అట్టి గౌరవం నాకక్కరలేదు. నన్ను స్వర్గానికి పంపి నావెంటబడే గౌరవాన్ని నేను యెప్పుడూ కోరను.

దామో— నీవు వట్టి పిటికిపందవు. నాకుఁగల పౌరుషమానకు నీమాటలు వినుట సహితమనర్హము. నీమాటలు విని మా పూర్వుల పౌరుషమునకుఁగూడ నేను భంగము తెత్తునా? భీరుత్వము చూపుట మాపెద్దలకెంత యవమానకరమో యాలోచించు.

మాధ— వారికంత అవమానకరంగా వుండేట్టుయితే నాలుగు కత్తి పోట్లూ రెండు గుండుదెబ్బలూ తిని కీక్రుంగా వారిలోకానికీపెళ్ళి వారి అవమానం తీర్చండి. మా పూర్వులటువంటివాళ్ళుకాదు. నేను వేగిరం వారిదగ్గిరకు పెళ్ళకపోతే వారికవమానం లేదు. నేను సాధ్యమయినంతకాలం యీ లోకంలోనే వుండి నేను వారి దగ్గిరకు పెళ్ళకుండా తప్పించుకుంటాను. నేను తమ దగ్గిరకు రాకుండా యిక్కడ వుండడమే వారికిష్టం.

దామో— మాధవా! యుద్ధము భయంకరమైనదని నీవనుకోకు. లోకములో ననేకులు నిరపాయముగానే యుద్ధము చేయుదురు సుమా!

మాధ— అటువంటివాడు యొక్కడనో నూటికీ కోటికీ వొక్కడు వుంటాడు. యుద్ధం పేరు చెపితేనే నాకు భయం వస్తూవున్నది. పెద్దకత్తి వాడూ చేతులో తుపాకీపట్టుకుని శత్రువు యెదుట నిలవబడితే నాకసలే ప్రాణాలు నిలువవు ఆ పాడు పేరు నాతో చెప్పకండి. చిన్నప్పటినుంచీ నాకు కత్తిపేరంటేనే వణుకుతుంది.

దామో— నాకటువంటి భయములేదు. కత్తులు! తుపాకులు! ఈ మాటలు రెండును నా చెవులకెంతో యింపుగానున్నవి. నీవెంత పిటికి మందువేసినను భయమన్నది నాదేహములో వుట్టదు. ఇదిగో యుద్ధమునకు రమ్మని నేను నా శత్రువునకు వ్రాసిన యాహ్వాన పత్రిక. నా పక్షమున పోయి యుద్ధమునకు రమ్మని యడుగుట కయి నాప్రాణ స్నేహితుడయిన విక్రమనేనునికీఁగూడ వర్తమానము పంపిశాను.

మాధ— యీ వుత్తరమాయన తీసుకుని పోవలసినదే. నాయెత్తు ధనం గుమ్మరించి నా నేను మాత్రము వోను. ఈ వుత్తరం చూస్తే మామూలు వుత్తరాలలాగు కనపడడంలేదు. ఈ వుత్తరంలోనుంచి దూరాన్నుంచే నా ముక్కుకు తుపాకీమందు వాసనా కత్తులవాసనా కొడుతూవున్నది. అది యెగిరివచ్చి నామీద పడదుగదా!

దామో— ఓరి దొర్చాగ్యుడా! నీకు లేడి కిల్లకున్నంత ధైర్యమైన నున్నట్టు కనబడదే.

• మాధ— యిఖ నేను మాట్లాడను. **FREE READING ROOM & LIBRARIES** నేను మాట్లాడును. ఆమాట చెవిబడ్డప్పుడు మాధలోని ధర్మమహావక్తావేము! ఆయ్యా! (అని పీనస్వరముతో నేడ్చుచున్నాఁడు.)

దామో— నోరుమూసికో. నీవెంత యేడ్చినను నా పూనిక నేను విడువను. నేనీదినమున యుద్ధము చేయవలెనని నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ఓ పిఠికిపండా! నా యేడుటనుండి లేచిపో.

[మఱియొక సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ— విక్రమ సేనుడుగారు వచ్చినారండి.

దామో— ఆయనను పయికి దయచేయుమను.

సేవ— చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

మాధ— మననందరినీ దేముడు రేపిపాటికి ప్రాణాలలో వ్రంచవలెను.

దామో— ఆ యేడుపేమి? మాధవా! నాకు కోపము తెప్పింపకు.

మాధ— తమవద్ద యిదే ఆఖరుశలవు. (అని పెక్కిపెక్కి యేడ్చుచున్నాఁడు.)

దామో— ఓరి పిఠికిపకువా! నీయేడువు చాలించి తత్క్షణము నావద్దకుండిలేచిపో.

మాధ— పోతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[విక్రమ సేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— దామోదరా! ఇదియేమి?

దామో— వీఁడు పనికిమాలిన పిఠికి పీనుఁగు. నాకే మేరుపర్వతమును మీఠిన దైర్యము లేకపోయిన పక్షమున—

విక్ర— నాకేందుకు వర్తమానము పంపినావు?

దామో— ఇదిగో! చూడు. (అని యుద్ధాహ్వాన పత్రికను చేరికిచ్చుచున్నాఁడు.)

విక్ర— (చూచి చదువుచు తనలో) “విజయపాలునకు” — ఇప్పుడేదో విశోదము నడుచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) ఏమిటిదిది?

దామో— యుద్ధాహ్వాన పత్రిక.

విక్ర— ఆలాగా? ఆతనితో యుద్ధముచేయువాఁడవు నీవుకావు కాఁబోలును! అవునా?

దామో— కాదు. నేనే యుద్ధము చేసెదను. పురుషోత్తమ దేవుఁడు నన్ను ప్రోత్సహపఱిచి యుద్ధమునకు నాకు పౌరుషమెక్కించినాఁడు. ఆతఁడు నన్ను విడిచిపోవునప్పటికి నాలోపల మితిమీరిన యాగ్రహము ప్రవేశించినది. అటువంటి యాగ్రహము వచ్చినప్పుడు దాని నూతక పోనియ్యరాదు. నేనీసాయంకాలము

యుద్ధము చేసెదను.

విక్ర— అవునుగాని యిప్పుడిందులో నాపని యేమున్నది?

దామో— ఆ విజయపాలునిగూర్చి నీకు కొంత తెలిసియుండవచ్చును. నీవు పోయి వానిని కనుగొని నాకు మాటుగా నీవీప్రాణాపాయకరమయిన యాహ్వాన పత్రిక నాతనికియ్యవలెను.

విక్ర— నాచేతికిచ్చి యిది యతనికి ముట్టినట్టే భావించుకో.

దామో— నీవుచేసిన యుపకారమునకు నేను నీ మేలుమఱచిపోను. మిత్రుండా! నీకు నేను మిక్కిలి శ్రమ కలుగఁజేయుచున్నానుగదా!

విక్ర— నాకెంతమాత్రమును శ్రమలేదు. ఈమాట నీవు మఱి యెవరివద్దను తలపెట్టఁబోకు. నామాట నమ్ము. నేను నీపని శ్రమగా నెంచుకోను.

దామో— నామీఁద నీకనుగ్రహమున్నది గనుక. స్నేహధర్మమనఁగా నిదే కదా! విక్రమసేనా! నీవు నాకు సహాయుండవుగా నుండఁగలవా?

విక్ర— ఈ వ్యవహారములోమాత్రము నేనుండఁగూడదు. ఇందులో నేనుండుట యుక్తమయినపనికాదు.

దామో— అట్లయినపక్షమున నేను నా మిత్రుండయిన పురుషోత్తమదేవునినే కోరవలెను. అయినను నీవు నాక్షేమమునయినను కోరుచుండవలెను.

విక్ర— అతఁడును నీవును గలిసికొన్నప్పుడు మఱి యెవ్వరిక్షేమమును గోరను. నామాట నమ్ము.

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ— వీరసేనుడుగారు కిందికివచ్చి యిక్కడ విక్రమసేనుడు వున్నాడేమో కనుక్కుని రమ్మన్నారు.

విక్ర— ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు.

సేవ— చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర— (వెళ్ళుచు) ఓ రణశూరా! నీకు జయము కలుగుచుగాక!

దామో— విక్రమసేనా! నిలువు. ఒక్క నిమిషము లాళు. నీ స్నేహితుఁడైన దామోదరవర్త యెటువంటివాఁడని విజయపాలుఁడు నిన్నడిగినపక్షమున, అతఁడు ప్రత్యక్ష రాక్షసుఁడని చెప్పవలెను. అలాగునఁ జెప్పెదవు కాదా?

విక్ర— నిశ్చయముగా చెప్పెదను. ముక్కు కండలు కొఱిగెడు మహా వ్యాఘ్ర మని చెప్పెదను.

దామో— అలాగుచెప్పు. ఆమాటలలోనే యతఁడు భయపడినపక్షమున, అతఁ

దు యుద్ధమునకే రాకపోవచ్చును. నేను శత్రువును వారము దినములు బాధకొట్టి మఱి చంపుదునని చెప్పి. మఱచిపోకుమా!

విక్ర— మఱచిపోను. నాటున నిన్నుండఱు నసహాయశూరుడని చెప్పకొందు రని చెప్పెదను.

దామో— ఈపేరు సరి. ఇదియంతయు ప్రాణాపాయము కలుగకుండుటకయి చెప్పినదేకాని మఱియొకటికాదు. నాగౌరవము నిలుపుకొంగలిగినపక్షమున, అతని ప్రాణముల కలుగుట నాయిష్టముకాదు.

విక్ర— కాదు. నీవు మహా దయార్ద్ర హృదయుడవు.

దామో— అతనిని నేను చంపవలెనని నీకోరిక కాదుగదా!

విక్ర— కాదుకాదు. అయినను నీవు ప్రత్యక్షరాక్షసుడవు. అవునా? (అని పోచోవుచున్నాడు.)

దామో— అవునవును. విక్రమసేనా! ఇంకొక్క యణకాలమాగు. నీవెఱిగిన తరువాత నాకింత యాగ్రహమెన్నడును రాతేదని చెప్పి. కంటబడఁగానే మ్రింగి వేయునంత కోపము వచ్చినదని చెప్పి.

విక్ర— తప్పక చెప్పెదను.

దామో— ముక్కుకండలు కొఱివైదు కెద్దపులియన్నమాట మఱచిపోయెదవు సుమా.

విక్ర— మఱచిపోను. నీవసహాయ శూరుడవనికూడ చెప్పెదను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౨. రంగము— సుభద్రమ్మగారి యిల్లు.

[సుభద్రమ్మయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ— ఓ మూర్ఖరాజా! అతనివిషయమయి నీకుంగల యాక్షేపణమేమో నాకు చెప్పి. అతఁడు సౌందర్యవంతుడౌకాడా?— ఏమి? మాటాడవేమి?— అతఁడు రసకవళేణ్యుడౌకాడా? పురుషాగ్రగణ్యుడౌకాడా?

కళా— (తనలో) ఈమె రాసిప్పుడెవరిని ప్రుథించుచున్నదో కొంచెమయిన నెఱుంగదు. (విగ్గఱగా) అత్తా! విజయపాటుఁడు నట్టివాడే.

సుభ— పోలికలు చెప్పరాదు. ఒకరితో నొకరిని పోల్చుట పడుచు దానికెప్పుడును కూడనిపని. విక్రమసేనుఁడు నిశ్చయముగా రసీకాగ్రగణ్యుఁడు.

కళా— (తనలో) నీవు చూచిన విక్రమసేనుఁడు కాఁబోలును!

సుభ— అతడు మంచి గురుజనశిక్షలో పెరిగినవాడు. అతని వినయమేమి? వాక్యధుర్యమేమి? రూపరేఖావిలాసమేమి? మొట్టమొదట నేనతని ముఖమును జూడగానే ప్రబంధములతో వర్ణింపబడెడు మన్తధుఁడు నాకప్పుడు స్వరణకు వచ్చినాఁడు.

కళా— (తనలో) ఊహకాలములో తానుపడిన భ్రాంతిని కనుఁగొన్న తరువాత నీమె యప్పుడెంత కోపపడునో!

[నేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నేవ— అయ్య! వీరసేనుఁడుగారును విక్రమసేనుఁడుగారును వచ్చి క్రింద నిలిచి యున్నారు.

సుభ— పెక్కడకు రమ్మను.

నేవ— చిత్తము. (ఆని పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ— కళావతి! నీవిప్పుడు బుద్ధిమ తురాలయిన కన్యకు తగినట్టుగా నడుచు కోవలెను. నాయెడలఁజూపవలసిన విధేయతను మఱచిపోయినను నీవధమపక్షము పెద్దల శిక్షలో పెరిగిన దానవయిశట్టయినను మంచి మర్యాద చూపవలెను.

కళా— అయ్య! నా మనోనిశ్చయము నేనిదివఱకే నీకుఁదెలిపియున్నాను. అతనికి నేనిప్పుడాశచూపి ప్రోత్సాహ వాక్యములు పలుకకపోవుటయేకాక యతనితో నేనిప్పుడు నోరువిప్పి మాటాడనైనను మాటాడను; అతనివంక చూడనైనను జూడను. (ఆని మొగము త్రిప్పుకొని తలవంచుకొని కూరుచున్నది.)

[వీరసేనుఁడును విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వీర— సుభద్రమ్మా! ఇదిగో మేము వచ్చినాము. నీవిటువచ్చి నిర్దయురాలయిన యీ సుందరియొక్క కోపదృష్టిని కొంత శాంతిపఱచు. వీనిని మనమార్గమునకు తెచ్చుటకు నేనెంతో కష్టపడినాను. వీనిలోపల నేమున్నచో నాకు తెలియదు. నేను నిర్బంధము నుపయోగపఱచకపోయిన పక్షమున, వీఁడును తప్పించుకొని జాతి పోయెడివాడే.

సుభ— వీరసేనా! మీరీవ్యవహారములో నపరిమితమయిన శ్రమపడినారు. మీకు వృథా శ్రమ కలుగఁజేసినందుకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. (కళావతితోమెల్లగా) కళావతి! కళావతి! నిన్ను బ్రతిమాలుకొనుచున్నాను. తేలే. తలయెత్తిచూచి వీరిని గౌరవించు.

వీర— సుభద్రమ్మా! వీనియొక్క యోగ్యతనుగూర్చియు మేనత్త కుదిర్చిన సంబంధమునందుఁ జూచవలసిన గణ్యతనుగూర్చియు నాతోడి బంధుత్వ గౌరవమును

గూర్చియు కళావతి తనలో తాను చక్కగా నాలోచించుకొన్నదని నమ్ముచున్నాను. (విక్రమసేనునితో మెల్లగా) విక్రమా! ఆ చిన్నదానిని పలుకరించి మాటాడు.

విక్ర— (తనలో) ఓయి దేవుడా! నాకిప్పుడేమి చేయటకును తోచకున్నది. (వీరసేనునితో రహస్యముగా) అయ్యా! మీరును చూచుచున్నారుగదా! ఆ చిన్నది మీయెదుట నామొగము వంకచూడనైనను చూడకున్నది. ఆ చిన్నది నన్ను కన్నెత్తి చూడదని యెఱిగిననాడనయి తమతో ముందుగానే మనవిచేసియున్నాను. మీరు దయచేసి మా యిద్దరిని నొంటిగా విడువవలెనని నా ప్రార్థన. (అని బరిమాలుకొను చున్నాడు.)

కళా— (తనలో) నా మేనత్త యెండుదేతనో యింకను తన యదృతమును తెలుపకున్నది! ఈమె యతని ముఖము నింకను నిశ్చయముగాఁ జూచియుండలేదు. ఒకవేళ నుద్యోగస్థులందఱును నొక్కపోలికగానే యుందురు కాఁబోలును! తేదా, ఈమె దృష్టిలో నేనుయిన లోపమున్నదేమో!

వీర— ఇప్పుడప్పుడే మిమ్మెంటిగా విడిచి నేనడుగుదూరమైనను పోను.

సుభ— వీరసేనా! నా మేనకోడలు నామాటయందంత గౌరమించునదికాదని చెప్పవలసివచ్చినందుకు చింతిల్లుచున్నాను.— (కళావతితో మెల్లగా) కళావతి! ఈతైపు తిరుగు. నీ మార్భ్యముచూచి నేను లజ్జ పడుచున్నాను.

వీర— కళావతి నా కుమారుని నభిలషింపనొల్లకుండుట కారోపించు కారణ మేదో తెలిసికొను భాగ్యము నాకు లభించునుగాక!—(విక్రమసేనునితో మెల్లగా) విక్రమా! ఆరంభింపవేమి? ఓరి గాడిదా! మాటాడు.

సుభ— వీరసేనా! కారణమారోపించుట దీనికి సాధ్యముకాదు. కారణమున్న దని కళావతి చెప్పదు.— (కళావతితో రహస్యముగా) ఓ ముద్దతాలా! ఆడిగిన దానికుత్తరము చెప్ప. నకుత్తరము చెప్పవేమి?

వీర— సుభద్రమ్మ! కారణములేని యీ చిన్నతనపు పేగరపాటువలన నా విక్రమాని సౌఖ్యమునకు భంగము కలుగదని నేను నమ్ముచున్నాను.— (విక్రమసేను నితో రహస్యముగా) ఓరి మొద్దా! మాటాడవేమి?

కళా— (తనలో) మాటాడుటకు నాకెంత యిష్టమున్నదో నా కాముకునకు నంతే యిష్టమున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.— నా మేనత్త యెంత గుడ్డిదిగానున్నదో!

విక్ర— ఓ- ఓ- కన్యా! ఓ — (మాటాడవలెనని ప్రయత్నించి వీరసేనుని వంక తిరిగి) నేను తొందరపడుచున్నాను. నాకు తత్తరపాటు కలుగుచున్నది. ఇట్లు సంభవించునని నేనిదివఱకే యెఱుఁగుదును. నేను ముందుగానే తమతో మనవి

దీసినాను. నాకుఁగల మోహతిశయము నా హృదయ స్థైర్యమునుపోఁగొట్టుచున్నది.

వీర— అది నీ హృదయ స్థైర్యమును పోఁగొట్టినదికాని నీనోటిమాటను పోఁగొట్టలేదుగదా! ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! ముందుకుపోయి యా చిన్నదానితో తిన్నగా మాటాడు.

విక్ర— ఆ చిన్నదానితోనా? (తమ్మువిడిచి పొమ్మని సుభద్రమ్మకు నైగ చేయుచున్నాఁడు.)

సుభ— వీరసేనా! ఇక్కడ వీరినిద్దఱిం విడిచి కొంచెముసేపు మనమావలికిఁబోదమా?— (కళావతితో మెల్లగా) ఓసి మంకు నిర్భాగ్యురాలా!

వీర— ఇప్పుడప్పుడేకాదు. — (విక్రమసేనునితో మెల్లగా) నీకు దయ్యము సోఁకినదాఁయేమి? నీ నోటితాళము విస్ఫు.

విక్ర— (తనలో) ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కళావతి నావంక తిరిగి చూడక కోపముతో మూతిముడుచుకొని యుండునుగాక! నేను మాటుగొంతుకతో మాటాడవలెను. (కళావతి చేరువకుఁబోయి హీనస్వరముతో) కామప్రేరితమైన యీసుస్వరమును కళావతి యొక్కసారి చెవియొగ్గి విన ననుగ్రహింపదా?

వీర— దయ్యము పట్టుకొని నీ గొంతు నొక్కుచున్నదా యేమి? నోరు తెఱచి స్పష్టముగామాటాడవేమి? గుంటలోగోడురుకప్పలాగున మూలుగుచు నిలువఁబడకు.

విక్ర— నా-నా- నాకామోద్రేకమువలనను, నా-నా- నా సేగ్గువలనను, నా-నా- నా నోటినుండి మాట పయికి రాకున్నది.

వీర— ఓహూహూ! పోయినసేగ్గు నీకుమరల వచ్చినదే! విక్రమా! నామాటవిను. నీవు వెంటనే తిన్నగా స్పష్టముగా బిగ్గరగా మాటాడనిపక్షమున, నాకు కోపమాగదుసుమా! — ఓ సుభద్రమ్మా! ఇంతటితో తననేల చూపులుమాని నీమేనకోడలి నొక్కసారి మాయందనుగ్రహించి యీవంక తిరుగుమను.

సుభ— కళావతి! ఇటుతిరుగు. (అని మందలించుచున్నది.)

విక్ర— (తనలో) ఇంక సర్వమును బయలఁబడక మానదు. — (కళావతి చెంతకుఁబోయి మెల్లగా) ఓ ప్రియూరాలా! కళావతి! వింతపడఁబోకు. కొంచెముసేపు నీ యద్భుతమును నీ మనస్సులోనే యడఁచుకో.

కళా— (తనలో) ఓ యీశ్వరుఁడా! ఈ కంఠస్వరము విజయపాలునిదే. ఇతఁడు నిశ్చయముగా వీరసేనునిగూడ మోసపుచ్చియుండవేరఁడుగదా! (అని మెల్లగా కన్నులువిచ్చి చుట్టునుజూచి యులికిపడి) అహ! ఏమి నా కన్నులకింత భాగ్యము

పట్టునా? ఓ విజయపాలా! విజయపాలా! ఇది స్వప్నమా? సత్యమా? ఏమి యీ యాశ్చర్యము!

విక్ర— (తనలో) అక్కటా! అంతయు ముగిసిపోయినది.

వీర— విజయపాలుండా? ఎక్కడి విజయపాలుండూ? ఈ చిన్నదానికి మతిభ్రమ కప్పినదాయేమి? వీరడు నాకొడుకు విక్రముండు.

సుభ— ఇది సిగ్గులచేటు. వట్టి సిగ్గులచేటు. ఓసి వివేకహీనురాలా! నీమనస్సెప్పుడును విజయపాలునిమీదనే యుండుటచేత నీకన్నలకెప్పుడును సర్వమును విజయపాలమయముగానే కనబడుచున్నది. విక్రమసేనునికి తుమార్యణము చేసికో.

కళా— ఇక్కడ నాప్రాణేశ్వరుండైన విజయపాలుండొక్క నాకంటి కేవిక్రమ సేనుండును కనబడుచుండలేను.

వీర— సందేహములేదు. ఈ చిన్నదానికి విచ్చియైతినది. చదు వలి విస్తార మగుటచేత మతిపోయినట్టున్నది.

సుభ— నాకునునల్లే లోచించుచున్నది. ఓసి మతిహీనురాలా? విజయపాలుండన్నమాటకు నీ యభిప్రాయమేమి? నీవిదివఱ కేవిక్రమసేనుని జూచియున్నావు? అదెవచ్చి యతఁడిప్పుడు నీయెగుట నిలువఁబడియున్నాఁడు. అతఁడేనీకు భర్త కాఁగలవాఁడు.

కళా— ఇతఁడు భర్తయగుటకు నాకాక్షేపణయేమియులేదు. నా విజయపాలుని నేను నిరాకరింతునా?—

వీర— నీ మేనకోడలికి మతిభ్రమిందియైవఁడవలెను లేదా వీరడు మాయ వేషమువేసి మనలను మోసముచేసియైననుండవలెను — ఓరీ! ఇటురా. నీవెవఁడవు?

విక్ర— నాస్థి నాకే తిన్నగా బోధపడకున్నది. నే నేవ్వఁడనో స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని చెప్పెదను.

వీర— నీవు నాకొడుకవవునువా కావా? ఓరీ గాడిదా! కేగిరముచెప్ప.

సుభ— నీవెవరోశిశ్రుముగాచెప్ప. ఇప్పుడు నాకును సంతోషము కలుగుచున్నది.

విక్ర— (తనలో) ఓ యవివేక దేవతా! నీవు నాకు సహాయపడుము. (విగ్గఱగా) ఆయ్యా! నేను మీకుమారుండనే. సందేహింపనక్కఱలేదు. — ఓ సుభద్రమ్మా! నేనెప్పుడును నీ సుఖ సంతోషములను గోరువాఁడనయియుండి యిప్పుడు నీ మేనకోడలికి భర్తనయి నీతోడి బధుత్వగౌరవము పొందఁగలుగుటకు గర్వపడుచున్నాను. తానిప్పుడు చూచుచున్నది తన ప్రియవల్లభుండయిన విజయపాలుని నేయని నేనిప్పుడు నాకళావతితో వేలుగఁజెప్పనక్కఱలేదు. ఈ చిన్నదానియొక్క మనో

గత విశేషమును గురైఁగినవాఁడనయి యీమెకు మనస్సంతృప్తి కలుగుటకయి నేనావేషభాషలను స్థితిగతులను ధరించి యీమె మనస్సుయొక్క నైర్మల్యమును శోధించినాను. ఈమె నిర్మలహృదయము నా పరీక్షకాగి తనయవ్యాజప్రేమను దృఢ పఱచినందున, ఇంకనేనాలోపించుకొన్న నీచవేషధారణమును నామధారణమును విడిచి స్వవేషముతో నున్నతస్థినిబొంది యాయవ్యాజానురాగముయొక్క ఫలమును స్థిరముగా ననుభవించఁగాఁజ్ఞించుచున్నాను.

కళా— ఆలాగుననా? (కోపముతో) అట్లయినపక్షమున నింకనేననుకొన్నట్టిల్లు విడిచి లేచిపోవుట లేవేదా?

వీర— విక్రమా! నీవు నిశ్చయముగా మటుమాయలమారివి. నాకుఁబాడఁగా నీవఁదఱిసిమించిన నెఱజూపుగాఁగనఁబడుచున్నావే?

విక్ర— నన్నూరక మీరు పొగడుచున్నారు. అంతగౌరవమునకు నేనుతగను. అత్తల్లాఘన వినుటకు నాకు సిగ్గుగుచున్నది. నాస్వభావము దేవరవారు నెఱుఁగు దురుకదా! మొదటినుండియు నా సిగ్గే నన్ను చెఱుపుచున్నది.

వీర— మంచిది. మొట్టమొదట నటించినట్లు నీవు కేవల జడస్వభావుఁడవు కావని తెలిసికొనుటచేత నాకు సంతోషము కలుగుచున్నది. ఓ! గాడిదా! నీవు నీ కన్నతండ్రినే వంచించినావుగదరా! నీ పశ్చాత్తాపమును, సుతధర్మమును, విధేయతయు, ఇవేకాఁబోలును! అంత యాకస్మికముగా మనస్సుమార్చుకొనుట చూచి నేనప్పుడే యనుమానపడినాను. వీరిపేరుతెప్పుడును విన్నట్టే నీకు జ్ఞప్తి లేదుకదా? భీమవరములోనుండెడు కళావతి. ఆవునా? నామనస్సును సంతోషపెట్టుట యొక్క టియే నీకుఁగావలెనుగాని నీకితరముతో దేనితోను పనిలేదుకదా? బౌరా! నీవెంత మాయలమారి దొంగవురా! చూడు. (అని వ్రేలితో కళావతినిజూపుచు) ఈ చిన్న దానిది మెల్లకన్ను. ఆవునా? కొంచెము రాగివెండ్రుకలు. ఆవునా? ఓరి జిత్తుల మారి నక్కపోరా! నీవిప్పుడు తలయెత్తుకొనుటకుఁగూడ సిగ్గుపడకున్నావు!

విక్ర— నాకు నలుగురిలో తలయెత్తుకొనుటయే యెంతో కష్టముగానున్నది. నామనస్సంతయు కలఁతనొందినది. నారూపముచేతనే నామతి చెడినట్టు మీరు తెలిసి కోవచ్చును.

సుభ— వీరసేనా! ఇప్పుడు క్రొత్తక్రొత్తవంతలు బయలఁబడుచున్నవి. ఓహూ! విక్రమసేనా! అట్లయినయెడల, ఈ యుత్తరములు వ్రాసినవాఁడవుకు నీవేకదా? ముసలి పితాచమని నాకు చిరుదుపేరిచ్చినందునకయి నీయెడల నేను కృతజ్ఞురాలనయి యుండవలెను. ఓయి భగవంతుడా! నా పొండిత్య విషయములు గేలిచేసినది

• కూడ నీ ఘనదేకదా?

విక్ర— అయ్యా! మీరిప్పుడు నాకడ్డుపడి నన్ను రక్షింపకపోయినపక్షమున నా సీగ్గు నన్ను బ్రతుకనీయదు. ఈలజ్జాభతమునకు నేను తాళజాలను.

వీర— సుభద్రమ్మా! మనము పోదమురా. వెనుకజరిగినదానిని సర్వమును మఱచి పోయి మనము వీరిని త్నమింపవలెను. ఇప్పుడు మనముద్దేశించినట్లు సర్వము ననుకూలముగా ముగిసినందున, నేనిప్పుడు కోపమువహించి సంతోషభంగము చేయజాలను. సుభద్రమ్మా! నీవో?

సుభ— వీరసేనా! మీరన్నట్టు గతమును మనమిప్పుడు తలపెట్టఁగూడదు. ఈ పసివాండ్ర చిన్నతనపుచేష్టలను లక్ష్యముచేయక మనము ముందుసంగతి యాలోచించవలెను.

వీర— వీరినిద్దఱిని దిగవిడిచి మనము పోదమురా. మనము కాలుకదల్పఁగానే వీరిద్దఱు నొండొరుల కౌఁగిల్పలోఁబెనఁగవలెనని తమకపడుచున్నట్లున్నారు. మన మిక్కడనుండి రసభంగము చేయరాను పోదమురా. విక్రమా! ఈమెకన్నులు నేను చెప్పినట్లున్నవా? చెక్కులో? నవ్వుమొగమే? పలువరుసయో? సుభద్రమ్మా! లే. వీరికిది సంతోషసమయము. నేనిప్పుడు నా సంతోషము పట్టజాలకున్నాను. మనమావలికిఁబోయి నవ్వుకొందమురా. (అని పొడుచు సుభద్రమ్మను చేయిపట్టుకొని లాగుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

కళా— (మొగము ముడుచుకొని మాటాడక కూరుచున్నది.)

విక్ర— (తనలో) ఈమె దీర్ఘలోచన చూడఁగా నాకు శుభసూచకముగా తోచదు. (విగ్గఱగా) నా ప్రాణేశ్వరీ! కళావతీ! అంత గంభీరముగా నాలోచించుచున్నావేమి?

కళా— ఏమి?

విక్ర— (తనలో) ఇంతవఱకు వచ్చునని నేనప్పుడే యనుకొన్నాను. “ఏమి” అన్న యీ చిన్నపదము నా గుండెలు పగుల్చుచున్నది. (విగ్గఱగా) కళావతీ! మనమొండొరులము చేసికొన్న ప్రమాణములవలననేకాక యిప్పుడు మన పెద్దవారి యనుమతి వలనఁగూడ సుఖభాజనులవయి ధన్యులము—

కళా— (కోపముతో) పెద్దవారి యనుమతివలననా? అవును!

విక్ర— క్రియారాలా! మనము తలపెట్టిన సాహసకార్యమునకు విశ్రాంతి కలిగినది. తుట్టుకుదీర్చుడు సుఖకాలమానస్సుచుండునది. అనుభవంతమురా. నీసోత్తు విషయమయి తరువాత న్యాయపాదులకు—

కళా— న్యాయవాదులా? న్యాయవాదియన్న పేరుచెప్పిన నాకు తలనొప్పి.

విక్ర— పోనీ. న్యాయవాదులనడుగనక్కఱలేదు. మనలో మనమే లిఖితము—

కళా— లిఖితమా? లిఖితమన్నపేరే నాకు పనికిరాదు.

విక్ర— ఓ ప్రాణేశ్వరీ! నీకింకరునియెడల నిర్దయత్వము వహింపబోకు. నీయడుగులమీఁదవ్రావి ప్రార్థించుచున్నాను. (అని పాదములమీఁదబడుచున్నాఁడు.)

కళా— తెచ్చు. నేను నీసొమ్మగుడునని నీవు నిశ్చయముగా నెఱిగియున్నప్పుడు పాదములమీఁదబడవలసినపని యేమున్నది?

విక్ర— (లేచి) ఓ కాంతా! నీ స్వాంతమునకంత నిర్బంధమక్కఱలేదు. నీ హృదయము నన్న విడిచినపక్షమున, తక్కినవానిని నేనపేక్షింపను. (తనలో) నేనిప్పుడు కొంచెము బెట్టుచేసి చూచెదను.

కళా— (లేచుచు) నా మనస్సులోనున్నది స్పష్టముగాఁ బెప్పెదను విను. నీవు నీకార్యమును నీచమగు పౌరుషహీనమయిన వంచనచేత సాధించుకొన్నావు. అందుచేత మోసముచేసిన శిక్షకు నీవర్ణుండవు. నాహృదయ దౌర్బల్యమును కనిపెట్టి నన్ను నీవు పిల్లదానినాడింపనట్లాడించుచున్నావు. నీలో నీవు నన్నుఁజూచి నవ్వుచు నీవు పొందిన విజయమునకు సంతోషించుచున్నావు కాబోలును!

విక్ర— కళావతీ! తేదోషచూరోపించి యిప్పుడు నీవు నాయెడ నపచారము చేయుచున్నావు. నేను చెప్పనది సాంతముగా విని—

కళా— నా బంధువులనందఱిని మాయచేయుచున్నామను బ్రహ్మలోనుండి, వారందఱి కన్నలుగప్పి తప్పించుకొని ప్లాటిపోయి వారికి కోపము తెప్పించి నా సామర్థ్యము చూపవలెనని నేను కొండంత యాశపెట్టుకొనియుంటిని. అట్లుండఁగా నా పేనత్తయొక్క యంగీకారమువలనను సమాధానమువలనను నా యాశయంతయు నిమిషములో భగ్నమయిపోయినది. వారిని మోసపుచ్చుటకు మాటుగా తుదకిప్పుడు నేనొక్కతేనే మోసపోయినదాననయినాను. (అని కోపోద్రేకముతో నడుచుచు) ఇది గోపటము— విజయపాలునిపటము. (పటమును అవికలోనుండి పయికిఁదీసి) నన్నెందఱెన్ని విధముల భయపెట్టుచున్నను దూషించుచున్నను లక్ష్యముచేయక యీ చిత్రపటమును నేనింతకాలము రేయింబగళ్ళు హృదయమధ్యమున ధరించినాను. నీపటమింక నీవే పుచ్చుకొమ్ము. (అని మీఁద విసరిపైచి) ఈ ప్రతిరూపమును నా హృదయమునుండి యెంతయనాయాసముగాఁదీసివేయుచున్నానో యంతయనాయాసముగానే దీనికి మూలమైన పురుషునిగూడ నేను నాహృదయములోనుండి తఱివేయఁగలుగుదునని నీవు నిశ్చయముగా నమ్ముము.

విక్ర— ఓ కాంతా! ఈవిషయములో నీకును నాకును భేదములేదు. ఇదిగో కళావతియొక్క పటము. (అని పయికిఁదీసి) ఈ ప్రతిరూపమునకును నిజరూపము నకును నాకెంత వ్యత్యాసము కనబడుచున్నది! ఈ దివ్యసు దర విగ్రహముయొక్క కలకలలాడుచున్న యీ నవ్వు మొగమేకదా మొట్టమొదట నన్నాశలపెట్టి నాహృదయము నపారసౌఖ్యానంద సుధారాశిలో ముంచినది! ఎన్నఁడును తుడిచివేయుట కసాధ్యమగునట్లుగా కామదేవుని పుస్తకములో శిలాక్షరములతో వ్రాయఁబడియున్న శేషధములను బలికిన వీచిన్న పేదవు లేకదా! అవియన్నియు పూర్వపు గాథలయిపోయినవి. అంతయు నిప్పుడు మరల మొట్టమొదటికి వచ్చినది. ఓసుందరీ! నీ నిరుపమాన సౌందర్యము ముందట నీప్రతిబింబమంత చక్కనిదిగానుండకపోయినను, నామనస్సునకు మాత్రము దీని మనోహరత్వముచు దీనియందలి గౌరవమును దీని నిజరూపమునకంటె తక్కువ పడలేదుగాన దీనిని నేనెడఁబాయఁజాలను. (అని మరల హృదయమున ధరించుచున్నాఁడు.)

కళా— (కొంతకొంతతో) ఇదియంతయు నీదోషమే. స్వయంకృతాపరాధమును దెలిసికొని నీవు తృప్తుఁడవయి యుండవచ్చును.

విక్ర— నిశ్చయముగా తృప్తుఁడనైనాను. ఇంతకంటె నీవు మొట్టమొదటనే ప్రేమచూపి యాశ పెట్టుకున్న నెంతో భాగుండును. ఆహాహా! ఇది యెంతయయినను సరసముగానున్నది. నూలులకొలది బాసలుచేసి వానినెల్ల తప్పుట నీదృష్టికి గొప్పగా కనబడుచుండలేదు. ఆ వాగ్దానములెల్లను నీ దృష్టికి తృణప్రాయములయినవి. అయినను లోకులుమాత్రము కళావతి తన హృదయమునే తానెఱుంగదని చెప్పుకొనకమానరు. ఇతరులమాటలతో నీకేమిపని? తోకులొకవేళ తమ దుస్స్వభావము చేత ప్రియఁడు ప్రియురాలియొక్క యాదరముచూచి మొగము మొత్తివిడిచి పోయినాడని వాడువేసినను వేయవచ్చును. ఆ యపవాదము సహితము నీమనస్సునకాయాసము తోపించకుండునుగాక!

కళా— ఈ యపవాదమును సహింపఁజాలను. (అని కన్నీరు పెట్టుకొనుచున్నది.)

[అంతట సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుండును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ— బావా! రమ్మ. మనము కొంచెము సేపు వీరికామోనాదమునకును శృంగార ప్రలాపములకును విఘ్నము కలుగఁజేయవలెను.

కళా— ఓ నీచకృతఘ్నుఁడా! ఇది నీద్రోహమును వంచనమును మించియున్నది. (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

వీర— ఇదేమి వైపరీత్యము? ఇది చూడఁగా నాకత్యద్భుతముగానున్నది. సుభ

ద్రవ్య! ఇటువంటి కామోన్మాదమును శృంగార ప్రలాపములును నేదివఱకెక్కడను విషయ కనియు నుండలేదు. ఈ రసాభాసమున కర్థమేమి? నాకు తెలియకున్నది.

విక్ర— ఈ చిన్నదానినడుగుండి.

సుభ— ఓయి దేవుడా! నామట్టుకు నాకత్యాశ్చర్యముగానున్నది. అమ్మా! కళావత్! దీనికి కారణమేమి?

కళా— ఈయననడుగు.

వీర— నాకు కోపావేశముచేత దేహము పరవశమగుచున్నది. ఓరీ! విక్రమా! నీనీలోపల నిదివఱకువేసిన వేషములుగాక క్రొత్తవేషమువేసి మాటిపోలేదుగదా? నిజముచెప్పు.

సుభ— అబ్బాయీ! ఇప్పుడు మతేమియు మాయలేదుగదా? నీవు రావణాసురిని వలె నిమిషములో మఱియొక మాయరూపమును ధరించినావేమో చెప్పు.

విక్ర— చెప్పమని నన్ను నిర్బంధపెట్టకుండి. ఈవిషయమయి యీ చిన్నదే నాకంటె చక్కగా చెప్పగలదు.

కళా— వెనుక నొకసారి యింక విజయపాలుని నెప్పుడును దలంచుకోవలదని నీవు నాకాజ్ఞయిచ్చినావు. ఆవిజయపాలుఁడిప్పుడిక్కడ నీయొడుటనేయున్నాఁడు. అప్పటి నీయాజ్ఞకు నేనిప్పుడు లోబడుచున్నాను. ఈ నిమిషము మొదలుకొని నీవు చెప్పినట్లు నేనీతనిపేరు తలపెట్టమానుచున్నాను. (అని లేచిపోవుచున్నది.)

సుభ— ఓయి భగవంతుడా! ఇది పెద్దయింద్రజాలమువలెనున్నది. ఇప్పుడు సమస్తము తాటుమాఱియిపోయినదే? ఓయీ! విక్రమసేనా! నీవు విరసోక్తులాడినా మేనకోడలి మనస్సు నొప్పించలేదుగదా?

వీర— సత్యమిప్పుడు బయటబడినది. ఆ-హా-హా-హా! విక్రమా! కోపావేశము చేత పరవశుడవయి నీవాచిన్నదాని మనసు నొచ్చునట్లుగానేవో గర్వోక్తులు పలికినావు.

విక్ర— లేదు. తమ పాదములలోడు—

సుభ— ఓరీ. విక్రమసేనా! నీవేమోయన్నావు.

విక్ర— అమ్మా! నీతోడు—

వీర— ఓరీ దొంగా! నీమాట నేను నమ్మును. మాటాడకు. తన చిన్నతనములో నీతండ్రియు నిల్లే చేసెడివాఁడులే. ఈ వేగిరపాటును క్రొత్తమును మన క్షత్రియ కులములోను ముఖ్యముగా పౌరుషభూషితమైన మనవంశములోను మొదటినుండియు పరంపరగా వచ్చుచున్నదే. ఆ హా హా! పాపము! ఎందుకు నీవాచిన్నదానిని

నిష్కారణముగా బెదరఁగొట్టెనురా?

విక్ర— ఈశ్వర సాక్షికముగా—

వీర— నీమాట నేను వినను. నీప్రసంగము కట్టిపెట్టు. సుభద్రమ్మ మిమ్మిద్దఱిని సమాధానపఱచునులే.— ఓ సుభద్రమ్మా! నీవాచిన్నదానిని సమాధానపఱచి వీని మీఁది కోపము పోఁగొట్టవలెను. వీని స్వభావమే యిట్టిదని నీవు మీ కళావతితో చెప్పు. ఈ పౌరుషము మాకుటుంబములో నందఱికిని సహజగుణమేయనికూడ చెప్పు.— ఆ హా హా హా! విక్రమా! మనము పోదమురా.—సుభద్రమ్మా! వీఁడు బొత్తిగా చూతాలోచనలేని దౌర్భాగ్యుఁడు. (అని విక్రమసేనుని లాగుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ— ఓ వీరసేనా! మీరు నాతో నింతగాఁ జెప్పవలసిన పనిలేదు.—విక్రమ సేనా! విచారపడఁబోకు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

3. రంగము— ఉత్తరపువీధి.

[పురుషోత్తమ దేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు— విక్రమసేనుఁడెక్కడ నడఁగిపోయినాఁడో తెలియకున్నది. ఈ యుద్యోగస్థులెప్పుడును స్త్రీల వ్యవహారములలో నితరులకడ్డము వచ్చుచునేయుండురు. నేను పూర్వమీలాగుననే వసుమతిని వివాహము చేసికొనుటకు మాటలు జరపుచుండఁగా, ఇంతలోనడుమ నెక్కడనుండియో యొక యుద్యోగస్థుఁడాకస్తికముగావచ్చి యాచిన్నదానిని నాకంటఁబడనీక యొగ నెత్తుకొనిపోయి తాను వివాహము చేసికొన్నాఁడు. యశావనవత్తులైన కన్యలను తమ వలలో వేసికొనుటకీయుద్యోగస్థులవద్ద నేమిమంత్రములున్నవో! వారి యెట్టి తలగుడ్డలుచూచి జవ్వనులువలచి పైఁబడి పెంట పడు గెత్తుదురుకాఁబోలును! ఆ వచ్చుచున్నవాఁడు విక్రమసేనుఁడు కాఁడా? అతఁడే. సందేహములేదు. అతఁడొకవేళ తన కృషిలో సాఫ్యము నొందినాఁడేమో! పొందిన పక్షమున నా మనస్సునకూఱుట కలుగదు. అతఁడిప్పుడు మాటాడుచున్నదెవరితో నయియుండును? (అని ప్రక్కకు నడుచుచున్నాఁడు.)

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— (తనలో) నేను పన్నిన తంత్రమంతయు నిరర్థకమయినది. ఇటువంటి మాయోపాయములు పన్నిన పాపఫలమునుభవింపవలసినదే. ఆమె పౌరుషమిట్టిగలిగెచ్చునని నేను స్వప్నావస్థలోను తలఁపలేదు. ఆమెది వట్టి తారిగుండె. నేను

పుట్టి బుద్ధియెఱిగినతరువాత నిటువంటి దురవస్థను నే నెప్పుడు ననుభవించి యెఱుంగను నాగొంతు కనుగాని నాకడ్డువచ్చిన మఱియెవ్వరిగొంతుక నైననుగాని నేనిప్పుడు నిర్విచారముగా కోయఁగలను.

పురు— ఓహో! ఇప్పుడు నాయవృష్టము ఫలించినది. నా భాగ్యముచేత నేను మంచిసమయమునకు వచ్చినాను. నాపనికనుకూలముగా సతఁడిప్పటికంటె మంచి స్వభావముతో మఱియొప్పుడునుండఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడే యితనితో ప్రసంగ మారంభించి కలహము పెట్టుకోవలెను.— (అని విక్రమనేనునియొద్దకు నడిచి) విక్రమనేనా! ఆవిషయములో నీ యభిప్రాయములో నే నేకీభవింపఁజాలను.

విక్ర—వాదవిషయములో నీవు మహాపండితుఁడవయి యున్నావే. నే నేయభిప్రాయమును తెలుపనిదే నాయభిప్రాయములో నేకీభవింపఁజాలకున్నావు!

పురు— నీవుచెప్పినది సయంక్తికముగాలేదు. ఒకమనుష్యుఁడసత్యములయిన మాటలు పలుకఁగలిగినట్లే పయికితెలుపకపోయినను లోపలసత్యములయిన యభిప్రాయములను గలిగియుండవచ్చును.

విక్ర— అది సత్యమేకాని యొకమనుష్యుఁడు తన యభిప్రాయములను పయికి తెలుపకున్నంతవఱకు పరులతో కలహకారణము కలుగవని నేను భావించెదను.

పురు— అట్లయినపక్షమున, ఈ విషయములోనే మనకిద్దఱికి నభిప్రాయభేదము కనఁబడుచున్నది. వివాదమునకిదియే తగినంత కారణము కావచ్చును.

విక్ర— నీవు పెద్దమనుష్యుఁడవని నేనిదివఱకెఱుఁగనివాఁడనయి యుండినపక్షమున నీవిషయమున నేనిప్పుడు దురభిప్రాయపడియుందును. నాతో వివాదము పెట్టుకొనుటయే నీ యభిప్రాయము కాకపోయినపక్షమున, ఇప్పటి నీమాటల యభిప్రాయమేమో నాకు తెలియకున్నది.

పురు— నీవు సూక్ష్మబుద్ధివి. నా యభిప్రాయమును సరిగా కనిపెట్టినావు. (వంగి నమస్కరించి) నా నోటినుండి రావలసినమాట ముందుగా నీనోటినుండియే వచ్చినది. నేనిప్పుడు నిన్ను యుద్ధభిక్షవేఁడుటకయి వచ్చినాను.

విక్ర— అట్లయినపక్షమున నీ మనోరథమును నేను విఫలము చేయరాదు. మంచిది. నీవు కోరినట్లే చేసెదను. అయినను నీవు నాతో పోరాడఁగోరుటకుఁగల కారణమేమో యనుగ్రహించినపక్షమున సంతోషించెదను.

పురు— ఆవిషయముయి నీమనస్సు నాయాసపెట్టబోకు. ఇప్పుడున్నట్టుగా మన కలహము మహా దివ్యమైన కలహము. దీనికి కారణమునుదెలిపి మనమిప్పుడు దీని సారస్యమును చెడఁగొట్టకూడదు. నీకు మఱియు మిక్కిలి యొక్కవ. కాకపోయిన

పక్షమున వారముదినములలోపల నీవు నాకు చేసిన యపకారమును నీవింతలో మఱచియుండవు. అవిషయమయి మనకు వాడులాట యక్కఱలేదు. యుద్ధమునకు నీకు స్థలమెక్కడనో యనుకూలకాలమెప్పుడో మాత్రముచెప్ప.

విక్ర— నీవంతయభిలాష పడుచున్నావుగనుక, నీయుబలాటమెంత శీఘ్రముగా తీరిననంతమంచిది. అది యీ సాయంకాలమే జరగవచ్చును. ఇక్కడనే యీ చేరువపొలములోనే కావచ్చును. ఇక్కడ మనపనికి విఘ్నముచేయువారెవ్వరనుండరు.

పురు— ఎవ్వరో తుచ్చులుగాని యిటువంటి విషయములలో పెద్దమనుష్యులెవ్వరును విఘ్నములు చేయరు. కారణమేమో తెలియదుగాని యీదేశములో నిటువంటి విషయము కొంచెము పయికిపోక్కఱగానే జనులు పెద్దయల్లరిచేసి పెద్దమనుష్యులను సుఖముగా నెవ్వుదితో పోట్లాడనియ్యరు. నాకీసాయంకాలమాటు గంటల కీరాజుగారి జనోద్యానవనములోఁ గొంచెము పనియన్నదిగనుక, నీకాక్షేపణలేనిపక్షమున మనమక్కడ కూడుకొనుట నాకనుకూలముగానుండును. ఏకక్రియావ్యర్థకరీయస్పట్లు నేను రెండుపనులు నొక్కసారియే చక్కఁజెట్టవచ్చును.

విక్ర— ఇది నాకును సమ్మతమే. అటుగంటయిన తరువాత మనమక్కడ కలిసి కొని సర్వమును సావకాశముగా నేర్పాటు చేసికొందము.

పురు— నాకు మిక్కిలి సంతోషముగానున్నది. అప్పుడు దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేరువను నిలిచి కత్తుతో యుద్ధముచేయుటకు తగినంత వెలుతురుండును. ఇంతకును వచ్చినపని యనుకూలముగా ముగిసినది. ఇంక నామనస్సుఱుటపొందును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంత దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విక్ర— మంచిసమయమునకు వచ్చినావు. ఓ దర్పసారా! నీనిమిత్తము నేనే రావలెననుకొనుచున్నాను. నాపాలిటి యదృష్ట దేవతయు సర్వభూతములును సమస్తమును నాకిప్పుడెదురుతిరిగినవి. నామనస్సునకు విసుగుపెట్టి నేను నిరుత్సాహుఁడనయియున్నాను. నా భుజవీర్యముచూపి వీరశయనము పొందుటకు నాకిప్పుడవకాశము లభింపకుండినపక్షమున, నేనీదుఃఖకథను నీతో చెప్పలేకపోయియుండును.

దర్ప— నీభావమేమో నాకు బోధపడకున్నది. కళావతి తనమనస్సు మార్చుకొన్నదాయేమి? పెద్దలయొక్క యాజ్ఞకూడ నిష్పదాచిన్నదానియొక్క యిష్టమునకే యనుకూలపడినదని విన్నానే!

విక్ర— ఆమె యిష్టము నాకనుకూలముగానున్నప్పుడు పెద్దలయాజ్ఞ ప్రతికూల

ముగా నుండినది. ఇప్పుడు పెద్దలయాజ్ఞ నాకనుకూలముకాఁగా నే యీమెయిష్టము ప్రతికూలముగా తిరిగి నన్ను తిరస్కారభావముతోఁ జూచుచున్నది.

దర్ప— నీవింకఁజేయఁదలఁచుకొన్నదేమి?

విక్ర— వేయిమాటలెందుకు? నాకడమాటవిను. ఇప్పుడొక్క పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి తన్ను నాగొంతుక కోయఁగొన్నది కోరినాఁడు. నేనాతని కోరికఁజెల్లింపఁదలఁచుకొన్నాను. అంతయునింతే.

దర్ప— ఈవక్రభాషలుమాని తిన్నగా చెప్పు.

విక్ర— ఇప్పుడు నేనుచెప్పినది వక్రభాషకాదు. సత్యమే. నేనెప్పుడు నేదియు నుద్దేశించకపోయినను నేనేమో తనకేదోయపకారము తలపెట్టి నానని చెప్పి పురుషోత్తమదేవుఁడువచ్చి నన్నీ సాయంకాలమాటుగంటలకు తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని పిలిచినాఁడు. ఈవిషయమయియే నేను నీవద్దకు రావలెననుకొన్నాను. నీవు నాకు తోడురావలెను.

దర్ప— ఇందులో నేకో భ్రమయున్నది. ఈసంగితిని పురుషోత్తమదేవుఁడే వివరముగాఁజెప్పి సమాధానపడుటకు నీవుచూపకుండుము. ఇది మఱియుకష్టమైనదాగుండును. నీవు చెప్పినది యీ సాయంకాలమనేకదా? మఱియుక సమయమయిన ననుకూలముగానుండును.

విక్ర— అనుకూలముకాకేమి? అప్పుడు తగినంత జెలుతురుండును. పురుషోత్తమదేవుఁడు చెప్పినట్లుగా దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేరువనునిలిచి కత్తులతో యుద్ధముచేయుట కనుకూలముగా నేయుండును. తుపాకులతో పోరాటమంట! వాని తుపాకులు కాలిపోను!

దర్ప— చారుమతితో స. భవించిన వివాదమునుబట్టి నామనస్సిప్పుడు మండిస్థితిలో లేదు. వీడాకరిమైన నాదుస్వభావమునుబట్టి నేననాదరణచూపి నిస్కారణముగా నాప్రియురాలిమనస్సు నొప్పించినాను. మా వివాదమువీటి యామె మనస్సు సమాధానపడువఱకును నేను మరల పూర్వపు దర్పసారుడను కాఁజాలను.

విక్ర— దర్పసారా! నీవు నిజముగానే చారుమతికర్తుఁడవుకావు.

[ఒక చేటికయుత్తరముతెచ్చి దర్పసారుని చేతిలోఁజెట్టి నిష్క్రమించుచున్నది.]

దర్ప— ఓ విక్రమా! ఇది చారుమతి వ్రాసినది. దీనిని విప్పటకు నాకు భయమగుచున్నది. ఇదే నీకును నాకును కడపటిసెలవని యిందు వ్రాసినదేమో! తాను వ్రాసినయుత్తరముల నన్నిటిని మరల తనవి తనకుఁబంపుమని వ్రాసినదో!—అహా! నేనిప్పుడు స్వయంకృతాపరాధ ఫలమనుభవించుచున్నాను.

విక్ర— అది నా చేతికిమ్మ. (అని యత్తరము పుచ్చుకొని విప్పి) ఇందులో నొక్కటే వాక్యమున్నది. ఇంక నీపనియందుపోయినది.

దర్ప— విక్రమా! నన్నురక బాధింపకయన్నదేమో చెప్ప.

విక్ర— అట్లయినయెడల, చవివెదనువిను. (అనిచదువుచున్నాఁడు.) “నాయెడలఁ బొసిన యనాదరము నిమిత్తమయి నాప్రియుఁడైన దర్పసారుని నిదివఱకే తన మనస్సు పరితాపకెట్టి శిష్యునియగునని నేను నిశ్చయముగా నెఱిగినదాననయి నందున, నేనావిషయమయి యేమియు ముచ్చటెంపక యొక్కసారివచ్చి సాధ్యమయి నంత శీఘ్రముగా దర్పకమిచ్చిపోవుని మాత్రము నా హృదయేశ్వరుని వేండు చున్నాను. ఇట్లు భవత్పాదసేవకరాలు— చారుమతి.” అమె యెట్లు మూర్ఖపు పట్టుపట్టి నీమీఁద పగతీర్చుకొనుచున్నదో చూచినావా? (అని యత్తరమును చేతికిచ్చి) ఇదివిన్నపిస్తుటఁగూడనీ నేమియు సంతోషముగానున్నట్టుకనఁబడకున్నావే!

దర్ప— నేను సంతోషముగానే యున్నాను. కాని—

విక్ర— నీకానులు గీనులు దూరముగాఁజెట్టు. ఇతరులవల్ల నల్లాసకరమయిన మాట విన్నప్పుడు సంతోషించి యూరకుండక వెంటనే “కాని”యన్న పనికిమాలిన మాట యొకటిచెట్టి నీవెప్పుడును సంతోషభంగమును చేయుచునేయుండువు.

దర్ప— అవునుగాని, విక్రమసేనా! నీవు నా ప్రాణస్నేహితుడవు గనుక నీనొక్కమాట యడిగెదను. న్యాయమైన యత్తరము చెప్ప. సంధిగోరుచు వ్రాసిన యీ యత్తరములో కొంచెము పెగిరిపోయిన రసహీనతయునున్నదా లేదా? సమాధానవాక్యములేప్పుడును మొట్టమొదట పురుషులవిద్వంశి రావలెనుగాని స్త్రీలవద్ద నుండి రాఁగూడదుగదా? పురుషులు ప్రార్థించి దీనాలాపములచేత తమ మనస్సు లను కరఁగించువఱకునుతరుణులు తాముదాసీనతను నటించవలెను. వారివలపువలెనే వారిత్వమయు నయాచితముగా తనంత బయలుబడఁగూడదు.

విక్ర— నీమాటలు విచుటకు నాజీప్తులేదు. ఇంక నీకెంతచెప్పినను కార్యము లేదు. ఈవిషయమయి నాతో మాటాడకు. నేనిలోపుగా కొన్నిపనులు చేసికోవలసి యున్నవి. నీవు నేఁడుసాయంకాలములోపల నూయింటికివచ్చి మఱిబిపోక నాతో మాటాడి మరిపో. మనోరథసేధికోఁజెల్లెనో కష్టపడ నొనర్చి మామములన్ని విశ్వ ప్రయత్నములుచేసి తుదకు పరులకోపమును నీవధిగఁగొనుటకును నీవొకటి వాఁడు కొంచెము విచారపడి విసుగుకొన్నఁ గలఁడనుటకును నీవును నీవు గాని యొకవ్వుమునులేక యప్రయత్నముగా కార్యసేధియొప్పుడు సుఖముగా ననుభవింపలేక కుడిచి కూర్చుండి లేనిపోని కష్టములు కల్పించుకొను నీవంటివాఁడు

విసుగుకొన్న పరిహాసపాత్రుఁడు కాకమానఁడు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దర్ప— ఇతఁడన్నమాటలు నామనస్సునకు నాటుకొన్నవి. అయినను నా గుణమును మార్చుకొని పనికిమాలిన సంతృప్తినిపొంది యూరకుండఁజాలను. ద్వంద్వ యుద్ధమునకు సహాయుండవుకమ్మని యితఁడడుగుటచేత నాకిప్పుడొక యాలోచనతోఁచుచున్నది. నేనీయుద్ధములో ప్రవేశించి యిందుమూలమున చారుమతికి నామీఁద నిజమైన ప్రేమయున్నదో లేదో పరీక్ష చేసిచూచెదను. ఈ పరిశోధనవలన నామెవలపు నిర్మలమయినదిగా తేలినపక్షమున, నేను ధన్యతఁడనయి నా సందేహములువిడిచి తృప్తిపొందియుందును. అట్లుగాక యీ శోధనలో నొకవేళ చారుమతియొక్క యనురాగము శుద్ధమయినదిగా తేలనిపక్షమున, ఇంతటితో నేనామెసంబంధమునువిడిచి యామెను మఱియొక బుద్ధిహీనుని పెండ్లిగమ్మని వదలిపెట్టి యూరకుండుట సర్వోత్తమము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పంచమాంకము.

౧. రంగము— చారుమతియొక్క గది.

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు— ఈ యుత్తరము చూడఁగా నాకు భయమగుచున్నది. ఎవ్వరికేమి యపాయము సంభవింపవచ్చునో! అతఁడేమి తలఁచుకొన్నాఁడో! నన్నొంటిగాఁ జూడవలెనని యేలకోరవలెను? ఓ దర్పసారా! నీవు నామనస్సెంత నొప్పించుచున్నావు!

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చారు— దీనికర్థమేమి? దర్పసారా! ఇంత జాగరూకత యెందుకు?

దర్ప— ఓ చారుమతీ! చిరకాలము నిన్ను చూడఁబోనుగాన నీవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పోవలెనని వచ్చినాను.

చారు— ఓ యీశ్వరా! ఈమాటలకర్థమేమి?

దర్ప— నీయెదుట నిలువఁబడియున్న నేను ప్రాణత్యాగమునకు తెగించియున్న నిర్భాగ్యుఁడను. ఉలికిపడఁబోకు. నాదుర్బలస్వభావమే నాకీగతి తెచ్చినది. అప్పుడు నిష్కారణముగా నిన్ను తూలనాడి నీకు కోపముతెప్పించి వెడలిపోయినాను. అనివార్యమైన యొక దుర్దశచేత నాకీలోపల నీకలహము సంప్రాప్తమయినది.

కాబట్టి నేను తత్తణమే యీ దేశమును విడిచి లేచిపోవలెను. ఓ చారుమతీ! నాకే దుర్దశసంభవించుటకు పూర్వమునందే నిన్నుఠాగినని పూర్వముగాఁ బలుచుటకుఁ దగిన భాగ్యమును నేను పొందినయెడల, నా యీ దేశత్యాగమువలన నాకీత దుఃఖము కలిగియుండకపోను.

చారు— నీకు సంభవించిన యీ దుర్దశయొక్క స్వభావమును చింతించి నా మనస్సు చింతనొందుచున్నది. ప్రాణాపాయకరమయిన యీ కారణమువలనఁగాక మఱియొక కారణమువలన నిప్పటి కష్టము సంభవించియుండినయెడల, నా యను రాగవిషయమున నీమనస్సులోనున్న శంకయమును తొలగింపనవకాశముకలదు కదాయని నా హృదయము కొంత విశ్రాంతి పొందియుండును. నా హృదయమును నేను చిరకాలముక్రిందటనే నీకు సమర్పించియున్నాను; ఇప్పుడు నాశరీరమును గూడ నీకర్పించెదను. దేశమువిడిచి మనమిద్దఱమునుగలిసి పాటిపోదము. శత్రువులను తప్పించుకొని పాటిపోయి క్షేమముతోనున్నతరువాత మా తండ్రిగారి యిష్టమును చెల్లింపవచ్చును. నీ సుఖదుఃఖములలో సమభాగినినిగానుండుటకు విధ్యుక్తముగా బద్ధురాలనయి నేను నీకు హృదయశాంతిచేయుదాన నగుదును. అప్పుడు నీవు నీ ధర్మపత్నియైన చారుమతియొక్క మృదువులయిన యూరువులమీఁదహాయిగా విశ్రమించి సుఖించుచుండఁగా, పాతివ్రత్యభూషితురాలయిన నీ ప్రియురాలు తన మృదుహస్తములతో నీ హృదయమునందలి విచారశల్కములను పెకలించి నొప్పిని కలిగించుచున్న విపత్కంటకములను తీసివేయును.

దర్ప— ఓ చారుమతీ! నీ కృతజ్ఞతా ఋణమును తీర్చుకొనుటకు నేను నెలువేదనఁడయియున్నాను. ఇప్పుడు కాలమునిలువక పరుగెత్తుచు వేగముగా మనోనిశ్చయమును చేసికొమ్మని నెన్ను నిర్బంధించుచున్నది. నీకు సంభవింపఁబోయెడు నష్టములనుగూర్చియు తత్ప్రతిఫలముగా నొక్కప్రేమమునుదక్క మఱిదేని దర్పసారుఁడు సమర్పించుకోలేక పోవుటనుగూర్చియు సావకాశముగా నాలోచించుకొనుటకు నీకు కొంతకాలము కావలసియుండునుగదా?

చారు— నాకొక్క నిమిషమయిన నవకాశమక్కఱలేదు. నేనొక్క నీగుణములకే వలచినదాననుగాని యన్యమును దేనిని కామించినదాననుగాను. మనము చిరకాలమునుండి కాంత్యించియున్న యభిమతసిద్ధిని బడయుటకిదే సమయము. ఇంక నాలస్యము చేయఁగూడదు. ఈ యాలస్యమువలన నొకవేళ—

దర్ప— చీకటిపడువెఱకును నేను మరల వెలుపలికి రాకుండుట క్షేమకరము. నీ సత్స్వభావమునుబట్టి నీకు లెక్కలేని కష్టములు వచ్చునని తలచి నేను భేదపడు

చున్నాను.

చారు— ఈ కార్యమువలన నాకవేళ నీకుఁగల సొత్తు పోవునుగాఁబోలును! ఆసంగతి నాకు నిశ్చయముగా తెలియదు. అయినను మనకంతమాత్రముచేత సుఖ భంగము కలుగదనిమాత్రము నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నాకున్న యల్ప ధనమే మనకిడ్డఱుకునుజాలును. పర దేశమునందెప్పుడును భోగములనుభవించుటకు లభింపవుగదా?

దర్ప— అది సత్యమేకాని యటువంటి హీనదశయందు నాచిరాకు మఱింత యెక్కువయయి, నీవెంత సహనముకలదా! వైకను నీకు దుర్భగమగునేమో! అటు వంటి దురవస్థ తటస్థమయినప్పుడు నేను నీతో తగవురాడి కోపావేశముచేత మరి పోయి యెమిచేయుదునో!

చారు— నిజముగానటువంటి దుర్దశయే నీకొకవేళపట్టుట తటస్థించిన పక్షమున, నీకు కోపావేశమనముచేసి మృదుమధురకీతల వచనామృత ధాగలతో నీ హృదయ ములోని శోకాగ్నిని చల్లార్చుటకయి నీ సంతక్షణ భారమును వహింపవలసివచ్చునొక రప్పుడు మఱింత యావశ్యకముగాఁ గావలసియుందురు. నీ దౌర్బల్యమును కని పెట్టి తగిన యుపచారముచేయుచు భాగ్యలోపమువలనఁ గలుగు కష్టములను దైర్య ముతో నోర్చునట్లు నేర్పఁగల దేహసంబంధులు లేక యట్టికష్టములకెట్లు సహ్యము లగును?

దర్ప— చారుమతీ! ఈ సనికిమాలిన పన్నుగడలచేత నీమనస్సు పరిశోధించి నా మనస్సులోని సందేహముల నన్నిటిని నివారణము చేసికొన్నాను. నా దుస్స్వభా వముచేతఁ జేసిన యనర్హమయిన యీ యపరాధమును మన్నింపుచుని నిన్నెట్లుపేదఁడు కొనవలయునో తెలియకున్నది.

చారు— నీవంతవఱకును బెప్పినట్లు నీకేమియు నాపద తటస్థింపనేలేదా?

దర్ప— ఇదియంతయు కేవలకల్పనమని యొప్పుకొనుటకు నీగ్గుపడుచున్నాను. ఇటువంటి యపరాధమును నేనికముందెప్పుడును మరల నీవిషయమునఁ జేయను. కాఁబట్టి నాయఁగు దయదలంచి నామీఁద పగసాధించి చంపక నన్నింతటితో తుమింపుము. ఈయొక్కసారిమాత్రము నాప్రార్థనమంగీకరించి నన్నుమన్నించిలివా, ఈశ్వరానుగ్రహమువలన తోసే నీచెట్టబట్టి నీపాలబడి, నీప్రాపువలన స్వస్థజిత్తు డనయి నీనిరంతర నేవచేత నాగతపాపము పరిహరించుకొనెదను.

చారు— ఓ దర్పసారా! చాలును. ఇంతవఱకును నీవేదో ఘోరపాతకము చేసినవని తలంచుకొని దానిపేరడుగుటకు భయపడుచున్న యాపాపము చేయ

లేదని తెలియఁజెప్పి నామనస్సున కపారసంతోషమును కలిగించినావు. ఆవియవ
మయి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞురాలనయి యివె యానందబాష్పములను విడుచు
చున్నాను. అయినను నీక్రూరములయిన యాయనుమానములును మాయలును
ములుకులపలెనాటినాకనిర్వాచ్యమైన మనోవ్యధను కలిగించుచున్నవి.

దర్ప— రాశ్వరసాక్షికముగాఁ జెప్పెదను. ఓ చారుమతీ—

చారు— నామాట కడతేజవినుము నాతండ్రికి నీయందు పుత్రాధికమైన ప్రేమ
మండెను. ప్రేమానిధియైన నాతండ్రియిచ్చిన యీప్రాణమును నీవు కాపాడినావు.
అప్పుడాతని సమక్షమందు నా హృదయమును నీకర్పింపఁ గలుగుటకంటె ముండు
గానే నా నాస్తమును సంతోషపూర్వకముగా నీకర్పించినాను. అటుతరువాత శీఘ్ర
కాలములోనే యాతండ్రిని నేను పోఁగొట్టుకొన్నప్పుడు, ఈశ్వరుఁడన్నిటికిని దర్ప
సారునినే చూపినాఁడని భావించుకొని తత్క్షణమే నాహృదయమునుగూడ సమర్పించి
యప్పటినుండియు నీకయి మఱియొకరివిషయమయి యెప్పుడును పడనొల్లని కష్ట
ములకెల్లనోచ్చి న తుష్టురాలనయియున్నాను. అటువంటి నాయవ్యాజునురాగమును
చులక చేసి నీవు చేసిన యవజ్ఞలకెల్ల నేకరువుపెట్టి యిప్పుడు నీమనస్సునకు నొప్పి
కలిగింపవొల్లను—

దర్ప— అనియంతయు నేనే యొప్పుకొనుచున్నాను. అయినను నామాటవిని—

చారు— సంవత్సరకాలము నన్ను శోధించి నా యక్కరిమానురాగమును కనుఁ
గొన్నతరువాతఁగూడ నిట్లుచూడవలెను లేనిపోని దుశ్శంకలచేత నన్ను మరల
క్రూరముగానవమానపఱుతువని నేనెప్పుడు ననుకోలేదు. తృప్తిగాని ప్రేమించిన
వారియందు విశ్వాసముంచుటగాని నీస్వభావములో లేదని నాకిప్పుడు స్పష్టపడి
నది. తత్త్వము బోధపడింతరువాత నేనింక నిన్ననమ్మి మోసపోను. నాయవ్యాజును
రాగమువలనను విశుద్ధచరిత్రమువలనను నీకు నాయెడల పూర్ణమైన విశ్వాసమును
కలిగింపఁగలుగుదునన్న దురాశయున్నంతకాలము, నీకు తృప్తికరముగా ప్రవర్తింప
వలెనని నేను సర్వవిధములఁ బ్రయత్నముచేసి చూచినాను. నీకు సంతృప్తి కలుగఁ
జేయుట యసాధ్యమని యిప్పుడు తేటపడుటచేత, నేనింక నీకు వివాహబంధముచేత
కట్టుపడి బుద్ధిపూర్వకముగా నెల్ల కాలమును నీవలన బాధలనుభవించుటకయి గృహ
దాసీని కాఁజాలను.

దర్ప— ఈతప్పు తుమింపుము. ఈశ్వరునితోడు! ఇంకముందు నేనెప్పుడయిన—

చారు— ఇంకొక్కమాటయున్నది. ఇది కడతేజవినుము. ఇదివఱకు నా
మనస్సును నీకర్పించితినిగాన, ఇంక నేనెప్పుడును దానినన్యపురుషుని పాలుచేయను.

ఈశ్వరుడు నిన్ను నిత్యసంతుష్టుని చేయునుగాక! మన వివాహబంధము నిల్పఁజేసిన నీయసంతుష్టి నిన్ను కీర్తుముగా విడుచునుగాక! నీయీ దుర్బలతను తలచుకొని నీవు చింతిల్లునప్పుడు, నీ నిత్యశాంతిమువలన యానందజీవమును నీ పాద సేవకురాలయి యవ్యాజప్రేమముతో సుఖదుఃఖములయందు నీతోడి నీడగానుండనిశ్చయించుకొన్న సంపన్నురాలు నిన్నెడఁదాసినదనిమాత్రము విచారపడఁబోకు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

దర్ప— నాపాలిటి భాగ్యదేవత నన్ను విడిచిపోయినది. అటువంటి కన్యారత్నము నావంటి మందభాగ్యునకెట్లుదక్కును? ఆమె మనోనిశ్చయమునుదలచుకొన్న నాకు భయమగుచున్నది. నేను కూరుండను; మృగప్రాయుండను; వివేకహీనుండను. అయ్యోగ్యుండనయిన నాకిట్టిభాగ్యలక్ష్మి నీశ్వరుండనుగ్రహించినప్పుడనుభవింపలేక కూలఁద్రోచుకొన్నాను. ఇంక నాకు భాగ్యాశలేదు. నాపనికి నేను పోవలెను. ఆ యుద్ధములో సహాయపురుషుడనుగాక విక్రమనేనునికి మాటుగా నేనే ప్రధానపురుషుండనయిన నెంతయు మేలుగనుండును. — ఓ కాముడా! నన్నిట్లెల దాధించెదవు? నీదుస్సహవేదనకు నేను తాళఁజాలను. నేను ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

[ఒక పరిచారికయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పరి— నా యజమానురాలింతకు మునుపిక్కడనేయున్నది. ఒకవేళ నామె యిప్పుడే యా గదిలోనికిఁబోయియుండును. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళా— కటకటా! అతఁడట్లు చేసినను నాహృదయమాతనినుండి మరలకున్నది! నావది నెవచ్చి యిప్పు డొక్కయపన్యాసము చేసినపక్షమున, మరల నాకాతనిని ప్రార్థింపవలెనన్న బుద్ధికూడపుట్టునేమో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా— చారుమతి! నాకిప్పుడు మనశ్శాంతి కావలసి నీవద్దకు వచ్చినాను. (మొగమువంకఁజూచి) ఓహో! ఇదియేమి? ఏడ్చుచున్నావేమి? ఆ దర్పసారుడు నిన్ను దుఃఖపెట్టుచుండలేదుగదా?

చారు— నీవనుకొన్నది కారణముకాదు. నాకు దుఃఖముకలుగుటకు కారణము వేరేయున్నది. నీవది తెలిసికోలేవు. — (తనలో) కళావతివద్ద దర్పసారునిమీఁద నిందమోపను.

కళా— నీకెంత మనోవ్యథ కలిగియున్నను నీది నా మనోవ్యథకు సమానము కాదు. తుదకు విజయపాటుఁడెవరయినాఁడో విన్నావా?

చారు— ఆదంతయు దర్పసారుడు మొదటనే నాతోఁ జెప్పినాఁడు. విజయ పాలుండని నీవనుకొనుచుండిన వాఁడెవరో నేనెఱుంగకుండినపక్షమున, అతనిమీఁద నీకుఁగల చాపల్యమును నేను ప్రోత్సహపఱిచియుండను.

కళా— అట్లయినయెడల నేనందఱివలనను మోసపోయినాను. పోనిమ్ము. ఇంక నేనాతనిని వివాహమాను.

చారు— ఆవుచుగాని, కళావరీ!—

కళా— నామాటవిను. ఇట్లు చేయుటచేత నాకేకాదు మఱి యెవ్వరికైనను కోపమురాకుండునా? మాకెంతో కష్టమువచ్చుననియు, దైర్యసాహసములు చూప వచ్చుననియు, నేనెదురుచూచుచున్నప్పుడు తుదకు కార్యమంతయు చప్పపడి నిస్సారమయిపోయినది. మాటుపేషము వేసీకొనుట, త్రాటినిచ్చేనతో గోడలుదాటుట, చీకటిలో నాలుగు గుఱ్ఱములబండియొక్కి పాటిపోవుట, గాంధర్వవివాహమాడుట, అన్నియు చెడిపోయినవి. ఇంత యాశాభంగము కలిగినతరువాత నేను నలుగురిలో తలయెత్తుకొని యెట్లు బ్రతుకఁగలను?

చారు— నాకిది వింతగాకనఁజడదు.

కళా— తుదకు నాకెంత యాశాభంగము కలిగినదో చూచినావా? పాటి పోవుటకెంతో సన్నాహము చేసికొన్నతరువాత, కట్టకడపట నేమియులేకుండ నా మేనత్త యనుమతితో మాయింట పుస్తైముడి పెట్టించుకోవలసినగతి పట్టినది. ఇటు వంటి దుర్యోగమునకు సహించఁగలిగిన నేను ముందేమి చూడనున్నానో!

చారు— పాపము! నీకెంతటి దురవస్థ సంభవించినది!

కళా— అతనితో నర్థనిమిష కాలము మాటాడఁగలుగుటకయి పన్నిన యా మాయోపాయములను స్మరణకుఁదెచ్చుకొనఁగా నాకిప్పుడు దుఃఖమువచ్చుచున్నది. మాఘమాసములో చలిలో నీశీధవేళ నొంటిగా బయలుదేటి పుష్పవనములో చిత్ర ప్రతిమవలె నిశ్శేష్టుండయి నిలుచున్న యాతనిని కన్నులపండువుగా చూచు చుండెడిదానను. ఆసమయమునందు చలిచేతనతఁడును భయముచేత నేనును వడఁకుచు, పరస్పర శరీర స్పర్శనముచేసి యానందామృత సాగరమునందు మునిగి లేలుచుండెడివారము. అంతటిప్రేమ యిప్పుడింతటికివచ్చినది.

చారు— నేనిప్పుడుత్సాహస్థితిలోనుండి యున్నపక్షమున, నీయవివేకమునకు పకపకనవ్వి చీవాట్లు పెట్టియుందును. అయినను నీయందఱి యనురాగాతి శయము గల వానిని పనికిమాలిన నీచపలతనుబట్టి విడనాడినిష్కారణముగా పరితాపము పాలు చేయవలదనిమాత్రము నేనిప్పుడు నిన్ను బలిమాటుకొనుచున్నాను.

కళా — ఓహూహూ! ఈ సమయములో నా మేనత్తకూడ వచ్చినదేమి?

[సుభద్రమ్మయు, రాముఁడును, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ — అయ్యో! అయ్యో! కొంపమునిగినది. పొలములో హత్యలు జరుగుచున్నవి. నరహత్యలు. ఉపద్రవము తప్పించుటకయి యొక్కడ పెదకినను వీర సేనుఁడుగారు కనబడరు.

చారు — అమ్మా! ఏమియుపద్రవము వచ్చినది?

సుభ — ఇతనినడుగు. నాతోఁజెప్పినవాఁడితఁడే.

కళా — (రామునితో) ఏమి తటస్థించినదోచెప్ప.

రాము — తాను ముఖ్యంగా సంబంధించివున్న చిన్నది యింత ఆతురపాటుతో అడుగుతూవున్నప్పుడు జరిగినసంగతి శీఘ్రంగా చెప్పక ఆలస్యం చేయడం నావంటి వివేకంగలవాడికి యెంతమాత్రమూ ధర్మంకాదు.

కళా — శీఘ్రముగాఁజెప్పు. వేగిరము!

రాము — అమ్మా! తమరు సెలవిచ్చినట్లు యిటువంటి సంగతులు శీఘ్రంగాచెప్పి వెయ్యవలెను. అలాచెప్పకుండా యేమాత్రం ఆలస్యంచేసినా యీలోపుగా రెండు మూడు ప్రాణాలకు భంగంరావచ్చును.

కళా — నేనీవిలంబము సహింపలేదు. అత్తా! ఏమిజరిగినదో నీవైననుజెప్పు.

సుభ — జరుగుటకేమున్నది? నఱకులాట జరుగుచున్నది. హత్యలు జరుగుచున్నవి. చావులు తటస్థించుచున్నవి. ఆ వివరములితఁడు చెప్పఁగలఁడు.

కళా — ఓరామా! నిన్ను ప్రార్థించుచున్నాను. సంగతియేమో రెండు మూడు మాటలతోచెప్ప.

రాము — నరుకులాటవిషయమయి యెవ్వరినెవరు నరికినారో నేను చెప్పలేను. నరహత్యనేరం విషయమై ధర్మాధికారులే నిజం కనుక్కుని యెవరియందు దోషం వుంటే వారిని శిక్షిస్తారు.

కళా — ఎవరు? అట్లు పోట్లాడుచున్నవారెవరు?

రాము — వారిలో ఎవరూ బహుచిన్నవాడు; మహా దొడ్డవాడు. ఆయనకు యేవిధమయిన అపాయమూ జరగడం నాకు యిష్టంలేదు. ఆయనకు నామీద యెంతోప్రేమ. నన్నెప్పుడూ పల్లెత్తుమాట అనలేదు.

కళా — ఆయనయెవరు? ఎవరు? ఎవరు?

రాము — నా యజమానుడు. అమ్మా! నా యజమానుడు. తెలిసినదా? ఆయన నా యజమానుడు.

కళా— ఓ యీశ్వరుడా! విక్రమసేనుడా యేమి?

సుభ— ఓ హూహూ! ఇప్పుడు నీవు భయపడుచున్నట్టున్నావే!

చారు— ఆతనితోనున్న రెండవవారెవరు!

రాము— తక్కినసంగతి నాకంటె యితను బాగా చెప్పగలడు.

చారు— మాధవా! నీవు చెప్పు.

మాధ— అమ్మా! ఆవంకచూడు. జరిగే అనర్థమంతా అక్కడ జరుగుతూవున్నది. పూరికే వినోదంకొరకయితే కత్తులతోనూ తుపాకులతోనూ పెళ్ళరు. వాటిని చూసే నాకు వారు కోపంతో వెళ్ళినట్టు తోస్తూవున్నది.

చారు— విక్రమసేనుడుగాక యక్కడ మరెవరున్నారు?

మాధ— మందభాగ్యుడైన నా యజమానుడొకడు. ఆతనియందు వుండే దయ చేత, ఆతనిపేరు నేను ముందుగా చెప్పలేకపోయినాను. అమ్మా! నీవు నన్నెరుగు దువుగదా! నేను మాధవుణ్ణి. ఇంకా ప్రాణాలతో వున్న పక్షమున నా యజమానుడు దామోదరవర్మ. దర్పసారుడుకూడా అక్కడనేవున్నాడు.

చారు— అమ్మా! మనము వెంటనే యక్కడకుఁబోయి పోరాటము మాన్పవలెను.

సుభ— అటువంటి క్రూరకర్తము జరగు స్థలమునకుఁబోవుట స్త్రీలకు తగదు.

మాధ— అమ్మా! మీరు శీఘ్రంగాపోయి కలహం నివారించవలెను. మీరు వెంటనే విళితే కొన్ని ప్రాణాలైనా దక్కుతవి. వారందరూ తెంపరులైవున్నారు. అందరినీ మించిన దయాదాక్షిణ్యాలులేని పురుషోత్తమ దేవుడుకూడా వారిలోవున్నాడు.

సుభ— పురుషోత్తమదేవుడా? హా! దైవమా! ఈపడుచు వాండ్రాయనను గూడ తమ కయ్యములోనికీడ్చినారుగదా! అమ్మయీ! అట్లు నిలుచున్నావేమి? నీ హృదయములో నేమూలను దయలేనట్లున్నది.

కళా— అత్తా! ఇప్పుడు మనము చేయవలసినదేమి?

సుభ— ఎవ్వరికి నపాయము జరగకుండ మాన్పుటకయి మనమక్కడకు లేళ్ళ వలె పరుగెత్తుకొని పోవలెను. అన్నా! మాకు నీవాస్తలమును జూపగలవా?

రాము— నేను మిమ్మల్ని అక్కడకు తీసుకపోతాను.— ఓరీ! మాధవా! వీర సేనుడుగారిని తీసుకుని రావడానికి నీవు వెళ్ళు.

మాధ— వెళుతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

సుభ— కన్నెలారా! నావెంటరండి. ఇతఁడు మనల నక్కడకుఁ దీసికొని పోవును.— రామా! నీవు ముందునడిచి నూకు దారిచూపు.

రాము— స్త్రీలను మిమ్మల్ని వెనకదిగవిడిచి లక్షవరహాలిచ్చినా నేనుముందరపోను.

సుభ— నీవాస్థలమెటుంగునువా? నిజముచెప్పు.

రాము— ప్రయత్నంచేస్తే నేను కనుక్కొంగునుకుంటాను. దారితప్పిపోకుండా వుండడానికి నాకొక్క శుభసూచకం కనపడుతూవున్నది. తుపాకుల చప్పుడు విన పడడంతోలే, ఆ చప్పుడునుపట్టి మనమాస్థలానికి తప్పకుండా పోవచ్చును. భయ పడకండి. మీకువచ్చిన భయమేమీలేదు. మీప్రాణాలకు నాప్రాణాలడ్డంపేస్తాను.
(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౨. రంగము— దక్షిణపు వీధి.

[తనకత్తిబట్టలోఁ బెట్టుకొని విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— ఈ గ్రామములో వీధిలో నెవ్వరిచేతిలోనైన కత్తి కనబడిన పక్షమున నెల్లవారును వెట్టికుక్కను బాచినట్లు భయపడుదురు. దర్పసాగుడింకను రాలేదు. అతఁడెప్పుడును వేళకురాఁడు. అతనిని విడిచి తుదకునేనొక్కడచే పోవలసివచ్చినది. ఓయి దేవుఁడా! ఇప్పుడు వీరసేనుఁడుగారీవంకనే వచ్చుచున్నారే! ఈయనను నేనెట్లు తప్పించుకొను? (అని తలవంచుని తొలంగిపోవుటకు ప్రక్కకు తిరుగుచున్నాఁడు.)

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర— ఆవచ్చెడివారెవరో దూరమునుండి యానవాలుపట్టు కష్టముగానున్నది. అతఁడు మా విక్రమునివలెనేయున్నాఁడు. అవును వాఁడు మావిక్రముఁడే. సందేహములేదు. ఓరీ! విక్రమా! విక్రమా! (అని సమీపమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర— ఆయ్యా! మీరు నన్ను గుఱుతుపట్టినారుగాని మిమ్ము నేను గుఱుతుపట్టలేదు. మిమ్ము నేనెప్పుడును జూచియున్నట్లు జ్ఞప్తికిరాలేదు. నాపేరు వర్ధమానుఁడు. నాతో మీకేమైన పనియున్నదా?

వీర— అట్లయిన నన్ను తుమింపవలెను. నేను భ్రమపడినాను. విమ్ముఁజూచి— ఏమి? వానివలెనే యున్నాఁడే! — నిమిషము నిలువుఁడు. (మొగమువంక తేటి పాఱఁజూచి) ఓహూహూ! వర్ధమానుఁడుగారా తమరు? ఓరీ దున్నపోతా! నీవిప్పుడేమి మాయచేయఁ దలచుకొన్నావు?

విక్ర— ఏమియులేదు. నేనిప్పుడూరక నవ్వులాటలకన్నాను. వేసన్నది వట్టి నవ్వులాటమాట. తనుకొఱకే నేనిక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినాను.

వీర— ఆలాగా? నీవదృష్టవంతుఁడవుగనుక నీకు నేనువెంటనే కనబడినాను. ఆవేషమంతయునేమి—

విక్ర — మతేమియులేదు. ఇది చలిరాత్రి అంతయు తరువాత తమలో మనవి చేసెదను. నాకు కొంచెముపనియున్నది. నన్నిప్పుడు విడిచిపెట్టుడు.

వీర — నామిషము నిలుపు. పోకు. నీవు నాకొఱకే కాదా యిక్కడకు వెదకు కొనుచు వచ్చినావు? ఇంత తొందరగా నీవిప్పుడెక్కడకు ప్రయాణము?

విక్ర — ప్రయాణమా?

వీర — అవును. నీవిప్పుడెక్కడకు పోవుచున్నావు?

విక్ర — నేనెక్కడకు పోవుచున్నానా?

వీర — ఓరి గాడిదా!

విక్ర — ఎక్కడికా? నేను — నేను — ఇప్పుడు నేను కళావతియొద్దకు వెళ్ళుచున్నాను. ఎందుకా? సాధ్యమైనయెడల, నేనాచిన్నదానిని ప్రార్థించి సమాధాన పలుచుటకు. మీకొఱకేల యెదురుచూచుచున్నానా? ఆపనికే మిమ్ము —

వీర — తెలిసినది. నన్ను నీతోఁగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోవుటకు. నేనుకూడ వచ్చెదనుపద.

విక్ర — కాదు కాదు. ఆపనినిమిత్తముకాదు. మఱియెందుకా? ఊరకే మిమ్ముఁ జూచి నెలవుపుచ్చుకొనిపోవుటకు. అంతే. ఇది చలిరాత్రి. మీరు బైలతిరుగఁగూడదు.

వీర — ఆపనినిమిత్తమేకాదా? ఇది చలిరాత్రియేమి? మంచిది! కళావతితో నీవేమని చెప్పెదవు?

విక్ర — ఏమన్నది? ఆచిన్నదానిని నన్ను క్షమింపుమని వేడుకొనెదను; మంచి మాటలు చెప్పెదను; ఒట్లుపెట్టుకొనెదను; పాదములమీఁడఁబడెదను. అయ్యా! మీకాలస్యమగుచున్నది. చలిలో నడిచినపక్షమున మీకు జబ్బుచేయును. శీఘ్రముగా నింటికిపోండి.

వీర — నాకాభయములేదు. నేనుపోను. మీవంటి కఱ్ఱవాండ్రకు గుండెలలో చలిసోకినప్పుడు — (అని యాతని గుండెలు తడవుచు) — ఇదియేమి? ఇక్కడ నేవో లోపల చేతికి గట్టిగా తగులుచున్నది!

విక్ర — ఏమియులేదు. మతేమియులేదు.

వీర — ఏమియు లేనేలేదా? నాచేతికి లోహమువలె గట్టిగా సోకినదే!

విక్ర — కడియములు. కడియములు. కళావతినిమిత్తము కడియములజత!

వీర — నీవెటువంటి కడియములు చేయించినావో చూడనీ. (అని పయిబట్టలాగఁ గానె కత్తి క్రిందపడుచున్నది). ఇవి యెంతమంచికడియములు! / కళావతినిమిత్తమాయీ కడియములజత? ఈకత్తిలో నీవాచిన్నదాని గొంతుకోయదలచుకోలేదుకదా?

విక్ర — ఆహాహాహా! ఇది చివరవఱకు మీతోఁజెప్పకుండనుండి కడపట్న దీనితో మీకు వినోదము కలిగింపవలెననుకొన్నాను.

వీర — నాతోఁజెప్పకపోవలెననుకొన్నావుగా? ఇది నిశ్చయముగా నాకు వినోదము కలిగించెడు కడియముల జతయే! సంజేహములేను.

విక్ర — ఇంక మీతో నిజమే చెప్పెదను వినుఁడు. కళావతి స్వభావము మీరెఱుఁగుచురుకదా? ఆమె నన్ను తమింపనన్నపక్షమున, ఈకత్తి పయికెడిసి “యిప్పుడు దీనితో గొంతుకోసికొని నీపాదముల మ్రోలపడి ప్రాణములు విడిచెడ” నని బెడరించి యామెనునను కరఁగించి యామెను లోపఱుచుకోవలెనని యీఖడ్గము కొని పోవుచున్నాను.

వీర — నీవు కత్తితోఁగాదు, ఏకుతో గొంతుకోసికొనెదవు. ఒకవేళ నీమాయ వేషమువల్ల కళావతి మనసు కరఁగవచ్చును. పో.

విక్ర — నా విజయవార్తను కొంతసేపటికి మీరే విని సంతోషించెదరు. — ఓ కళావతీ! నన్ను తమించు. తమించనిపక్షమున నీయెదుటనే నేనీ కత్తితో పాడుచు కొని ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను. — అని చెప్పుదును.

వీర — “ఓ ప్రబుద్ధుఁడా! ప్రాణత్యాగము చేసికోకు. కత్తివిడిచి నాచేయి గ్రహించు” — అని యావిన్నది నిన్నాదరించును లే. నీకడియముల జత పట్టుకొని నీవు శీఘ్రముగా పో.

విక్ర — చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[అంతట మాధవుఁడు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.]

మాధ — అతణ్ణి నిలపండి. ఆపండి. చావు. నరుకులాట. — ఓ వీరసేనా! అతణ్ణి నిలపండి. పోనియ్యకండి. నరుకులాట! చావులు!

వీర — నఱకులాటా? చావులా? ఎక్కడ?

మాధ — అప్పుడే అతఁడుకంటికి కనపడకుండా మాయమయి పోయినాడు. నేను నాశాయశక్తులవగర్భ వచ్చేటట్లు పరుగెత్తుకుని వచ్చినాను. అయ్యా! మీర తణ్ణి యెందుకు ఆపినారుకారు? మీరు పట్టుకొని నిలిపివుంచవలసింది.

వీర — నీకు మతిపోయినదా యేమి? ఆపవలసినదెవరిని? నిలుపవలసినది మా విక్రమునినా?

మాధ — విక్రమసేనుణ్ణే. సరహత్య జరుగుతూవున్నది.

వీర — సరహత్యా!

మాధ — అయ్యో! యెన్నో సరహత్యలు జరుగుతూవున్నవి. ఆపాలాలలోయెన్నో

అవిధాల నరుకోలాటలు జరుగుతూవున్నవి. అలా చూస్తారేమి? అక్కడపోట్లాట జరుగుతూవున్నది. కత్తులతోనూ తుపాకీలతోనూ ఘోరయుద్ధం జరుగుతూవున్నది.

వీర — ఎవరు పోట్లాడుచున్నారు?

మాధ — అందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నేను యెరిగినవారందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నా యజమానుడు పురుషోత్తమ దేవుడు గానూ మీకొమారుడూ —

వీర — ఓహోహే! వానిమాయలు నేనిప్పుడు గ్రహించినాను. — నీవాస్థల మెటుంగుచువా?

మాధ — రాజుగారి పొలములు.

వీర — నీవక్కడకు దారి యెటుంగుచువా?

మాధ — యెరగను. నేను పెళ్ళి తలారులనూ దండాధికార్లనూ గ్రామస్థులనూ అందరినీ తీసుకువస్తాను. అందరమూ చేరితేనే గాని యుద్ధం ఆపలేము.

వీర — నీవు నావెంటరా. మనము పోవునప్పుడెదురుపడినవారిని తోడుతీసికొని పోదము. — ఓరి బొంకలమారి గాడిదా! ఇదా నీ కడియాలజతయొక్క వృత్తాంతము? నాకు కోపము వచ్చుచున్నది. నాకంటెబడ్డతరువాత నీపని పట్టించెదను. (ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

౩. రంగము — రాజుగారి పొలములు.

[పురుషోత్తమ దేవుడును దామోదరవర్తయు తుపాకులు చేతబట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో — ఓ పురుషోత్తమ దేవా! నా భుజకౌర్యముతోడు! నలువది గజములు మంచి దూరము. అది గుఱికి మంచిదూరము.

పురు — పెద్ద తుపాకులకంతదూరము కావలెను గాని యీచిన్న తుపాకులకక్కఱలేదు. ఆ యేర్పాటులన్నియు నాకు విడిచిపెట్టు. ఇటువంటి విషయములలో నీకంటె నాకెక్కువ యనుభవము. దూరము నీకు చూపెదనుచూడు. (అని యడుగులు వేయుచు) ఈదూరము చూలును.

దామో — చాలను. ఇంతకంటె మనమిటుకుగదిలోనే పోట్లాడవచ్చును. పురుషోత్తమ దేవా! నామాటవిను. విరోధి నాకెంతదూరములోనున్న నేనంత సూటిగా గుఱిపెట్టగలను.

పురు — మేలుమేలు! అతడు నీకంటికే కనబడికపోయినయెడల మఱిత యెక్కువసూటిగా గుఱిపెట్టగలవు కాచబోలును!

దామో— అది కాదుగాని మాయిద్దటికిని మధ్య నలువదియో యెనుబదియో గజములదూరముండవలెను—

పురు— అక్కఱలేదు. మూడు నాలుగడుగులదూరము చాలును.

దామో— గుండుదెబ్బకా మూడునాలుగడుగులదూరము? అంత చేరువనుండి నేను శత్రువును జంపినపక్షమున గొప్పతనమేలేదు. నా మనవి విని నన్ను నా శత్రువును దూరమునుండియే పడవేయనిమ్ము.

పురు— ఆవిషయము నేనును నీశత్రునియొక్క సహాయుఁడును నిర్ణయముచేసి కొందుములే. దామోదరవర్తా! ఈయద్ధములో నీకొకవేళ నపాయము తటస్థించెడు పక్షమున, నేను నీనిమిత్తము చేయవలసినపని యేమి? నీవేమయిన మరణశాసనము వ్రాసినావా?

దామో— నీకు నామీదఁగల దయకు సంతోషించినానుగాని నీమాటలకు నాకర్థముకాలేదు—

పురు— తుపాకులు కాల్చుకొన్నప్పుడు భయయోధులలో నెవ్వరికైన గుండుదెబ్బతగిలి ప్రాణాపాయము సంభవింపవచ్చును. ఒకవేళ గుండుదెబ్బ నీకే తగులుట తటస్థించినపక్షమున, గృహకృత్యములను గుఱించి వ్యవహారము చక్కపెట్టుకొనుటకు నీకప్పుడవకాశముండదు.

దామో— అలాగునా?

పురు— నీకు ప్రాణాపాయము సంభవించినపక్షమున, నీ శరీరమును నూనెలో వేసి మీయూరికి పంపవలెనా? ఇక్కడనే పాతి పెట్టించవచ్చునా?

దామో— నూనెలో వేయుటా! పాతిపెట్టుటా! పురుషోత్తమదేవా! నీవటువంటి యశుభవాక్యములు పలుకఁగూడదు.

పురు— దామోదరవర్తా! ఇదివఱకెప్పుడును నీవిటువంటి వ్యవహారములలో ప్రవేశించియుండలేదుకాఁబోలును!

దామో— వెనుకనే నిటువంటి వ్యవహారములెప్పుడు నెఱుఁగను.

పురు— అయ్యో! నీస్థితి నాకు విచారకరముగానున్నది. అనుభవములో సాటియైనది లోకములో మఱియొకటిలేదు. నీ ప్రతివీరునియొక్క గుండుదెబ్బ నెట్లు కాచుకొనెదవో నేఁడు చూతము.

దామో— కాచుకొనువిధము నాకు తెలియును. ఆవిద్యలో నేను పండితుఁడను. ఇదిగోచూడు. నేనీలాగునఁ గాచుకొనెదను. (అని మూలకులొలఁగి శరీరము ముడుచుకొని దాఁగుచున్నాఁడు.)

పురు— నీవు బొత్తిగా చాటునకుఁబోయినావు. చూడు. (తుపాకి గుఱిపెట్టి నట్లు చాచుచు) ఇదిగో నేను గుఱి—

దామో— పురుషోత్తమదేవా! ఆగు. ఆగు. నీ తుపాకికి గుఱుము తగిలించ లేదుగదా? తిన్నగా చూచినావా?

పురు— భయపడఁబోకు.

దామో— భయపడలేదు. ఆవునుగాని— నీకు తెలియదు— గుండు తనంత నే లోపలినుండి యెగిరి పైకిరావచ్చును.

పురు— ఆలాగుం నెప్పుడును జరగదు. నీ తేమియు భయములేదు నేను గుఱి చూచి కాలినప్పడు గుండు నీయాయువుపట్టున తగులక తప్పిపోదుగా—

దామో— ఆయివుపట్టా? నాదా?

పురు— మాటాడకు. కదలక నేను చెప్పినట్లు నిలుచుండు. (అని రెండవ పోల తోను తొమ్మిప్పట్టుకొని నిలువఁబెట్టి) నీవత్తుస్థలమెప్పుడును శత్రువు వంకఁబెట్టి నిలువఁబడు. ఈవలినుండి యావలికి రెండుమూడుగుండ్లు నీతొమ్మిలోనుండి దూలు పోయినను, అందువలన నీకు నష్టమేమియులేదు.

దామో— రెండుమూడుగుండ్లు నాతొమ్మిలోనుండి దూలునా?

పురు— దూటిపోవచ్చును. అంతకంటె మతేమియు జరగదు.

దామో— పురుషోత్తమదేవా! నావ కఁజూడు. ఈ వంకరమార్గములు నాకు పనికిరావు. ప్రతివీరునియొక్క గుండు తిన్నగా వంకరగా వచ్చులాగున నేనెదు రుగా ప్రక్కకు తొలఁగి నిలువఁబడెదను. నా కత్తితోడు! నేనోరసిల్లియే నా శౌర్యమును బాపెదను.

పురు—తుదకువారురాక మనకాశాభంగముకలుగఁజేయరుకదా? రాకమానరు.— (ఆవంకఁబొడి) అదిగో! వారు వచ్చుచున్నట్లున్నారు.

దామో— ఏమీ! వచ్చుచున్నారా?

పురు— అదిగో! దూరముగా పొలముగట్టు దిగుచున్నారు.

దామో— నారిద్దరున్నారు. రానిమ్ము. మనము—మనము—మనముపాటిపోము.

పురు— పాటిపోవుటా!

దామో— కాదుకాదు. నా శౌర్యముతోడు! మనముపాటిపోమనియే నేనన్నాను.

పురు— ఏమి? వడఁకుచున్నావేమి?

దామో— మతేమియులేదు. నేను నిశ్చలముగానున్నాను. ఎందుచేతనో కాని నాకెనుకటి దైర్యముమాత్రమిప్పుడు నన్ను విడిచి పరుగెత్తుచున్నది.

పురు— చీచీ! నీగౌరవమాతోచించుకో.

దామో— నాగౌరవమా? అవునవును, నీవు నడుమ నడుమ నా గౌరవమును
ర్చి రెండుమూడుత్సాహవచనము లనుచుండు.

పురు— (అవంకఁజూచి) వారీవంకనే వచ్చుచున్నారు.

దామో— పురుషోత్తమదేవా! నీవు వద్దలేకపోతివా, భయమువచ్చి నామీద
సీను. ఇప్పుడు ధైర్యము మాటిమాటి నావద్దకు వచ్చుచు పోవుచున్నది. నా
శ్శము నన్ను విడిచెనా—

పురు— ఈసారి నీవద్దకు వచ్చినప్పుడు నీధైర్యమును విడువక గట్టిగాపట్టుకో.

దామో— ఓమిత్రుఁడా! నాధైర్యము నన్ను విడిచిపోవుచున్నది. మరల నా
శ్శకు వచ్చునట్లులేదు. అవునవును. అంతకంతకు దూరమగుచున్నది. నా చేతుల
ని బలవంతయు లాగుకొని మఱిపోయినది.

పురు— నీగౌరవము. నీగౌరవముమాటచూచుకో. వారు సమీపమునకువచ్చినాడు.

దామో— ఓ భగవంతుఁడా! నన్ను రక్షించు. ఈసమయమునందు నేను మా
ంటియొద్దనున్న నెంతో బాగుండిపోవును. నేనీమాటలనుచుండఁగానే గుండు
బృతగిలి నాప్రాణము తెగిరిపోవునేమో!

[దర్పసారుఁడును, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు— ఓహూహూ! విక్రమసేనుఁడుగారా? నావలెనే మీరును మీమిత్రునికి
హోయలుగా వచ్చినాడు కాఁబోలును! మొట్టమొదట మిత్రునిపని ఆయిన తరు
వాత కడపట మన సొంతపని కావచ్చును.

దామో— ఏమి నామిత్రుఁడు విక్రమసేనుఁడా? ఓయీ విక్రమసేనా!

విక్ర— దామోదతా! విన్నావా? విజయపాలుఁడు నీవద్దకు వచ్చినాఁడు.

పురు— దామోదరవర్తా! ఇతనిని గౌరవముతో చూచినందుకు నిన్ను నేను
బిందింపను.— (దర్పసారుని వంకఁజూచి) ఓ విజయపాలా! మీరు మీ యాయుధ
ములు ధరించినపక్షమున, విక్రమసేనుఁడును నేనును దూరము కొలిచెదము.

దర్ప— నాయాయుధములా?

దామో— ఇదేమి? పురుషోత్తమదేవా! నేను దర్పసారునితో పోట్లాడుటకు
రాలేదు. వీరిద్దఱును నా ప్రాణమిత్రులు.

పురు— అయ్యా! మీరిక్కడకు దామోదరవర్తతో పోట్లాడుటకు రాలేదా?

దర్ప— నేను రాలేదు.

పురు— నాకు మహావిచారముగానున్నది. దర్పసారా! ఇక్కడకు మనము

ముగ్గురమును పోరాడ వేడుకపడివచ్చినవారమగుటచేత, నీవూరక కూరుచుండి వేడుకకు భంగముచేయవని తలచెదను.

విక్ర— దర్పసారా! ఈపురుషోత్తమదేవునిమాట తినివేయక యుద్ధముచేయము.

దర్ప— దామోదరవర్తకిష్టమున్న పక్షమున—

దామో— లేదులేదు. నాకిష్టములేదు. నాయవమానమును నేను ఋషివలె సహించి శాంతతవహించి యూరకుండంగలను. వీరితో పోరాడుటకు నాకేమియు నావశ్యకములేదు. నీకుకూడలేకపోయిన పక్షమున మనము సుఖముగా వెడలిపోవచ్చును.

పురు— డామోదరవర్త! నామాటవిను. నీవు సన్నూరక యవమానపలుపరాచు. నీవు నిశ్చయముగా నెవ్వరినో యుద్ధమునకు పిలిచి వారితో పోరాడుటకయియిక్కడకు వచ్చినావు. ఇప్పుడు నీశత్రువుయొక్క ప్రతినిధిగావచ్చియితడయుద్ధముచేయుటకిష్టపడియున్నప్పుడు, నీవేల యొప్పుకొనంగూడనో నాకు హేతువు తెలియకున్నది.

దామో— పురుషోత్తమదేవా! నేను చెప్పినదివిను. నేను విజయపాలుండను వానిని యుద్ధమునకు పిలిచినాను. అతడు నాయెదుట తన మొగము చూపుటకెట్లు సాహసించలేకపోయినాడో నీవే చూచుచున్నావుగదా? అతడిక్కడకు పచ్చిన పక్షమున, నేను తత్త్వజమాతనిని తనకృషిని విడుచునట్లు చేసెదను.

విక్ర— దామోదరవర్త! నీకు భ్రమ నివారణముచేసెదను విను. విజయపాలుండను పెరుగలవాడెవ్వడనులేడు. ఆపేరుపెట్టుకొన్న పురుషుడిదే యిప్పుడు నీయెదుటనేయున్నాడు. ఈ రెండువేషములలోనుగూడ నతడు చేయుచున్న కృషి యొక్కటియే యయినందున, అతడా కృషినివిడువక పోరాడుటకయి యిచ్చట సంసిద్ధుడగుచున్నాడు.

పురు— నీవదృష్టవంతుడవు. నీకిప్పుడు వంచి యవకాశము తటస్థించినది—

దామో— లక్షవరహాలిచ్చినను నేను నా ప్రాణసఖుండయిన విక్రమనేనునితో పోరాడుదునా? ఇతడు నూలు విజయపాలవేషములు వేసినను నేను తగవులాడను. పురుషోత్తమదేవా! నేనెన్నడైన మానుషస్వభావమువిడిచి క్రూరకర్తుడనగుచునా?

పురు— దామోదరవర్త! నీవద్ద పౌరుషములేదు.

దామో— కావలసినంతయున్నది. నా పౌరుషమును పరీక్షించి చూడవలెనన్న పక్షమున, నీవు ప్రధానవీరుండవుగానుండి నన్ను నీకు సహాయునిగా జేసికొమ్ము. నీశరీరము నిక్కడనే పాతికెట్టవలెనో, నూనెలోవేసె మీయూరు పంపవలెనో మఱి యేమిచెయ్యవలెనో చెప్పిరివా నేను సంతోషపూర్వకముగా జేసెదను.

పురు— చాలు. చాలు. నీవు వట్టి రణభీరుడవు.

దామో— మిత్రులారా! ఇతఁడు నన్నెరుచుచున్నాఁడో మీరు వినుచున్నారా? నేను రణభీరుఁడనట!

పురు— అవును. అమాట నేను నిన్నున్నాను.

దామో— రణభీరుఁడని నీవిప్పుడన్నమాట నేను పాటిగాఁబట్టను. నీవామాట కోడిగమనకన్నావు. అమాటకాక నీవు నన్ను కల్లరియని పిలిచినపక్షమున—

పురు— పిలిచిన నేమిచేసెదవు?

దామో— నీవు నూట మర్యాదయెఱుంగని గ్రామ్యుఁడవని తలఁచెదను.

పురు— నేను నీమాటయందు గడ్డిపరకంత గౌరవముంచను.

విక్ర— పురుషోత్తమదేవా! నా మిత్రుఁడయిన దామోదరవర్తకంటె మంచి సహాయుఁడు నీకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోఁడు. ఇతఁడు ముక్కుకండలు కొఱి కెడు మహా వ్యాఘ్రము! నాటున నితనినందఱును సహాయశూరుఁడని పిలుతురు. ఇతఁడొక్కొక్క మనుష్యుని నొక్కొక్క వారముదినములు బాధపెట్టి చంపును. —దామోదరవర్త! నీవట్టివాఁడవవునువా?

దామో— అవును. ఇంటివద్దనున్నప్పుడు నేనట్టివాఁడనే.

పురు— మంచిది! విక్రమసేనా! ఇప్పుడు మనఁగని యారఁభము కావలెను. నీజిటురమ్ము. — (అని యొలుతుండి కత్తిని దూసికొని) నీవుయుద్ధము చేయవలసినపని లేక యితఁడాచిన్నదానిని నీకు వదలివేయునో లేదో ముందుగానడిగి తెలిసికో.

విక్ర— అట్లయినపక్షమున నీజిటురా — (అని కత్తిదూసికొని) సంధి నీవ్వుము లేనట్లున్నందున, ఇదిగో కత్తితోనే నేను నీకు తరము చెప్పుచున్నాను.

[వీరసేనుఁడును, మాధవఁడును, సుభద్రమ్మయు, కళావతియు, చారుమతియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాధ— ఓ వీరసేనా! వాళ్ళకందరినీ పడగొట్టుండి. ముఖ్యంగా నా యజమానణ్ణి కొట్టి యిటువంటి కలహాలకు దిగకుండా బుద్ధిచెప్పండి.

వీర— విక్రమసేనా! ఊరకుండు. ఊరకుండకపోయినయెడల నీమీఁద నకు దురాగ్రహమువచ్చునుజమా! — ఈ ద్వంద్వయుద్ధము నీకెట్లు తటస్థమైనది?

విక్ర— అవిషయమయి యితఁడు నాకంటె చక్కగాఁజెప్పఁగలఁడు. నన్ను యుద్ధమునకుఁబిలిచినవాఁడితఁడు. నేను రాజసేవకుఁడననిమీరేయెఱుంగుదురుగదా!

వీర— మీఁడు మహాఘనుఁడు. మీఁడు కత్తితో నొకరిగొంతు కోయఁబోవు చుండఁగా నేనుపట్టుకొన్నప్పుడు నాకు రానురాజసేవకుఁడననిచెప్పుచున్నాఁడు— ఓరీ! రాజుగారు జనసంరక్షణమునిమిత్రము నీకిచ్చిన యొకత్తిని రాజుగారి ప్రజల

శ్రీమంతుకలుకోయటకయి నీవేల యుపయోగించుచున్నావు?

విక్ర— అయ్యా! నేను నిజముచెప్పెదను చిత్తగింపుడు. కారణమును జెప్పుకయే యితడు నన్ను తనతోడ యుద్ధమునకుఁ బిలిచినాఁడు.

వీర— నీవు కారణమును జెప్పకయే నాకొడుకు నేలయుద్ధమునకుఁ బిలిచినావయ్యా?

పురు— నా గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నన్ను నీకొడుకునమాన పఱచినాఁడు.

వీర— ఓరీ! ఈయన గౌరవమునకు భంగముకలుగునట్లుగా నీవీయన నేల యవమానపఱచినావు?

సుభ— రండి. రండి. స్త్రీల సమక్షమందు మీరు మీమీ గౌరవములనిమిత్తము పోరాడఁగూడదు. — విక్రమసేనా! ఇటురమ్ము. — మీరింత నిర్భయముగా మా కేల యాయాసము కలుగఁజేయుచున్నారు? — నీనిమిత్తమయి భయముచేత కళావతి ప్రాణములు విడువఁబోవుచున్నది.

విక్ర— నేను బ్రతికిపోదునన్నభయముచేతనా? చచ్చిపోదునన్నభయముచేతనా?

సుభ— కాదుకాదు. వెనుకటిదానినిబట్టి భ్రాంతిపడఁగూడదు. కళావతి యిప్పుడు దృఢనిశ్చయమురాలయియున్నది. — అమ్మయ్యా! నీవుచెప్పు.

పురు— అమ్మా! మీసెలవుపొంది నేకాక్కమాట యడుగవలసియున్నది. ఇప్పుడొక్క ప్రశ్నవేసి నేనీ చిన్నదాని మానవ్రతమునకు భంగము కలుగఁజేయవలెను.

కళా— మీరు నన్నేమి యడుగఁడలఁచుకొన్నారు?

పురు— రమ్మరమ్ము. రాధా! ఇటురమ్ము. పరిహాసము మానివేసి మనమిప్పుడు గంభీరముగా మాటాడవలెను.

కళా— అవును వినుచెప్పినది సత్యము. అందుచేత నేనిప్పుడు నా వక్రభావమును మానివేసి యీయనకరగ్రహణముచేసి నన్ననుగ్రహింపవలెనని యీయనను వేఁడుకొనవలెను.

విక్ర— నా భాగ్యదేవతా! నీనోటినుండి యిప్పుడయ్యతోపమానమైన శుభవాక్కువచ్చినది. — ఓ పురుషోత్తమదేవా! నాబుద్ధికిఁజూడఁగా నీకు నేను జేసితి ననుకొనుచున్న యవమానము విషయమయి యేదోభ్రమయున్నట్టు తోఁచుచున్నది. నేను బుద్ధిపూర్వకముగా నీకేమియు నవమానము చేసియుండలేదని మాత్రము నేను జెప్పఁగలను. సమయము విచ్చినప్పుడు మానమును నిలుపుకొనుటకయి పోరాడుటకు నేను వెనుకఁదీయువాఁడను కానని నీవిదివఱకే కనిపెట్టియున్నావు. భ్రమకలిగినప్పుడు నిజమొప్పుకొనుటకు సహితము నేను సందేహించువాఁడనుగానని

నీవిప్పుడెటుగవలెను. కాబట్టి నీకిప్పుడు నేను తుమార్పణము చేయుచున్నాను. అయినను నన్నిప్పుడీచిన్నది యంగీకరించి గౌరవించుచున్నదిగాన, ఈమెను దక్కించుకొనుటకయి యే పొరువశాలి నాతోఁబోరాడఁ బ్రతిఘటించినను నేనాతనితో యుద్ధముచేసి యీమెను విజయలక్ష్మితోఁగూడ వరించుటకు సంసిద్ధుడనైయున్నాను.

వీర— విక్రమా! నీవిప్పుడు వీరులు శ్లాఘింపఁదగినమాట పలికినావు. నేనుగూడ నీపక్షమున నిలిచి నీకు సహాయుడనయ్యెదను.

దామో— నేనీవిన్నదానిని నీకు విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఈ ప్రపంచమంతయు వచ్చినను నాకీచిన్నదక్కఱలేదు. పోరాటములేక నాకు భార్య లభింపకపోయెడు పక్షమున, నేనెల్ల కాలమును బ్రహ్మచారివిగానే యుండెదను.

పురు— విక్రమసేనా! నన్నాలింగనముచేసికొమ్ము. చేసినతప్పనొప్పుకొని యర్హరీతిని తుమార్పణము చేసికప్పుడు శత్రుఁడయినను మిత్రుఁడగును. ఈ చిన్నదాని విషయమయి స్వహస్త లిఖితములయిన యీ యుత్తరములు తాను వ్రాసినవగుననునో కావనునో— (అని యుత్తరములు పఠింపితియుచున్నాఁడు.)

సుభ— (తనలో) ఓయిదేవుఁడా! ఇతఁడిప్పుడు నాగుట్టు బయలఁబెట్టును గాఁబోలును!—(పకాశముగా) పురుషోత్తమదేవా! ఇందులో నేదోభ్రమయున్నది. నీభ్రమను నేను తరువాత సావకాశముగా నివారణముచేయఁగలుగుదు—

పురు— నీతోసంబంధము లేనప్పుడు పెద్దదానవు నీవీవిషయములో మధ్యప్రవేశింపఁగూడదు.— ఓకళావతీ! నీవు నా రాధవగుదువా కావా?

కళా— కాను. నిశ్చయముగా నేను నీరాధనుగాను. (అని విక్రమసేనుని యండనుజేరి నిలుచున్నది)

సుభ— ఓ పురుషోత్తమదేవా! నీపెంత నిర్దయుఁడవయి యున్నను, నీయందు ప్రేమపూరితనాయపరాధమును నేనొప్పుకొనెదను. నన్ను తమింపుము. నీరాధనునేను.

పురు— ఓసీ! నీవారాధవు? ఇక దూరముగా లొలఁగిపో.

సుభ— ఓరి కిరాతుఁడా! ఆ యుత్తరములు నేను వ్రాసినవి. నీయందిప్పుడు తసికత్వమణుమాత్రమయినను కనఁబడినపక్షమున, నిన్ను ధన్యునిజేయుటకు నేను గొంచెమాలోచించియుందును.

పురు— ఓసుభద్రమ్మా! నీవు చూపఁదలఁచుకొన్న యగుగ్రహమునుగూర్చి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయియున్నాను. నన్నట్లు మోసముచేసినది నీవైనను ఓ మంథకయైనను, మీరిట్టి యుపకార ఋణమును నేను తీర్చుకోలేను.— విక్రమసేనా! ఆచిన్నదానినినీవు నావడ్డనుండి పరిగ్రహించినావుగనుక, నేను కృతఘ్నుఁడనుకానని

పుట కీరేరములో నా రాధనుగూడ నీకే కొనరుగా విడిచిపెట్టుచున్నాను.

ఏక—పురుషోత్తమదేవా! నీయాచార్యమునకు సంతోషించినాను. ఐనను నేడను

చార్యభేకున్నవాడను రణశూరుడైన నా ప్రియమిత్రుడను దామోదరవర్త—

పురు—ఆహాహాహా! ఓరణశూరా! ఏకప్పుడేమనభక్త్యుడవు కావలెనన్నతలంపున్నదా?

దామో— ఈ ముదిముడుతలా? నాకక్కఱలేదు. — ఓ పురుషోత్తమదేవా!

నన్ను తుమించు. ఇంకొకసారి నీకు మరల నేను నాశరీరమును నూనెలోపేసి కాపా

డుటకవ కాశము కలుగజేసినపక్షమున, నన్నప్పుడు నీవు దామోదరవర్త పిటికి

వాడని పరిహసించువుగానిలే.

వీర—సుభద్రమ్మా! ఇటుకా! విచారపడఁబోకు. నీవింకనువయసులో నేయున్నావు.

సుభ— ఓ వీరనేనా! మగవాండ్రందఱును పశుప్రాయులు.

[చారుమరియు దర్పసారుడను దక్క శంకఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

చాడు— (తనలో) ఇతఁడు నిరుత్సాహుడయి భేదపడుచున్నట్లున్నాఁడు.

యినను కొఱకొఱలాడుచున్నట్లు మాత్రములేదు. అతఁడు చెప్పినకథలో కొంత

యత్యముకూడనున్నది. — ఓ యాఁడుస్వభావమా! నీవిత చంచలమైనదానలై

యున్నప్పుడు నీ మనోనిశ్చయమెంత న్యాయమైనదిగా నుండువలెను!

దర్ప—చారుమరీ! శేషశర్తుడనని యెఱింగియు నిన్నెట్లు దయచూపుమని నేడఁ
గలుగుదును? నిన్ను ప్రార్థించుటకు నాకుసాహసము చాలకపోయినను, నాపశ్చా
త్తపము నన్నాశలపాలు చేయుచున్నది.

చారు— దర్పసాకా! ప్రేమాస్పదులైనవారు తప్పచేసినప్పుడు తుమింపనొల్లని
నాదానికంటె నన్ననాదరముచేసిన నీది గొప్పతప్పిదముకాదు. నాదౌర్బల్యమునకుఁ
దగిన తుమార్పణమును ప్రేమపూర్వకముగాఁ జేయవలసినదని నామనస్సిప్పుడు నాకు
హితబోధచేయుచుండఁగా, నీ దౌర్బల్యమును నేను తుమింపనియెడల నేను కృత
ఘ్నుకాలనగుదును.

దర్ప— నేనిప్పుడు కృతార్థుడనయినాను.

వీర—(ముందుకువచ్చి) ఇక్కడ మీరేమిచేయుచున్నారు? మీరుకూడ మీలో తగవు
టాడుచున్నారాయేమి? చారుమరీ! ఇటురమ్ము. ఇదివఱకు నేనేవిషయములోను
నిన్ను నిర్బంధపెట్ట లేదు. ఐనను నేనిప్పుడుమాత్రము నిన్నొకవిషయమై బలవంత
పెట్టుచున్నాను. నేనెఱింగినంతవఱ కేదర్పసారుడను చేసినతప్పిదములన్నియు
నియందితనిఁగల యత్యుక్తరాగమువలనఁ గలిగినవేకాని వేఱు కారణముచేతఁగలిగి
నవికావు. ఇంక నామాటలేదుకాదక తత్త గమితనిని విజ్ఞానముకమ్ము. ఇంక నితఁడు

తనలోపములను విక్రమముచేసి విభజించునాది నీవే యోగ్యర్యపదంగలవు.

[తక్కినవారు ప్రతీకించుచున్నారు.]

పురు— రండి. ఓక్కడంతపు మఱియొవ్వరు నిక్కడ సంతృప్తులు కలుగలేరు. నేనుమాత్రమసంతృప్తుడనయినను మీరుండలును. సంతృప్తులగుట వలెగామాచి నేనును సంతృప్తుడనయ్యెదను.

చాచా— పురుషోత్తమదేవా! నీవన్నమాట జ్ఞాఘృణుగానున్నది. వీరి సంతోషముచూచి మనము సంతోషింతము.— విక్రమసేనా! నీకు చిరసౌఖ్యము కలుగును గాక!— దర్పసారా! అట్లే నీకును గలుగును గాక!— ఓకాంతలారా! మీరండలును రండి. మీసౌఖ్యమునుజూచి నే నంతమాత్రమును కోపముగాని యసూయగాని యతృప్తిగాని పొందనట్లు మీకుఁజూపుటకై నేఁడు మీకందఱుకును గీతవాద్యములతో మార్పిలులు విందుచేసెదను. మీరండలును తప్పకవచ్చి నన్ను చరితార్థునిఁజేయవలెను.

వీర— ఓయీ! నీ యుల్సాహమునకు నేను సంతోషించినాను. నేఁటిరాత్రి యీదంపతులయొక్క యాయురారోగ్యములకోరి మనము విందారగింతము.

దర్ప— విక్రమసేనా! మనప్రియురాలిఁడైన మనదోషములనుండి మనలను విముక్తులనుజేసి పరిశుద్ధులనుగాఁజేసికొందునకయి మనమానందపరవశులమగుదుము. నీహృదయేశ్వరి యింకమందెప్పుడును మాయమగును నుండ నీమీఁదబుద్ధిచేప్పి నిన్ను విశుద్ధుని జేసినది. నాప్రాదేశ్వరి తన ఋణమున శాంతివర్తనముచేత నా యసంతృప్తిఁగారణమైన నాశంకాకీలతను రూపుమాపి నన్నకశంకాభావజేసినది.

విక్ర— మనమిద్దఱుమను కామదేవుని యోగ్రహమును ననుగ్రహమునుగూడ సమానముగానే యనుభవించినాము. మనమీవులనుగల భేదముమాత్రమిది. నీవు శష్టములకు సహింపఁగలిగియుంటికి; నేను—

కళా— గరించినదానినిత్రవ్యుకొని విచారపడుటకది సమయముగాదు. మనమిచ్చుదల గడచినదానిసంతను మఱచి మన సంతోషము నిష్కలంకముగాఁ జేసికొనవలెను.

చారు— ఇప్పుడుమాత్రమేకాక మందెప్పుడునుగూడ మనము గరించినదానిని మరల తలపెట్టక యిఖిండ సుఖమనుభవించుచుండదు. యోగ్యమలయిన హృదయములు వివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁగూర్చఁబడినప్పుడు కామదేవుఁడు తానది వఱకుఁ బాధించిన తనపుష్పబాణములనాదంపతులకు పూసరములుగాఁజేసియానందసౌరభమిల్లప్పుడును గుఱులుకొనునట్లు చేయును. మనవారు మననిమిత్తమయి వేదీయిన్నారు. లోపలికిఁజోదము లేదం.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

